

บทที่ ๓

การผ่อนคลายความตึงเครียด (ค.ศ. ๑๙๖๒ - ๑๙๗๑)

ปี ๑๙๖๒ เปิดศักราชใหม่ให้กับการรื้อฟื้นความสัมพันธ์และความร่วมมือ การแก้ปัญหา
ซิปนาร์ควีบา ซึ่งตรงกับการสิ้นสุดของวิกฤตเบอรัลีน เป็นรากฐานของการผ่อนคลาย
ความตึงเครียด (détente) และลดความรุนแรงของสงครามเย็น อีกทั้งยังส่งผลกระทบ
อื่น ๆ อีกมากมาย

ตลอดทศวรรษ ๑๙๖๐ มีการแบ่งแยกเป็นสองขั้วอำนาจ (bipolarization) มากขึ้นในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอิทธิพลของการครอบงำ
แต่ฝ่ายเดียวในแต่ละค่ายเสื่อมถอยลง ความแน่นแฟ้นในพันธมิตรแอตแลนติกและ
ในพันธมิตรวอร์ซอลดน้อยลงเช่นกัน สหภาพโซเวียตกับจีนคอมมิวนิสต์เริ่มแตก
ความสามัคคีมากขึ้น สองอภิมหาอำนาจเริ่มเจรจาลดการแข่งขันสะสมอาวุธ
จึงสร้างบรรยากาศของการผ่อนคลายความตึงเครียดขึ้นมา การดำเนินการดังกล่าว
สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันแบบ “หุ้นส่วนที่เป็นศัตรูกัน” แต่การเผชิญหน้ายังมี
อยู่โดยผ่านความขัดแย้งในเอเชีย แอฟริกา และตะวันออกไกล ระบบสองขั้ว
อำนาจถูกปฏิเสธจากโลกที่สามตั้งแต่การประชุมที่บันดุง แต่ระบบนี้ดูเหมือนจะ
เข้มแข็งขึ้นจากการที่สองอภิมหาอำนาจมีผลประโยชน์ร่วมกัน ขณะเดียวกันก็ถูก
คุกคามจากอำนาจใหม่ที่เริ่มปรากฏภายในแต่ละค่ายและในโลกที่สาม แม้จะ
อ่อนแอทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ แต่ประเทศในโลกที่สามกำลังมีอิทธิพล
มากขึ้น จากอดีตที่เคยเป็นแค่เดิมพันธรรมดาในการต่อสู้ระหว่างตะวันออกกับ

ตะวันตก ประเทศในโลกที่สามกำลังกลายเป็นตัวแสดงหนึ่งในการเมืองระดับโลกมากขึ้นเรื่อย ๆ

สองขั้วอำนาจระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต

พัฒนาการที่น่าตื่นตาตื่นใจที่สุดของช่วงเวลานี้คือความตั้งใจของสองอภิมหาอำนาจในการล้มเลิกยุทธศาสตร์การสร้างความตึงเครียดแล้วหันไปยึดแนวทางการผ่อนคลายความตึงเครียดแทน

ด้านสหรัฐอเมริกา มีการผลัดเปลี่ยนผู้นำจากประธานาธิบดีแฟรงกลิน ดี. โรสเวลต์ จอห์น เอฟ. เคนเนดี ซึ่งถูกลอบสังหารเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๑๙๖๓ มาเป็นรองประธานาธิบดีลินดอน บี. จอห์นสัน (Lyndon B. Johnson) (ปี ๑๙๖๓ - ๑๙๖๘) และต่อมาคือประธานาธิบดีฟิรริ่งลิกัน ริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) (ปี ๑๙๖๘ - ๑๙๗๔) ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับ การขึ้นสู่จุดสูงสุดของความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐอเมริกาในด้านยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ แต่ก็พบกับขีดจำกัดของความเป็นมหาอำนาจนี้จากการที่สหรัฐอเมริกาเข้าไปติดหล่มในเวียดนาม ส่งผลให้นโยบายการต่างประเทศของตนเป็นอัมพาตและทำให้ภาพลักษณ์ของตนหม่นหมองไปด้วย

ด้านสหภาพโซเวียต หลังการสิ้นสุดอำนาจของครุสชอฟ (ปี ๑๙๖๔) ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าล้มเหลวในนโยบายการเกษตรรวมถึงนโยบายการต่างประเทศด้วย ก็เข้าสู่ยุคการครองอำนาจอันยาวนานของเลโอนิด เบรชเนฟ (Leonid Brezhnev) ซึ่งถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๑๙๘๒ เบรชเนฟประสบความสำเร็จอย่างสูงในด้านการเมืองระหว่างประเทศแม้กิจการภายในจะหยุดนิ่งก็ตาม สหภาพโซเวียตเข้าไปมีอิทธิพลอย่างมากในโลกที่สาม บุรณาการ “ประเทศสหาย” ให้แข็งแกร่งมากขึ้น และที่สำคัญ ได้รับสถานะเป็นคู่เจรจาพิเศษของสหรัฐอเมริกา ซึ่งให้ความสำคัญแก่การทูตสหภาพโซเวียตและล้มเลิกแนวคิดการผลักดันให้อิทธิพลของสหภาพโซเวียตถอยกลับ ผู้นำโซเวียตมอง

ว่าในสถานะแบบสองขั้วอำนาจนี้ สหรัฐอเมริกายอมรับความเป็นมหาอำนาจของ สหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นสิ่งที่ครุสชอฟล้มเหลว ขณะที่เบรชเนฟทำสำเร็จ

การผ่อนคลายความตึงเครียดมิได้หมายถึงการลดกำลังรบ ช่วงเวลานี้ ตรงกับการสะสมอาวุธจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหภาพโซเวียตซึ่งทุ่มเท ความพยายามเป็นอย่างมากในการไล่ตามสหรัฐอเมริกาในด้านอาวุธทางยุทธศาสตร์ เนื่องจากในปี ๑๙๖๒ สหรัฐอเมริกามีความเหนือกว่าอย่างชัดเจน จึงเกิดการ แข่งขันสะสมอาวุธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาวุธประเภทขีปนาวุธวิถีโค้งพิสัยกลาง (๒,๐๐๐ ถึง ๔,๐๐๐ กิโลเมตร) ที่เรียกว่า IRBM (Intermediate - range ballistic missile) ขีปนาวุธพิสัยไกลหรือขีปนาวุธข้ามทวีป (๑๐,๐๐๐ กิโลเมตร) ที่เรียกว่า ICBM (Intercontinental Ballistic Missile) และขีปนาวุธที่ยิงจาก เรือดำน้ำที่เรียกว่า SLBM (Submarine Launched Ballistic Missile) ต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ มหาอำนาจทั้งสองประสบความสำเร็จในการสะสมอาวุธจน เป็นคลังแสงขนาดมหึมาและน่าจะมีขนาดที่ใกล้เคียงกัน

แม้ว่าสองอภิมหาอำนาจจะเพิ่มศักยภาพทางทหารของตนอย่างไม่หยุด หย่อนก็ตาม แต่ทั้งคู่ก็ระมัดระวังที่จะไม่เผชิญหน้ากันโดยตรง อีกทั้งแต่ละฝ่ายก็ ประสบกับความยุ่งยากภายในค่ายของตน ทั้งคู่จึงถูกบีบให้หาข้อตกลงระหว่างกัน ชั่วคราว (modus vivendi)

ความก้าวหน้าของสหรัฐอเมริกาในด้านเทคโนโลยี หลังจากทีสหภาพ โซเวียตล่าหน้าสหรัฐอเมริกาในด้านวิทยาศาสตร์และการทหาร (สputนิกปี ๑๙๕๗ และกาการินปี ๑๙๖๑) สหภาพโซเวียตกลับสะสมความล่าหลังในด้านเทคโนโลยี ขึ้นสูง เห็นได้จากการที่สหรัฐอเมริกาเป็นพวกแรกที่เหยียบดวงจันทร์ (๒๑ กรกฎาคม ๑๙๖๙) และส่งห้องทดลองอวกาศขึ้นสู่วงโคจรในปี ๑๙๗๓ ส่วนด้าน วิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ สหรัฐอเมริกล่าหน้ากว่าอย่างมาก ในการแข่งขันระดับ โลกซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำสหภาพโซเวียตต้องการ ลัทธิสังคมนิยมแบบโซเวียตก็มีได้มีชัย อย่างง่ายดาย ขณะที่ในสหรัฐอเมริกา แม้จะมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่าง

ต่อเนื่อง แต่ความสงสัยเข้ามาแทนที่ความเชื่อมั่นเนื่องจากความยากจนยังมีอยู่ในหลายพื้นที่ มีการเหยียดผิว รวมถึงปัญหาจากสงครามเวียดนามและกรณีอื้อฉาวทางการเมือง

ความเห็นที่ตรงกันในการลดความตึงเครียดระหว่างประเทศ ดูเหมือนทศวรรษ ๑๙๖๐ จะเป็นช่วงเวลาของการค้นหาความตกลงระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปี ๑๙๖๙ - ๑๙๗๓ ซึ่งเป็นช่วงที่การผ่อนคลายความตึงเครียดอยู่ในขั้นสูงงอม เนื่องจากตรงกับ การขึ้นสู่อำนาจของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน และที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของเขาคือนายเฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) ซึ่งต่างเห็นความจำเป็นของการถอนตัวของสหรัฐอเมริกา แม้สหรัฐอเมริกาจะรู้ว่าตนยังเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งของโลก แต่ก็ไม่ต้องการครองอำนาจนี้โดยไม่แบ่งปันให้ใคร สหรัฐอเมริกายอมรับการทัดเทียมกันทางนิวเคลียร์กับสหภาพโซเวียต แต่กำลังจะเล่นการทูตแบบสามฝ่ายที่มีวอชิงตัน ปักกิ่ง และมอสโก คิสซิงเจอร์เห็นว่าทุกปัญหาต้องนำเข้าสู่การเจรจา ทำให้ข้อตกลงด้านวิทยาศาสตร์และการค้ามีความสำคัญพอ ๆ กับข้อตกลงด้านการทหาร นอกจากนี้ยังเกิดการสมยอมกันระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสหภาพโซเวียต เพื่อบริหารกิจการระหว่างประเทศร่วมกัน กล่าวคือแต่ละฝ่ายยอมรับสิทธิในการจัดระเบียบภายในค่ายของตนและระมัดระวังที่จะไม่เผชิญหน้ากันโดยตรง สงครามเวียดนามเป็นตัวอย่างที่ดีของความขัดแย้งในช่วงการผ่อนคลายความตึงเครียด ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเทศหนึ่งในค่ายสังคมนิยม (เวียดนาม) ที่มีมอสโกให้การสนับสนุน และสามารถหยุดยั้งเครื่องจักรทางทหารขนาดมหึมาของสหรัฐอเมริกาไว้ได้ เพราะขณะที่สหรัฐอเมริกาอยู่ในช่วงเวลาที่แย่ที่สุดในเวียดนาม แต่สหภาพโซเวียตกลับรักษาและเสริมสร้างความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกามากขึ้น และเมื่อถึงคราวที่สหภาพโซเวียตแทรกแซงเชโกสโลวาเกีย การแทรกแซงนี้ก็ไม่กระทบต่อกระบวนการผ่อนคลายความตึงเครียดแต่อย่างใด

ข้อตกลงจำกัดอาวุธ

แม้ว่ามหาอำนาจหลักทั้งสองจะเคยเห็นพ้องร่วมกันมาก่อน เช่น การทำให้ทวีปแอนตาร์กติกาเป็นเขตปลอดทหารตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๑๙๕๙ เป็นต้น แต่ภายหลังวิกฤตปี ๑๙๖๒ สหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกามีผลประโยชน์ที่ตรงกันชัดเจนมากขึ้น

นโยบายการควบคุมอาวุธ

มีข้อตกลงจำนวนมากเกิดขึ้นจากการเจรจาของคณะกรรมการสิทธิการเฉพาะกิจหรือจากการพูดคุยแบบทวิภาคี อันดับแรกคือการวางระบบติดต่อกันโดยตรงระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสหภาพโซเวียตเพื่อหลีกเลี่ยงการต่อรองที่อันตราย จึงเป็นที่มาของการประกาศใช้ช่องทางการสื่อสารแบบถาวรระหว่างวอชิงตันกับมอสโกเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๑๙๖๓ ที่เรียกว่า โทรศัพท์สีแดง

สนธิสัญญาอมสโก สนธิสัญญานี้เป็นมาตรการเชิงสัญลักษณ์ แม้ว่าจะไม่ใช่วิธีการลดอาวุธอย่างจริงจังก็ตาม ตั้งแต่ปี ๑๙๕๘ เกิดแนวคิดที่จะห้ามการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ในชั้นบรรยากาศ แต่ก็หยุดชะงักไปในเดือนกันยายน ๑๙๖๑ มีการจัดประชุมเกี่ยวกับการลดอาวุธที่เจนีวา ๑๘ ประเทศเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอที่กรุงเจนีวา แต่ภายหลังวิกฤตคิวบา สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตยุติการเจรจาเหล่านี้โดยทั้งคู่ริเริ่มให้มีการลงนามในสนธิสัญญาอมสโก (๕ สิงหาคม ๑๙๖๓) ซึ่งมีประเทศเข้าร่วมกว่า ๑๐๐ ประเทศ สนธิสัญญานี้ห้ามการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ในชั้นบรรยากาศเหนือชั้นบรรยากาศขึ้นไปและใต้มหาสมุทร ฝรั่งเศสและจีนซึ่งทั้งสองประเทศนี้กำลังสร้างอาวุธนิวเคลียร์ของตนและต้องการให้มีการทดลองเพื่อทดสอบความสมบูรณ์ของอาวุธ จึงปฏิเสธเข้าร่วมในสนธิสัญญาฉบับนี้ อันที่จริง สนธิสัญญาอมสโกไม่ได้จำกัดคลังแสงนิวเคลียร์ของมหาอำนาจ (สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และสหภาพโซเวียต) ซึ่งยังคงรักษาอาวุธจำนวนมหาศาลของตนไว้โดยไม่มีการควบคุมใด ๆ และยังสามารถเพิ่มจำนวนได้อีก มหาอำนาจเหล่านี้จึงไม่ได้ห้ามอะไรมากมายระหว่างกัน ในทางตรงกันข้าม มหาอำนาจเหล่านี้

กลับเชื่อใจให้ประเทศอื่นงดเว้นการแสวงหาหนทางครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ ด้วยการลงนามในสนธิสัญญา แม้ว่าสนธิสัญญานี้จะไม่มีผลทางการทหาร แต่ผลทางการเมืองนั้นถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นการทำให้การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศทางการเมืองระหว่างสองอภิมหาอำนาจเป็นจริงด้วยการตกลงทำสนธิสัญญาร่วมกัน แต่จีนในค่ายตะวันออกกับฝรั่งเศสในค่ายตะวันตกต่างปฏิเสธสนธิสัญญาดังกล่าวด้วยความอับอาย

สนธิสัญญาไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ การพบกันระหว่างประธานาธิบดีจอห์นสันกับนายกรัฐมนตรีโคซีกิน (Kosygin) ที่กลาสโบโร (Glassboro) มลรัฐนิวเจอร์ซีย์ระหว่างวันที่ ๒๓ - ๒๕ มิถุนายน ๑๙๖๗ ช่วยให้มีการลงนามในสนธิสัญญาไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ (Treaty on the Non - Proliferation of Nuclear Weapons หรือ NPT) ในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๘ ระหว่างสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และสหภาพโซเวียต และอีกครั้งที่จีนและฝรั่งเศสปฏิเสธเข้าร่วมเนื่องจากกำลังทดลองระเบิดนิวเคลียร์ไฮโดรเจนในปี ๑๙๖๗ และปี ๑๙๖๘ เพราะเป็นสนธิสัญญาที่ห้ามทั้งสองประเทศนี้เข้าร่วมในสโมสรนิวเคลียร์ (Nuclear Club) สนธิสัญญานี้ส่งผลกระทบบ่น้อย เพราะสำหรับสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตแล้วสนธิสัญญาดังกล่าวช่วยป้องกันมิให้อาวุธนิวเคลียร์ตกไปอยู่ในมือของใครก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสหภาพโซเวียตแล้วเป็นการขัดขวางมิให้เยอรมนีครอบครองอาวุธนิวเคลียร์

สนธิสัญญาอื่น ๆ ที่มีความสำคัญน้อยกว่า วันที่ ๒๗ มกราคม ๑๙๖๗ มีการตกลงในสนธิสัญญาว่าด้วยอวกาศโดยประกาศให้ดวงจันทร์และดาวเคราะห์อื่น ๆ เป็นเขตปลอดทหารและห้ามส่งอาวุธนิวเคลียร์ขึ้นวงโคจร วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๑๙๖๗ มีการลงนามในสนธิสัญญาทลาติลอลโก (Tlatelolco) ที่ให้ลาตินอเมริกาเป็นเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ ส่วนคณะกรรมการเพื่อการลดกำลังรบขององค์การสหประชาชาติซึ่งมีสมาชิก ๑๘ คน ก็ช่วยกันร่างสนธิสัญญาปลอดนิวเคลียร์บนพื้นมหาสมุทร (๑๑ กุมภาพันธ์ ๑๙๗๑) และอนุสัญญาห้ามอาวุธชีวภาพ (๑๐ เมษายน ๑๙๗๒)

ข้อตกลงเหล่านี้มีขึ้นภายใต้แนวคิดที่ให้มีการควบคุมอาวุธ จึงไม่ได้อาศัยเป็นการลดอาวุธ แต่เป็นการจำกัดการสะสมอาวุธมิให้มีมากเกินไป ข้อตกลงที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับศักยภาพทางทหารและสมดุลทางนิวเคลียร์ของมหาอำนาจ

การจำกัดอาวุธทางยุทธศาสตร์

สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตกำลังสะสมอาวุธที่มีขีดความสามารถสูงขึ้นเรื่อย ๆ และต้องแบกรับค่าใช้จ่ายที่สูงลิ่วของระบบต่อต้านขีปนาวุธ (Anti Ballistic Missile หรือ ABM) ขีปนาวุธเอบีเอ็มที่มีราคาแพงมากนี้สามารถทำลายขีปนาวุธของข้าศึกในขณะที่ยังลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศก่อนที่จะลงสู่เป้าหมาย สหภาพโซเวียตวางระบบนี้ที่กรุงมอสโก ส่วนสหรัฐอเมริกาที่กรุงวอชิงตัน แต่การป้องกันพลเมืองส่วนหนึ่งให้รอดพ้นจากการทำลายล้างก็เพียงพอที่จะรื้อฟื้นดุลยภาพแห่งความกลัวขึ้นมาอีกครั้ง ความก้าวหน้าประการที่สองคือการสร้างขีปนาวุธที่มีหลายหัวรบที่เรียกว่าขีปนาวุธ MIRV (Multiple Independently Targeted Re - entry Vehicle) ซึ่งสามารถทำลายหลายเป้าหมายได้ในเวลาเดียวกัน

ข้อตกลงซอลต์ 1 (SALT 1) การเจรจาเพื่อจำกัดอาวุธทางยุทธศาสตร์ (Strategic Arms Limitation Talks : SALT) เริ่มขึ้นในเดือนมิถุนายน ๑๙๖๘ คิสซิงเจอร์ซึ่งเป็นที่ปรึกษาพิเศษของประธานาธิบดีนิกสัน เป็นผู้นำการเจรจา ข้อตกลงซอลต์ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเฮลซิงกิในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๖๙ ซึ่งจบลงด้วยการลงนามในข้อตกลงดังกล่าวระหว่างนิกสันกับเบรชเนฟเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๑๙๗๒ ข้อตกลงซอลต์ประกอบด้วยสองส่วน ส่วนแรกเป็นข้อตกลงชั่วคราวและส่วนที่สองเป็นสนธิสัญญา ในส่วนที่เป็นข้อตกลงชั่วคราวประกอบด้วยภาระบังคับการดำเนินการเกี่ยวกับอาวุธทางยุทธศาสตร์เป็นเวลา ๕ ปี การยุติการสร้างฐานปล่อยขีปนาวุธข้ามทวีปแบบประจำที่และแบบติดตั้งบนเรือดำน้ำ

สนธิสัญญากำหนดให้สหรัฐอเมริกาเปิดเผยการครอบครองซีปนารูซข้ามทวีป ๑,๐๕๔ ลูก และ ๑,๔๐๙ ลูก สำหรับสหภาพโซเวียต ส่วนซีปนารูซยังคงเรือดำน้ำ สหรัฐอเมริกามีได้ ๖๕๐ ลูก ส่วนสหภาพโซเวียต ๙๕๐ ลูก สนธิสัญญายังจำกัดบริเวณที่อนุญาตให้มีการติดตั้งระบบต่อต้านซีปนารูซ (ABM) ได้สองแห่งคือ พื้นที่โดยรอบมอสโกและวอชิงตัน กับรอบสถานที่ตั้งของซีปนารูซข้ามทวีป ๒๐๐ แห่งของดุลยภาพแห่งความกลัวละเอียดอ่อนถึงขั้นที่ว่า การป้องกันทางนิวเคลียร์จะช่วยยับยั้งการเกิดสงครามได้ก็ต่อเมื่อไม่มีพลเมืองของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรอดพ้นจากไฟนิวเคลียร์ได้

นับเป็นครั้งแรกที่สองอภิมหาอำนาจทำข้อตกลงว่าด้วยอาวุธโดยไม่เกี่ยวข้องกับประเทศอื่นและก้าวข้ามปัญหาการตรวจสอบไปได้ และเป็นครั้งแรกอีกเช่นกันที่มีการจำกัดการผลิตอาวุธบางประเภทอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงเป็นครั้งแรกที่มีข้อตกลงซึ่งยอมรับความทัดเทียมของสหภาพโซเวียต อันเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่สำหรับสหภาพโซเวียต และยังสามารถอ้างความด้อยกว่าทางเทคโนโลยีเพื่อให้ตนมีอาวุธในจำนวนที่มากกว่าได้อีกด้วย

การพบปะระหว่างผู้นำของสองอภิมหาอำนาจ ในโอกาสที่ निकิตา ขรูเชชเชฟ (Nikita Khrushchev) ซึ่งเป็นการเยือนอย่างเป็นทางการครั้งแรกของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในสหภาพโซเวียต ผู้นำทั้งสองออกแถลงการณ์ร่วมกันจำนวน ๑๒ ข้อ ซึ่งกำหนด “หลักการพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต” ถือเป็นการบรรลุผลอย่างแท้จริง ข้อตกลงนี้ช่วยทำให้ระบบสองขั้วอำนาจเข้มแข็งขึ้นและทำให้ระบอบการเมืองทั้งสองใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยเหตุผลแห่งรัฐมีความสำคัญเหนืออุดมการณ์ ภายในเวลาไม่ถึงสามปี ผู้นำของทั้งสองประเทศนี้พบกันถึงสี่ครั้ง

ในฤดูใบไม้ผลิปี ๑๙๗๒ มีการจัดตั้งคณะกรรมการการถวาทะหนึ่งขึ้นมาเพื่อยกระดับการเจรจาสหภาพโซเวียต - สหรัฐอเมริกาให้เป็นทางการ และเพื่อเปลี่ยนข้อตกลงชั่วคราวให้เป็นสนธิสัญญาที่แน่นอน โดยบรรลุผลสำเร็จเมื่อครั้ง

เบรชเนฟเยือนสหรัฐอเมริกา (๑๘ - ๒๕ มิถุนายน ๑๙๗๓) ซึ่งรวมเอาข้อตกลง อนุสัญญา และแถลงการณ์ รวม ๙ ฉบับ เข้าไว้ด้วยกัน รวมถึงคำมั่นสัญญาของ สองอภิมหาอำนาจที่จะป้องกันการเกิดสงครามนิวเคลียร์ ซึ่งไม่ใช่ระหว่างคู่อริ ทั้งสองเท่านั้นแต่ยังรวมถึงระหว่างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกับประเทศที่สามอีกด้วย จาก จุดนี้สองอภิมหาอำนาจเล่นบทกรรมการที่คอยควบคุมวิกฤตมิให้ลุกลามใหญ่โต ขึ้นมา การประชุมสุดยอดครั้งที่สาม (๒๗ มิถุนายน - ๓ กรกฎาคม ๑๙๗๔) ช่วยให้จีนและเบรชเนฟลงนามในข้อตกลงจำนวนมากซึ่งมีข้อตกลงจำกัดการ ทดลองอาวุธนิวเคลียร์ใต้พื้นดินอยู่ด้วย การพบกันระหว่างเลโอนิด เบรชเนฟกับ ประธานาธิบดีคนใหม่ของสหรัฐอเมริกา นายเจอร์ราร์ด ฟอร์ดที่วลาดิวอสต็อก (Vladivostok) ระหว่างวันที่ ๒๓ - ๒๔ พฤศจิกายน ๑๙๗๔ ถือเป็นการ ประชุมสุดยอดครั้งสุดท้ายในช่วงการผ่อนคลายความตึงเครียด ข้อตกลงซึ่งกำหนด เพดานของจำนวนฐานปล่อยขีปนาวุธทั้งหมด (ขีปนาวุธข้ามทวีปและที่ยิงจาก เรือดำน้ำ) จำนวน ๒,๔๐๐ ฐาน เป็นกรอบสำหรับการเจรจาทำสนธิสัญญา ซอลท์ทู (SALT II) แต่การเจรจาเพื่อให้ได้ข้อตกลงที่สมบูรณ์ล้มเลิกไปในเวลา ต่อมา

การแลกเปลี่ยนทางการค้าอย่างสันติกับค่ายตะวันออก

การแลกเปลี่ยนทางการค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตกพลอยได้ ประโยชน์จากบรรยากาศการผ่อนคลายความตึงเครียดไปด้วย ช่วงสงครามเย็น ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสหภาพโซเวียตกับประเทศตะวันตกหยุดชะงัก นอกจากนี้ นโยบายปิดล้อมทางการค้ายังมีผลบังคับใช้เป็นเวลายาวนานจากการ ตั้งหน่วยงานที่มีชื่อว่า COCOM (Coordination Committee for Multilateral Export Controls หรือคณะกรรมการประสานงานเพื่อการควบคุมการส่ง ออกแบบทวีภาคี) ในปี ๑๙๔๙ และการจัดทำรายการผลิตภัณฑ์ต้องห้ามสำหรับการ ส่งออกไปยังค่ายตะวันออก รวมถึงห้ามการถ่ายทอดเทคโนโลยีใดๆ ที่เสี่ยงต่อ การถูกนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงยุทธศาสตร์

การแลกเปลี่ยนทางการค้าขายตัวอย่างชัดเจนหลังปี ๑๙๖๕ ภายในเวลา ๕ ปี (ปี ๑๙๗๐ - ๑๙๗๕) การส่งออกจากตะวันตกไปยังสหภาพโซเวียตมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็นสี่เท่าตัว เนื่องจากสหภาพโซเวียตต้องการซื้อสินค้าทางการเกษตรและอุตสาหกรรมที่ตนเองขาดแคลนจากตะวันตก กลุ่มผู้ที่เห็นด้วยกับการผ่อนคลายความตึงเครียด อย่างเช่นนายแซมมวล พิสาร์ (Samuel Pisar) เชื่อว่าการทวิความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตกจะส่งเสริมสันติภาพและเร่งการปลดปล่อยเสรีภาพภายในประเทศคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ สหภาพโซเวียตซื้อข้าวสาลีจากตะวันตกในปริมาณที่มากขึ้นเรื่อยๆ และยังเริ่มนำเข้าโรงงานสำเร็จรูปจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการผลิตรถยนต์และเคมีภัณฑ์ ผลสำเร็จจากการพบปะกันในเดือนพฤษภาคม ๑๙๗๒ คือการลงนามในข้อตกลงทางการค้าสหรัฐอเมริกา-สหภาพโซเวียตในเดือนตุลาคม ๑๙๗๒ ที่ให้สถานภาพชาติที่ควรได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งแก่สหภาพโซเวียต (ถูกทบทวนใหม่จากกระหู่ข้อแก้ไขกฎหมายของวุฒิสมาชิกแจ็กสัน (Jackson) ในเดือนธันวาคม ๑๙๗๔) และอนุญาตจัดส่งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและอุตสาหกรรมรวมถึงคอมพิวเตอร์อีกด้วย มูลค่าการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสหภาพโซเวียตเพิ่มจากจำนวนไม่ถึง ๒๐๐ ล้านรูเบิล (ruble) ในปี ๑๙๗๑ เป็นมากกว่า ๓ พันล้านรูเบิล ในปี ๑๙๗๙! การเปิดตลาดการค้ากับตะวันตกเกี่ยวข้องกับประเทศอื่น ๆ ในค่ายสังคมนิยมด้วยเช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับโปแลนด์

การผ่อนคลายความตึงเครียดในทวีปยุโรปและ “นโยบายมองตะวันออก” (Ostpolitik)

การผ่อนคลายความตึงเครียดตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาเยอรมนีและการยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างเยอรมนีตะวันตกกับประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันออก

มีคำถามอยู่สามคำถามที่ไม่ได้รับคำตอบตลอดช่วงเวลาของสงครามเย็น คือสถานภาพของดินแดนที่ตกทอดมาจากสงคราม สถานะของเบอร์ลิน และการมีอยู่ของหน่วยการเมืองเยอรมนีสองประเทศอันได้แก่ เยอรมนีตะวันตก (FRG) และเยอรมนีตะวันออก (GDA) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการแบ่งโลก

การแก้ไขปัญหาเรื่องดินแดน

จนถึงปี ๑๙๖๙ นโยบายต่างประเทศของเยอรมนีตะวันตกที่นายกรัฐมนตรีจากพรรคคริสเตียนเดโมแครตทั้งสามคนนำมาใช้ [คอนราด อเดนาวร์ (Konrad Adenauer) ปี ๑๙๔๙ - ๑๙๖๓ ลุดวิก แอร์ฮาร์ด (Ludwig Erhard) ปี ๑๙๖๓ - ๑๙๖๖ และคุร์ท คีซิงเงอร์ (Kurt Kiesinger) ปี ๑๙๖๖ - ๑๙๖๙] ยังคงเป็นนโยบายเดิมที่ถูกกำหนดโดยนายกรัฐมนตรีอเดนาวร์ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเลือกอยู่ข้างตะวันตก แม้ว่าตั้งแต่ปี ๑๙๕๕ อเดนาวร์จะปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียตและรื้อฟื้นความสัมพันธ์อย่างระมัดระวังกับโปแลนด์ แต่ด้วยอิทธิพลทางการเมืองของผู้ลี้ภัยและผู้อพยพกลับภูมิลำเนา ทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของเยอรมนีตะวันตกต้องกระทำอย่างรอบคอบและแข็งแกร่งในระดับหนึ่ง นโยบายดังกล่าวมีหลักการ ๒ ข้อ คือต้องการให้สหพันธ์เยอรมนีอยู่ในฝั่งค่ายตะวันตกและเข้าร่วมในการบูรณาการยุโรป ขณะเดียวกันก็เรียกร้องให้มีการรวมประเทศเยอรมนี ซึ่งหมายถึงปฏิเสธไม่รับรองเยอรมนีตะวันออกที่ถือว่าถูกสหภาพโซเวียตยึดครอง พร้อมกับให้เยอรมนีตะวันตกเป็นตัวแทนของชาวเยอรมันทั้งหมด หลักนิยมนฮอลสไตน์ (Hallstein) (ชื่อรัฐมนตรีต่างประเทศ) มีสาระสำคัญคือผู้ที่จะตัดความสัมพันธ์

ทางการทูตกับทุกประเทศที่รับรองระบอบการปกครองแพนคอฟ (Pankow หรือ เบอร์ลินตะวันออก)

นโยบายมองตะวันออก หลังจากที่นายพล เดอ โกล มีความพยายามผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตและนโยบายยุโรปตะวันออกของ เยอรมนีตะวันตกซึ่งได้รับประโยชน์จากตลาดยุโรปตะวันออกก็เริ่มเปิดประตูสู่ค่ายตะวันออก นโยบายมองตะวันออกซึ่งเริ่มเป็นรูปเป็นร่างตั้งแต่ปี ๑๙๖๖ ภายใต้รัฐบาลผสมหลายชุดที่ถูกขนานนามว่า “การรวมตัวที่ยิ่งใหญ่” (ประกอบด้วยพรรคคริสเตียนเดโมแครต พรรคสังคมเดโมแครต และพรรคเสรีนิยม) ถูกนำมาใช้ตั้งแต่ปี ๑๙๖๙ โดยนายวิลลี บรันดท์ ผู้ชนะการเลือกตั้ง และได้เป็นหัวหน้ารัฐบาลผสมระหว่างกลุ่มสังคมเดโมแครตกับกลุ่มเสรีนิยม วิลลี บรันดท์ดำเนินนโยบายรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับตะวันออกแบบเดียวกับ นายพล เดอ โกล และประธานาธิบดีนิกสัน

มีการหารือระหว่างวิลลี บรันดท์ กับนายกรัฐมนตรีเยอรมนีตะวันออก นายวิลลี สตอฟ (Willi Stoph) ที่แอร์ฟวร์ท (Erfurt) เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๑๙๗๐ และที่คัสเซิล (Kassel) เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๑๙๗๐ เพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัน

ข้อตกลงระหว่างเยอรมนีตะวันตกกับสหภาพโซเวียต เยอรมนีเริ่มเจรจากับสหภาพโซเวียตก่อนและบรรลุผลเป็นสนธิสัญญาโมสโกเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๑๙๗๐ ตามสนธิสัญญานี้ เยอรมนีตะวันตกกับสหภาพโซเวียตประกาศว่า เป้าหมายที่สำคัญที่สุดคือสันติภาพและการผ่อนคลายความตึงเครียด โดยรับรองเขตแดนในยุโรปว่าจะถูกละเมิดมิได้ และคงสิทธิของมหาอำนาจทั้งสี่เหนือกรุงเบอร์ลิน

การรับรองเขตแดนระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์ การเจรจากับโปแลนด์ ตัดขาดในประเด็นแนวเส้นโอเดอร์-ไนเซ ซึ่งเยอรมนีตะวันตกไม่ยอมรับ แต่ในที่สุดก็มีการลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๑๙๗๐ ซึ่งยืนยันไม่มีการ

เปลี่ยนแปลงเขตแดนดังกล่าว นอกจากนี้ ภาพนายกรัฐมนตรีวิลิ บรันดท์ คุณเข้า
ต่อหน้าอนุสาวรีย์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายของวอร์ซอเกตโต
(ghetto) ก็ให้มิติความเป็นมนุษย์แก่การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเยอรมนี
กับโปแลนด์

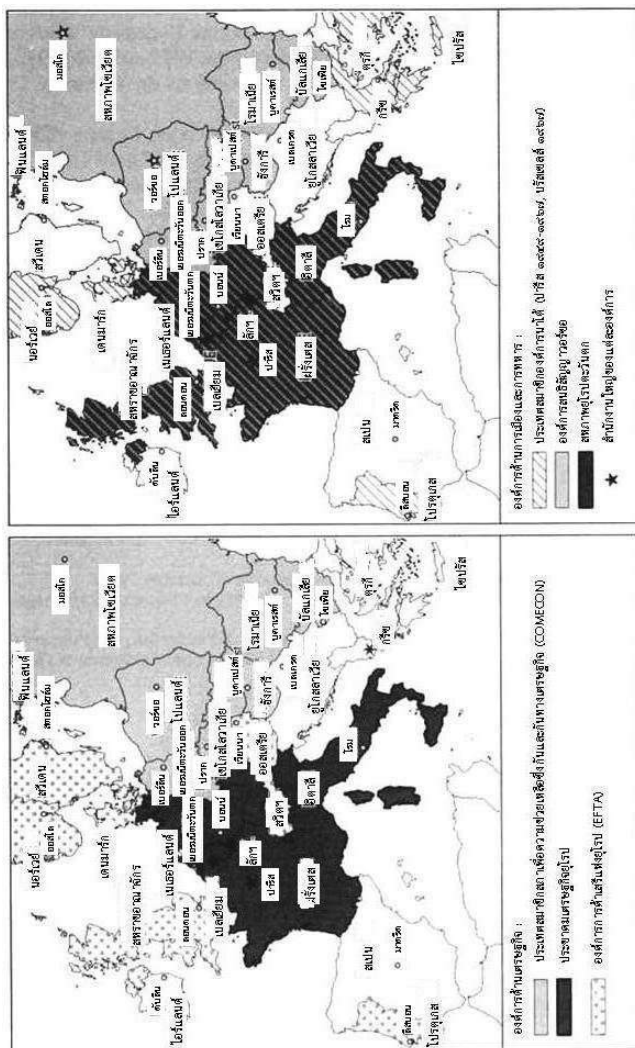
สถานภาพของกรุงเบอร์ลิน ระหว่างเยอรมนีทั้งสองประเทศ ความ
ยุ่งยากหลักคือปัญหาเบอร์ลิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผ่านเข้าเบอร์ลินตะวันตก
อย่างเสรี มีการเจรจาที่ยาวนานหลายครั้งจนบรรลุเป็นข้อตกลงสี่ฝ่ายเกี่ยวกับ
กรุงเบอร์ลินเมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๑๙๗๑ ซึ่งกำหนดให้คงไว้ซึ่งสิทธิของมหาอำนาจ
ผู้ยึดครองทั้งสี่ตามเดิมและที่กำหนดพิเศษใหม่ขึ้นมา ตะวันตกยอมรับว่าเบอร์ลิน
หมดสภาพการเป็นแคว้นหนึ่งของเยอรมนีตะวันตกและให้มีการจัดระเบียบการใช้
เส้นทางผ่านอย่างเข้มงวด ส่วนสหภาพโซเวียตก็ยอมที่จะไม่ขัดขวางการคมนาคม
อีกต่อไป พร้อมทั้งทำให้สถานการณ์ที่เป็นผลพวงจากการสร้างกำแพงดีขึ้น ข้อ
ตกลงนี้ช่วยให้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเยอรมนีตะวันตกกับเยอรมนีตะวัน
ออกเริ่มต้นได้ในที่สุด

การรับรองเยอรมนีทั้งสองประเทศ การเจรจาหลายครั้งบรรลุเป็นข้อ
ตกลงซึ่งทั้งสองประเทศยอมรับซึ่งกันและกัน และจะมีการแลกเปลี่ยนทางการทูต
ระหว่างกัน ก่อนหน้านั้นเยอรมนีตะวันตกถือว่าตนเป็นตัวแทนทางกฎหมายของ
ประเทศเยอรมนีทั้งหมด แต่สนธิสัญญาที่กระทำกับเยอรมนีตะวันออกฉบับนี้
กำหนดอย่างชัดเจนว่าไม่มีประเทศใดในสองประเทศนี้ที่จะมีอธิปไตยเมื่อพ้นจาก
เขตแดนปัจจุบันไปแล้ว

อย่างไรก็ตาม จำเป็นที่รัฐสภาเยอรมนี (Bundestag) ต้องรับรองสนธิ
สัญญานี้ก่อน ซึ่งในสภานั้นเสียงข้างมากเป็นของพรรคคริสเตียนเดโมแครต
ทั้งสนธิสัญญามอสโกและสนธิสัญญาวอร์ซอได้รับการโหวตผ่านสภาอย่างเฉียดฉิว
เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๑๙๗๒ ภายหลังจากการยุบสภาและการเลือกตั้งใหม่ที่ให้
เสียงข้างมากอย่างเพียงพอแก่รัฐบาลของนายวิลลิ บรันดท์ ในที่สุดรัฐสภาก็ให้

สัตยาบันแก่นสนธิสัญญาพื้นฐานระหว่างเยอรมนีทั้งสองประเทศเมื่อวันที่ ๒๑
ธันวาคม ๑๙๗๒

องค์การระหว่างประเทศในยุโรปในปี ๑๙๖๘

ผลกระทบที่สำคัญของสนธิสัญญานี้คือประเทศตะวันตกหลายประเทศ
รับรองเยอรมนีตะวันออก และการรับเยอรมนีทั้งสองประเทศเข้าเป็นสมาชิกของ
องค์การสหประชาชาติในเดือนกันยายน ๑๙๗๓ การสร้างความชอบธรรมให้กับ
การแบ่งแยกเยอรมนีทั้งสองประเทศทางกฎหมายและนโยบายมองตะวันออกช่วย
ให้ความเป็นอยู่ชาวเยอรมันที่ถูกแบ่งแยกนี้ดีขึ้น แต่การเข้าสู่เวทีระหว่างประเทศ
นี้ก็ทำให้ระบอบการปกครองของรัฐเยอรมนีตะวันออกมั่นคงขึ้นด้วย

การประชุมที่กรุงเฮลซิงกิ

เกิดความคลุมเครือในแถลงการณ์สุดท้ายของการประชุมที่กรุงเฮลซิงกิ
ซึ่งถือว่าเป็นจุดสูงสุดของการผ่อนคลายความตึงเครียด นับตั้งแต่ปี ๑๙๕๔ สหภาพ
โซเวียตพยายามหาหลักประกันให้กับเขตแดนในยุโรปที่เป็นผลพวงจากสงคราม
จึงเรียกร้องให้มีการจัดประชุมเกี่ยวกับความมั่นคงในยุโรป ขณะที่ฝ่ายตะวันตก
ซึ่งไม่ยอมรับอย่างเป็นทางการในสถานการณ์จำยอมของยุโรปที่เป็นอยู่มาตั้งแต่
การประชุมที่ยัลตา จึงตั้งเงื่อนไขของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำข้อตกลงว่า
ด้วยเบอร์ลินและการมีส่วนร่วมของสหรัฐอเมริกาและแคนาดา การผ่อนคลาย
ความตึงเครียดช่วยเปิดโอกาสให้มีการประชุมเตรียมการที่กรุงเฮลซิงกิ ระหว่าง
๒๒ พฤศจิกายน ๑๙๗๒ ถึง ๘ มิถุนายน ๑๙๗๓ และอีกห้วงระหว่าง ๓ - ๗
กรกฎาคม ๑๙๗๓ จนถึงการประชุมจริงที่มีขึ้นระหว่างเดือนกันยายน ๑๙๗๓ ถึง
เดือนกรกฎาคม ๑๙๗๕

การประชุมว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Conference
on Security and Co - operation in Europe : CSCE) มียุโรป ๓๕ ประเทศ
เข้าร่วมและเห็นชอบในหลักการสุดท้ายเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๑๙๗๕ ซึ่งมีประมุข
หรือหัวหน้ารัฐบาลจำนวนมากร่วมลงนาม รวมถึงเลโอนิด เบรชเนฟ และเจอราร์ด
ฟอร์ด (เป็นประธานาธิบดีต่อจากนิกสันในปี ๑๙๗๔) หลักการดังกล่าวแบ่งเป็น
๓ บท หรือ “ตะกร้า” กำหนดแนวปฏิบัติหลักต่างๆ ได้แก่ ความเสมอภาคระหว่าง
รัฐ การไม่แทรกแซงในกิจการภายในของรัฐอื่น การตัดสินอนาคตของพลเมือง

ด้วยตนเอง การไม่ละเมิดเขตแดนในยุโรป และการปฏิเสธแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยใช้กำลัง นอกจากนี้ ยังเสนอให้มีการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และสุดท้าย ให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนของปัจเจกชนและความคิด

ปัญหาเยอรมนีตั้งแต่ปี ๑๙๔๕ ถึงปี ๑๙๙๐

- ๑๙๔๕ ๔ - ๑๑ กุมภาพันธ์ การประชุมที่ยัลตา : ข้อตกลงว่าด้วยการยึดครองและการปลดอาวุธเยอรมนี
- ๗ - ๙ พฤษภาคม กองทัพเยอรมันยอมจำนนและลงนามที่แร็งส์และที่เบอร์ลิน
- ๑๗ กรกฎาคม - ๒ สิงหาคม การประชุมที่พอทสดัม : ข้อตกลงว่าด้วยเขตยึดครอง ๔ เขต การลบล้างระบอบนาซี และค่าปฏิกรรมสงคราม
- ๒๐ พฤศจิกายน การพิจารณาคดีที่นูร์มเบิร์ก (จนถึงวันที่ ๑ ตุลาคม ๑๙๔๖)
- ๑๙๔๗ ๑๐ มีนาคม - ๒๕ เมษายน การประชุมสี่ฝ่ายที่กรุงมอสโก : ล้มเหลวในเรื่องเยอรมนี
- ๑๙๔๘ กุมภาพันธ์ แบ่งเขตของตะวันตกเป็น ๒ เขต อังกฤษกับสหรัฐอเมริกา
- ๒๓ กุมภาพันธ์ การประชุมอังกฤษ - ฝรั่งเศส - สหรัฐอเมริกาที่กรุงลอนดอนเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับเยอรมนีตะวันตก บูรณาการเยอรมนีตะวันตกในยุโรป และควบคุมแคว้นรุห์รโดยนานาชาติ
- ๒๓ มิถุนายน เริ่มการปิดล้อมเบอร์ลิน
- ๑๙๔๙ ๒๓ พฤษภาคม “กฎหมายแม่บท” เริ่มมีผลบังคับใช้
- ๑๕ กันยายน คอนราด อเดนาวร์ ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีของเยอรมนีตะวันตก
- ๗ ตุลาคม ประกาศตั้งเยอรมนีตะวันออก
- ๒๒ พฤศจิกายน ข้อตกลงปีเตอร์สเบิร์กระหว่างเยอรมนีตะวันตกกับสามมหาอำนาจตะวันตก

- ๑๙๕๐ ๒๓ กรกฎาคม วอลเตอร์ อัลบริชต์ (Walter Ulbricht) ได้รับเลือกเป็น
เลขาธิการใหญ่ของ SED (พรรคคอมมิวนิสต์เยอรมนีตะวันออก)
- ๑๙๕๑ ๑๘ เมษายน เยอรมนีตะวันตกเข้าร่วมในประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้า
แห่งยุโรป
- ๑๙๕๒ ๑๐ มีนาคม สตาลินเสนอรวมเยอรมนีเข้าด้วยกันโดยให้เป็นอิสระ
จากทั้งสองค่าย
- ๒๖ พฤษภาคม ข้อตกลงกรุงบอนน์ยกเลิกสถานะการถูกยึดครอง
- ๑๙๕๔ ๒๕ มกราคม - ๑๘ กุมภาพันธ์ การประชุมสี่ฝ่ายที่กรุงเบอร์ลิน :
ล้มเหลวในปัญหาเยอรมนี
- ๒๕ มีนาคม เยอรมนีตะวันออกแปรสภาพเป็น “รัฐอธิปไตย”
- ๒๑ - ๒๓ ตุลาคม ข้อตกลงกรุงปารีส : ประเทศพันธมิตรตะวันตกยืนยัน
สิทธิและหน้าที่ของตนที่มีต่อเยอรมนีโดยรวม
- ๑๙๕๕ ๙ พฤษภาคม เยอรมนีตะวันตกเข้าร่วมในองค์การนาโต้
- ๑๔ พฤษภาคม การก่อตั้งกติกาสัญญาวอร์ซอ เยอรมนีตะวันออก
เข้าร่วมด้วย
- ๑๘ - ๒๓ กรกฎาคม การประชุมสุดยอดผู้นำสี่ฝ่ายที่กรุงเจนีวา :
ล้มเหลวในปัญหาเยอรมนี
- ๙ - ๑๓ กันยายน นายอเดนาเวอร์เยือนมอสโก
- ๘ ธันวาคม เยอรมนีตะวันตกประกาศว่าการรับรองเยอรมนีตะวันออก
โดยประเทศที่สามถือเป็นการแสดงออกที่ไม่เป็นมิตรต่อเยอรมนีตะวันตก
- ๑๙๕๗ ๑ มกราคม การผนวกแคว้นซาร์เข้ากับเยอรมนีตะวันตก
- ๑๙๕๘ ๑๔ กันยายน การพบกันครั้งแรกระหว่างคอนราด อเดนาเวอร์ กับ
นายพลเดอ โกล ที่โกลอมเบ - เล - เดอแซ็งกลีซ (Colombey - les -
Deux - Églises)
- ๙ พฤศจิกายน เริ่มวิกฤตเบอร์ลินครั้งที่สอง

- ๑๙๕๙ ๑๐ มกราคม สหภาพโซเวียตเสนอการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ
กับเยอรมนีทั้งสองประเทศ
- ๑๙๖๐ ๑๖ พฤษภาคม การประชุมสุดยอดที่กรุงปารีสล้มเหลว
- ๑๙๖๑ ๑๓ สิงหาคม ก่อสร้างกำแพงเบอร์ลิน
- ๑๙๖๓ ๒๒ มกราคม สนธิสัญญาความร่วมมือฝรั่งเศส - เยอรมนีที่ทำเนียบ
ประธานาธิบดีเอลีเซ (l'Élysée)
- ๑๖ ตุลาคม แอร์ฮาร์ดเข้ารับตำแหน่งต่อจากอเดนาเวอร์
- ๑๙๖๖ ๑๐ พฤศจิกายน คีซิงเงอร์เข้ารับตำแหน่งต่อจากแอร์ฮาร์ด
- ๑๙๖๗ ๑ มกราคม วอลเตอร์ อัลบรีชต์ ยื่นข้อเสนอตั้งสมาพันธรัฐเยอรมนีสำหรับ
ทั้งสองประเทศอีกครั้ง
- ๑๙๖๙ กรกฎาคม - กันยายน รัฐบาลสหพันธรัฐปฏิเสธหลักการฮอลสไตน์
วิลลี บรันดท์เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของเยอรมนีตะวันตก
- ๑๙๗๐ ๑๙ มีนาคม - ๒๑ พฤษภาคม การพบกันระหว่างวิลลี บรันดท์ กับวิลลี
สตอฟ ที่แอร์ฟวร์ทและคัสเซิล
- ๑๒ สิงหาคม การลงนามในสนธิสัญญามอสโกระหว่างเยอรมนีตะวันตก
กับสหภาพโซเวียต
- ๗ ธันวาคม สนธิสัญญาเยอรมนี - โปแลนด์ : รับรองแนวเส้นโอเดอร์
- ไนสเซ
- ๑๙๗๒ ๒๑ ธันวาคม การลงนามในสนธิสัญญา “พื้นฐาน” ที่เบอร์ลินตะวันออก
ระหว่างเยอรมนีทั้งสองประเทศ
- ๑๙๗๓ ๑๙ มิถุนายน สนธิสัญญาบอนน์-ปราก ยกเลิกข้อตกลงมิวนิก
- ๑๘ กันยายน เยอรมนีตะวันตกและเยอรมนีตะวันออกเข้าเป็นสมาชิก
ขององค์การสหประชาชาติ
- ๑๙๗๔ ๗ พฤษภาคม เฮลมุท ชมิทท์ (Helmut Schmidt) เข้ารับตำแหน่ง
ต่อจากวิลลี บรันดท์

- ๑๙๗๕ ๓๐ กรกฎาคม - ๑ สิงหาคม หลักการสุดท้ายของการประชุมที่
กรุงเฮลซิงกิ
- ๑๙๘๒ ตุลาคม เฮลมุท โคห์ล เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
- ๑๙๘๓ ๒๓ ตุลาคม ซีปนาวูธเปอร์ซิง (Pershing) เข้าประจำการในเยอรมนี
ตะวันตก
- ๑๙๘๔ มีนาคม - เมษายน การลี้ภัยของผู้อพยพชาวเยอรมนีตะวันออก
ไปฝั่งตะวันตก
- ๑๙๘๗ ๗ - ๑๑ กันยายน การเยือนเยอรมนีตะวันตกครั้งแรกของอีริช
โฮเนกเกอร์ (Erich Honecker) ประมุขของเยอรมนีตะวันออก
- ๑๙๘๘ ๗ - ๙ มกราคม การเยือนกรุงปารีสอย่างเป็นทางการของอีริช
โฮเนกเกอร์
- สิงหาคม การอพยพของชาวเยอรมนีตะวันออกผ่านฮังการี
- ๑๙๘๙ ๑๐ กันยายน ฮังการีปล่อยให้ผู้อพยพชาวเยอรมันตะวันออกเลือก
“ประเทศตามความสมัครใจ”
- ๒๕ กันยายน การประท้วงที่ไลพ์ซิก (Leipzig)
- ๙ พฤศจิกายน ทางการเยอรมนีตะวันออกตัดสินใจเปิดพรมแดน
ชาวเบอร์ลินนับพันปีนข้ามกำแพง
- ๒๘ พฤศจิกายน นายกรัฐมนตรีเฮลมุท โคห์ล เสนอแผนการรวมเยอรมนี
ต่อรัฐสภา
- ๑๙๙๐ มกราคม การประท้วงในเยอรมนีตะวันออก
- ๑๐ กุมภาพันธ์ มิคาเอล กอร์บาชอฟ ยอมรับแนวคิดการรวมประเทศ
- ๑๔ มีนาคม เริ่มการเจรจาระหว่างมหาอำนาจพันธมิตรทั้งสี่กับเยอรมนี
ทั้งสองประเทศ
- ๑๘ มีนาคม การเลือกตั้งในเยอรมนีตะวันออก : ชัยชนะของ “พันธมิตร
เพื่อเยอรมนี” สนับสนุนการรวมประเทศโดยเร็ว

- ๑ กรกฎาคม สกุลเงินมาร์กเยอรมันกลายเป็นเงินประจำชาติของเยอรมนี
ตะวันออก
- ๑๖ กรกฎาคม กอร์บาชอฟยอมรับการคงเยอรมนีในองค์การนาโต้
ภายหลังรวมประเทศ
- ๓๑ สิงหาคม เยอรมนีตะวันตกและเยอรมนีตะวันออกลงนามใน
สนธิสัญญารวมประเทศที่กรุงเบอร์ลิน
- ๑๒ กันยายน การทำสนธิสัญญามอสโกแก้ไขปัญหาเยอรมนี
- ๓ ตุลาคม เยอรมนีรวมประเทศสำเร็จ

วิกฤตในแต่ละค่าย

วิกฤตในค่ายตะวันตก

มีปรากฏการณ์หลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของโลกตะวันตก ได้แก่
พัฒนาการทางยุทธศาสตร์ การเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่ของยุโรป
ตะวันตกภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community
: EEC) ความต้องการเป็นอิสระของฝรั่งเศส และวิกฤตระบบการเงินระหว่าง
ประเทศ

อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงเป็นพิเศษที่เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๕๐
และชัดเจนมากขึ้นในทศวรรษ ๑๙๖๐ โดยเป็นผลจากการที่สหรัฐอเมริกา
มีเศรษฐกิจและการเงินที่รุ่งเรือง แต่ก็มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและ
การมีอำนาจมากขึ้นของยุโรปและญี่ปุ่น

ความหวาดระแวงในความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐอเมริกา

การพัฒนาแนวความคิดทางยุทธศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาที่เริ่มใน
ปี ๑๙๖๑ - ๑๙๖๒ ทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันภายในพันธมิตร
แอตแลนติกระหว่างความจำเป็นทางเทคนิคกับความจำเป็นทางการเมือง
ทำอย่างไรถึงจะให้พันธมิตรมีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์การป้องปรามทางนิวเคลียร์

ในทางเทคนิค ความจำเป็นที่ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเวลาวิกฤตเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ จริยอยู่ที่ทุกการตัดสินใจต้องได้รับความเห็นชอบร่วมกัน แต่ถ้ามการป้องปรามมีความน่าเชื่อถือลดลง ก็จะเกิดการผูกขาดอย่างสมบูรณ์ในการตัดสินใจของมหาอำนาจพันธมิตรหลัก แล้วทำให้ประเทศพันธมิตรอื่น ๆ มีสถานะเป็นผู้ได้บังคับบัญชา ภายใต้ยุทธศาสตร์การตอบโต้อย่างรุนแรง ผลประโยชน์ร่วมของพันธมิตรได้รับการปกป้อง แต่กับยุทธศาสตร์การตอบโต้เป็นลำดับขั้น ประเทศพันธมิตรอื่น ๆ มีสิทธิ์ที่จะระบุว่าเฉพาะผลประโยชน์ของมหาอำนาจหลักเท่านั้นที่ได้รับการปกป้อง ตั้งแต่เริ่มเข้ารับตำแหน่ง ประธานาธิบดีเคนเนดีเยือนยุโรปครั้งสำคัญโดยแสดงความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างสองฟากมหาสมุทรแอตแลนติก

ข้อเสนอของสหรัฐอเมริกาให้มีประชาคมแอตแลนติก วันที่ ๔ กรกฎาคม ๑๙๖๒ ที่ฟิลาเดลเฟีย จอห์น เอฟ. เคนเนดี ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเสนอให้มีการทบทวนดุลอำนาจใหม่ระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศพันธมิตรอื่น ๆ ภายใต้สูตรที่มีชื่อว่า “ความเป็นหุ้นส่วน” โดยประชาคมแอตแลนติกที่เคนเนดีต้องการก่อตั้งขึ้นมานั้นจะตั้งอยู่บนสองเสาหลักคือ สหรัฐอเมริกา กับ “สหรัรัฐยุโรป” ส่วนในด้านยุทธศาสตร์ ให้ทดแทนการผูกขาดของสหรัฐอเมริกาในการสั่งใช้งานอาวุธนิวเคลียร์ด้วยการจัดตั้งกองกำลังนานาชาติขึ้น

ด้วยวิธีการนี้น่าได้จึงกลายเป็นมหาอำนาจนิวเคลียร์ใหม่จากการจัดตั้งกองกำลังแอตแลนติกแบบบูรณาการขึ้นมา กองกำลังนี้จะประกอบด้วยเรือรบบนผิวน้ำจำนวน ๒๕ ลำ แต่ละลำติดตั้งขีปนาวุธโพลาไรส เอ-3 จำนวน ๘ ลูก ซึ่งมีพิสัยทำการ ๔,๖๐๐ กิโลเมตร พร้อมลูกเรือในแต่ละลำต้องมีสัญชาติแตกต่างกันอย่างน้อยสามสัญชาติ นอกจากนี้ ยังเป็นการดึงกองกำลังนิวเคลียร์ขนาดเล็กของอังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในกองกำลังขนาดใหญ่ด้วย แต่โครงการนี้ก็ไม่ช่วยแก้ปัญหาความเห็นทางการเมืองที่ขัดแย้งกัน เนื่องจากกองกำลังนิวเคลียร์ของยุโรปมีขนาดเพียง ๓% ของกองกำลังนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา การตัดสินใจใช้กองกำลังนี้ต้องได้รับการยินยอมแบบฉันทามติจากสมาชิกที่เข้าร่วม (รวม

สหรัฐอเมริกาด้วย) โดยสมาชิกทุกรายมีสิทธิยับยั้ง และสหรัฐอเมริกายังคงรักษาอิสระในการใช้กองกำลังของตน ในเดือนธันวาคม ๑๙๖๒ ที่แนสซอ (Nassau) ประธานาธิบดีเคนเนดีเสนอมอบซีปนาวูธโพลาริสให้อังกฤษเพื่อแลกเปลี่ยนกับซีปนาวูธสกายโบลต์ (Skybolt) ของอังกฤษที่ถูกยกให้ไปขึ้นอยู่กับความบังคับบัญชาของสหรัฐอเมริกา นับเป็นก้าวแรกของการดึงเอากองกำลังทางยุทธศาสตร์ของอังกฤษเข้าไปอยู่ในกำลังของสหรัฐอเมริกา

อังกฤษยอมรับที่จะใช้กำลังนิวเคลียร์ของตนก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากสหรัฐอเมริกา แต่ฝรั่งเศสภายใต้การนำของนายพล เดอ โกล ปฏิเสธที่จะไม่ให้มีกองกำลังนิวเคลียร์เป็นของตนเองและขัดขวางจนทำให้โครงการจัดตั้งกองกำลังนานาชาติต้องล้มเหลวไป

นโยบายฝรั่งเศสเพื่อความเป็นอิสระของชาติตน

การทำทลายของนายพล เดอ โกล คือการคัดค้านโครงการก่อตั้งประชาคมแอตแลนติก ตั้งแต่กลับคืนสู่อำนาจอีกครั้ง นายพล เดอ โกล ประกาศความตั้งใจของตนที่จะให้มีการจัดสรรความรับผิดชอบภายในพันธมิตรแอตแลนติกใหม่ ในบันทึกข้อความที่ เดอ โกล ส่งให้ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์และนายกรัฐมนตรีแมคมิลแลนเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๑๙๕๘ นั้น เขาเสนอให้มีการตั้งคณะกรรมการไตรภาคีขึ้นมา ซึ่งมีอำนาจตัดสินใจร่วมกันในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกไม่เฉพาะแต่ภายในดินแดนขององค์การนาโต้เท่านั้น ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์คัดค้านเรื่องนี้ในเดือนตุลาคม ๑๙๕๘ โดยให้เหตุผลว่าไม่สามารถปล่อยให้ประเทศพันธมิตรอื่น ๆ ถูกทอดทิ้งให้อยู่นอกกรอบการตัดสินใจของคณะกรรมการไตรภาคีได้ และต้องการใช้อาวุธนิวเคลียร์อย่างอิสระ ขณะที่นายพล เดอ โกล ยึดมั่นกับการจัดตั้งกำลังนิวเคลียร์ของตนเพื่อเป็นเครื่องมือที่ให้ฝรั่งเศสมีอิสระทางการเมืองและสั่งให้โครงการนิวเคลียร์ของฝรั่งเศสเดินหน้าต่อไปแม้จะมีแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกาอย่างล้นหลามก็ตาม มีการออกกฎหมายงบประมาณระยะยาวรองรับการดำเนินโครงการกองกำลังที่จำเป็นยิ่งนี้ในการแถลงต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ ๑๔

มกราคม ๑๙๖๓ เดอ โกล คัดค้านการรับอังกฤษเข้าเป็นสมาชิกในตลาดร่วมยุโรป และการบูรณาการกองกำลังนิวเคลียร์ของฝรั่งเศสในองค์การนาโต้

นายพล เดอ โกล ดำเนินนโยบายของฝรั่งเศสอย่างอิสระกับประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกาทั้งไอเซนฮาวร์ เคนเนดี และจอห์นสัน เมื่อถูกสหรัฐอเมริกาปฏิเสธ แนวคิดจัดตั้งคณะกรรมการไตรภาคี เดอ โกล จึงเริ่มดึงฝรั่งเศสออกจากองค์การนาโต้และพยายามทำให้ฝรั่งเศสเป็นอิสระที่มีอาวุธนิวเคลียร์ ด้วยการไม่ยอม ศีโรราบให้กับแรงกดดันจากสองอภิมหาอำนาจที่ให้ฝรั่งเศสหยุดยั้งการแพร่ขยาย อาวุธนิวเคลียร์ ในที่สุดฝรั่งเศสก็เข้าเป็นสมาชิกของสโมสรวินเคลียร์ ซึ่งเป็นกลุ่ม มหาอำนาจไม่กี่ประเทศที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๑๙๖๐ และสโมสรวินเคลียร์ในเดือนสิงหาคม ๑๙๖๘ ได้สำเร็จ

ในด้านการเมืองระหว่างประเทศ ฝรั่งเศสออกจากสหรัฐอเมริกา มากขึ้นเรื่อยๆ ในปี ๑๙๖๔ เดอ โกล เดินทางไปเยือนลาตินอเมริกาและรับรอง จีนคอมมิวนิสต์ซึ่งตรงข้ามกับความประสงค์ของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ เดอ โกล ยังถอนตัวออกจากองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขาสนับสนุนการผ่อนคลายความตึงเครียดและเริ่มติดต่อกับค่ายตะวันออก วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๑๙๖๔ เขากล่าวว่า “การแบ่งโลกเป็นสองค่ายตอบสนองต่อ สถานการณ์ที่เป็นจริงน้อยลงไปเรื่อย ๆ” และยอมรับข้อเสนอของสหภาพโซเวียต ในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๖๕ ที่ให้มีจุดยืนร่วมกันเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมกับกล่าวด้วยว่า “ยุโรปตั้งแต่มหาสมุทรแอตแลนติกจนถึงเทือกเขาบูร์กาส” เป็นหนทางเดียวที่เป็นไปได้ในการแก้ปัญหายุโรป เดอ โกล ตัดสินใจและแสดง ทำที่ทำงานของตัวเองกันนี้อีกหลายครั้งจนนำไปสู่การถอนตัวของฝรั่งเศสออกจากโครงสร้างบูรณาการทางทหารขององค์การนาโต้ซึ่งประกาศในแถลงการณ์ต่อสื่อมวลชน เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๑๙๖๖

แนวคิดของฝรั่งเศสตั้งอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างระบบ พันธมิตรกับตัวองค์กร ความแตกต่างนี้เริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่ปี ๑๙๕๑ - ๑๙๕๒ ซึ่ง

สำหรับ เดอ โกล แล้วเป็นผลพวงจากความเปี่ยงเบนของจิตวิญญาณแห่งแอตแลนติก ฝรั่งเศสปฏิเสธการบูรณาการขณะเดียวกันก็ยอมรับการคงอยู่ของพันธมิตรแอตแลนติก โดยดำเนินการตามนโยบายนี้ด้วยการให้สหรัฐอเมริกาและแคนาดาย้ายฐานทัพออกจากฝรั่งเศส พร้อมทั้งสร้างความยุ่งยากให้กับเยอรมนีซึ่งมีทหารฝรั่งเศสประจำการอยู่ ๖๐,๐๐๐ คน และเป็นส่วนหนึ่งในหน่วยทหารขององค์การนาโต้ คำถามก็คือยังต้องคงทหารเหล่านี้ไว้ต่อไปหรือไม่และในสถานะใดในเดือนเมษายน ๑๙๖๗ ฐานทัพขององค์การนาโต้ที่ตั้งอยู่ในฝรั่งเศสถูกเคลื่อนย้ายออกไป รวมแล้วมีทหารอเมริกันกว่า ๒๐,๐๐๐ คน ยูโรปกรณกว่า ๘๐,๐๐๐ ตัน ฐานทัพ ๙ แห่ง คลังยุทธภัณฑ์กว่า ๓๐ แห่ง ต้องย้ายออกไปนอกฝรั่งเศส กองบัญชาการสูงสุดแห่งกองกำลังพันธมิตรในยุโรป (SHAPE) ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลเลมนิตเซอร์ (Lemnitzer) ซึ่งตั้งอยู่ที่ร็อกคองกูร์ท์ (Rocquencourt) และสำนักงานของฝ่ายเสนธิการสหรัฐอเมริกาซึ่งตั้งอยู่ที่แซ็ง แฌร์แม็ง - อ็อง - เลอี (Saint Germain - en - Laye) ถูกย้ายไปเบลเยียม คณะกรรมาธิการขององค์การนาโต้ซึ่งตั้งอยู่ที่จัตุรัสโดฟิน (Dauphine) ในกรุงปารีสก็ถูกย้ายไปกรุงบรัสเซลส์ด้วยเช่นกัน

เหตุการณ์นี้ทำให้พันธมิตรอ่อนแอ ฝรั่งเศสยังคงเข้าร่วมในคณะมนตรีแอตแลนติกโดยมีส่วนร่วมเฉพาะที่เป็นประเด็นการเมืองและให้ความร่วมมือในโครงการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานบางอย่างของพันธมิตรแอตแลนติก เช่น เครือข่ายเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศ (NADGE) ซึ่งเป็นระบบเตือนภัยที่ครอบคลุมยุโรปตะวันตกทั้งหมด เป็นต้น ส่วน ๑๔ ประเทศร่วมพันธมิตรกับฝรั่งเศส (ต่อมาเหลือ ๑๓ ประเทศภายหลังกรีซถอนตัวในปี ๑๙๗๔) เข้าร่วมในองค์การทางทหารแบบบูรณาการซึ่งถูกบังคับบัญชาโดยคณะกรรมาธิการชุดหนึ่งที่มีชื่อว่าคณะกรรมาธิการแผนงานเพื่อความมั่นคง การเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายคุร์ท เกออร์ก คิชเงอร์ (Kurt Georg Kiesinger) แทนนายแอร์ฮาร์ดในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๖๖ ช่วยให้เกิดความตกลงในประเด็นการคงกำลังและสถานะของกองกำลังฝรั่งเศสในเยอรมนี ซึ่งลงนามเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม

๑๙๖๖ เนื่องจากรายงานฮาร์เมล (Harmel) (ชื่อรัฐมนตรีต่างประเทศเบลเยียมในขณะนั้น) ซึ่งเป็นรายงานที่พันธมิตรรับหลักการในเดือนธันวาคม ๑๙๖๗ นั้น เตือนมิให้ลดความเข้มงวดด้านการทหารลงขณะเดียวกันก็สนับสนุนความพยายามในการผ่อนคลายความตึงเครียด

การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับสหภาพโซเวียตซึ่งเห็นได้จากการที่เดอ โกล เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียตในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๖ ถูกสหรัฐอเมริกามองว่าเป็นบทนำของการพลิกพันธมิตรอย่างแท้จริง ระหว่างการเยือนกันพบปะในเดือนกันยายน ๑๙๖๖ เดอ โกล ใช้โอกาสนี้วิจารณ์นโยบายของสหรัฐอเมริกาในเวียดนามอย่างเปิดเผย นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังแสดงจุดยืนที่ต่างจากสหรัฐอเมริกาในเวียดนามและในสงครามหกวัน (มิถุนายน ๑๙๖๗) โดยเลือกอยู่คนละฝ่ายกับอิสราเอลซึ่งหมายถึงอยู่ฝั่งตรงข้ามกับสหรัฐอเมริกา คำกล่าวของเดอ โกล ที่ว่า “มลรัฐอิสระแห่งควิเบกจงเจริญ” ในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๗ ที่มอนทรีออลสร้างความอึดอัดขึ้นในอเมริกาเหนือ แคนาดาถือว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของตนเนื่องจากเดอ โกล แสดงการปกป้องแนวร่วมที่เรียกว่าองค์เอกราชของมลรัฐหนึ่งในสหพันธรัฐแคนาดา

เนื่องจากระบบการเงินของฝรั่งเศสเข้มแข็งขึ้นตั้งแต่ปี ๑๙๕๘ เดอ โกล จึงไม่ลังเลใจที่จะแถลงการณ์ต่อสื่อมวลชนที่โด่งดัง โดยชักชวนให้หันกลับไปใช้ระบบการเงินเดิมที่อิงทองคำและล้มเลิกระบบที่ผูกติดอยู่กับมูลค่าของเงินดอลลาร์ ซึ่งเดอ โกล กล่าวหาว่าเป็นการแสวงประโยชน์และก่อให้เกิดความเสี่ยง เดอ โกล ยังมองว่าการขาดดุลในบัญชีเดินสะพัดอย่างต่อเนื่องของสหรัฐอเมริกาดังแต่หลังทศวรรษ ๑๙๕๐ เป็นการให้อภิสิทธิ์ที่ผิดปกติให้แก่สหรัฐอเมริกาและหล่อเลี้ยงสถานะเงินเฟ้อในโลก รวมถึงวางกับดักให้กับระบบการเงินระหว่างประเทศโดยรวม

วิกฤตระบบการเงินระหว่างประเทศ

วิกฤตระบบการเงินทำให้ยุโรปต้องขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกา เนื่องจาก

ในขณะที่ยุโรปต้องการรักษาการคุ้มครองจากสหรัฐอเมริกาไว้ แต่ก็อยากมีอิสระทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ ส่วนสหรัฐอเมริกาก็ต้องการลดภาระทางการเงินของตนลงแต่ปฏิเสธที่จะละทิ้งเอกสิทธิ์ที่มี

การขาดดุลการค้าของสหรัฐอเมริกา ปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ ระบบการเงินระหว่างประเทศยึดถือระบบมาตราปารีสทองคำ โดยกำหนดให้สกุลเงินดอลลาร์มีอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ (๓๕ ดอลลาร์ต่อทองคำหนัก ๑ ออนซ์) และถือว่าดอลลาร์เปรียบเสมือนทองคำในทุกธุรกรรมการเงิน แต่ขณะที่เศรษฐกิจยุโรปดีขึ้น เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาก็กลับแย่ลง เนื่องจากมีการลงทุนขนาดใหญ่ของบริษัทข้ามชาติและการใช้จ่ายของสหรัฐอเมริกานอกประเทศ (สงครามเวียดนาม) ส่งผลให้สมดุลการค้าของสหรัฐอเมริกาเสียไปจนถึงขั้นขาดดุล การขาดดุลนี้ทำให้มีเงินดอลลาร์หมุนเวียนในตลาดโลกมากเกินไป และเกิดตลาดเสรีที่พัฒนาคู่ไปกับตลาดทางการ จึงทำให้การรักษาค่าเงินดอลลาร์ให้คงที่เป็นไปไม่ได้เลยเพราะในตลาดเสรี ทองคำ ๑ ออนซ์ มีราคา ๔๐ ถึง ๔๓ ดอลลาร์ นอกจากนี้ทองคำในคลังสำรองของสหรัฐอเมริกาก็ลดลง ในปี ๑๙๖๗ ฝรั่งเศสตัดสินใจแลกเงินดอลลาร์ในคลังสำรองเป็นทองคำ ส่วนเยอรมนีตะวันตกก็มั่งคั่งมากขึ้นจากการส่งออก ทำให้ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล และยิ่งปฏิเสธที่จะปรับค่าเงินมาร์คตามการเรียกร้องของสหรัฐอเมริกา ในปี ๑๙๖๘ ภายหลังเกิดความวุ่นวายภายในฝรั่งเศส เงินฟรังก์ถูกโจมตีในเดือนกรกฎาคมและพฤศจิกายน แต่ยังต้านทานไว้ได้จากความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของผู้ว่าการธนาคารกลางของประเทศที่ร่ำรวยที่สุดในโลก ๑๐ ประเทศ แม้เดอ โกล จะตัดสินใจเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ไม่ลดค่าเงินฟรังก์ แต่ผู้รับตำแหน่งต่อจากเขา นายฌอร์ฌ ปงปีตู (Georges Pompidou) กลับยอมปรับค่าเงินในเดือนสิงหาคม ๑๙๖๙

ตลอดทศวรรษ ๑๙๖๐ สหรัฐอเมริกาต้องปกป้องเงินดอลลาร์ การลดลงของปริมาณทองคำในคลังสำรองบังคับให้สหรัฐอเมริกาต้องคงการแลกเปลี่ยนจากดอลลาร์เป็นทองคำให้แก่เฉพาะธนาคารกลางของประเทศต่าง ๆ เท่านั้น

แต่สหรัฐอเมริกาที่ขาดดุลการค้าในปี ๑๙๗๑ ซึ่งเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ปี ๑๘๙๓ เป็นต้นมา

การระงับใช้ระบบมาตรการปริวรรตทองคำชั่วคราว เพื่อตัดไฟแต่ต้นลมจากการเก็งกำไรค่าเงินที่เริ่มขึ้นในฤดูร้อนอันเป็นผลมาจากการประกาศตัวเลขการค้ากับต่างประเทศที่ติดลบของสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีนิกสันจึงสั่งระงับการแลกเปลี่ยนจากดอลลาร์เป็นทองคำทั้งหมดทันทีเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๙๗๑ ซึ่งรวมถึงธนาคารกลางต่าง ๆ ด้วย การตัดสินใจนี้เท่ากับลอยตัวค่าเงินดอลลาร์ นอกจากนี้ นิกสันยังใช้มาตรการปกป้องผลประโยชน์ทางการค้า (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มภาษีการนำเข้า ๑๐%) พร้อมกับประกาศว่าสหรัฐอเมริกายอมอ่อนท่าทีลงก็ต่อเมื่อพันธมิตรตะวันตกช่วยแบ่งรับเอา “ภาระจ่ายอ้อมร่วมกัน” ไปด้วย นิกสันเรียกร้องให้แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการค้าและการเงินกับความคุ้มครองทางทหารของสหรัฐอเมริกา การลอยตัวของเงินดอลลาร์ทำให้เกิดภาวะชะงักงันทางการเงินและการค้าและกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อและวิกฤตที่ขยายตัวออกไป

การลดค่าเงินดอลลาร์ ในเดือนธันวาคม ๑๙๗๑ (ข้อตกลงสถาบันสมิธโซเนียน) และเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๗๓ สหรัฐอเมริกายอมลดค่าเงินดอลลาร์ลงและให้มีการปรับค่าสกุลเงินที่มีเสถียรภาพที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินเยนและมาร์ค มาตรการเหล่านี้พบบูโรปทางการเงินออกเป็นสองฟาก ฟากหนึ่งคือกลุ่มประเทศที่มีสกุลเงินแข็ง กับอีกฟากคือกลุ่มประเทศที่มีสกุลเงินอ่อน และยังทำให้การทำงานของ EEC สั่นคลอนตามไปด้วย เนื่องจากวิกฤตนี้ตรงกับช่วงเวลาการรับอังกฤษ ไอร์แลนด์ และเดนมาร์กเข้าเป็นสมาชิกในตลาดร่วมในปี ๑๙๗๒

การบูรณาการยุโรปเก่าประเทศ

สนธิสัญญากรุงโรมกำหนดระยะเวลาเปลี่ยนผ่าน ๑๒ ปี ในการยกเลิกด้านศุลกากรระหว่างสมาชิกใน EEC อย่างค่อยเป็นค่อยไป และกำหนดอัตราภาษีสินค้าขาเข้าจากประเทศนอกกลุ่มในอัตราเดียวกัน

ในช่วงแรก (ปี ๑๙๕๕ - ๑๙๖๒) การเปิดเสรีสำหรับการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมภายในประชาคมประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่คาดการณ์ไว้ แต่การเปลี่ยนไปสู่ขั้นตอนที่สองมีความละเอียดอ่อนมากกว่าอันมีเหตุผลมาจากการเริ่มตลาดร่วมทางการเกษตร

ความสำเร็จของกลุ่มยุโรปหกประเทศ การเจรจาอันยาวนาน (“มาราธอน” ทางการเกษตรในเดือนมกราคม ๑๙๖๒ ธันวาคม ๑๙๖๓ และธันวาคม ๑๙๖๔) ช่วยให้ตลาดร่วมเดินหน้าต่อไปได้ โดยไม่มีแต่การดำเนินงานด้านศุลกากรอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังประยุกต์ใช้กับนโยบายเกษตรร่วมอีกด้วย เช่น การบริหารจัดการสินค้าที่มีความสำคัญ (ธัญพืช นม และเนื้อสัตว์) การกำหนดราคากลางและการจัดตั้งกองทุนเพื่อการวางแผนและประกันสินค้าเกษตรแห่งยุโรป (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF) ขึ้นมา รับผิดชอบด้านงบประมาณของนโยบายเกษตรร่วมนี้ ซึ่งเป็นนโยบายที่ฝรั่งเศสให้ความสนใจมากเนื่องจากภาคเกษตรกรรมมีความสำคัญมากในระบบเศรษฐกิจของฝรั่งเศส

การบูรณาการยุโรปหกประเทศเป็นความสำเร็จประการหนึ่ง แม้ในด้านการเมืองแล้วจะมีความเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างสองแนวคิดเกี่ยวกับยุโรป คือระหว่างแนวคิดของกลุ่มประเทศหุ้นส่วนของฝรั่งเศส (แนวคิดให้ยุโรปมีรูปแบบเป็นสหพันธรัฐที่มีอำนาจเหนือรัฐ) กับแนวคิดของฝรั่งเศสภายใต้นายพล เดอ โกล (แนวคิดให้ยุโรปเป็นการสมาคมของทุกชาติ) ความเห็นที่ไม่ตรงกันนี้เป็นอุปสรรคในการจัดตั้งยุโรปทางการเมืองในปี ๑๙๖๑ - ๖๒ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเสนอแผนการฟูเชต์ (Fouchet) ทำให้การดำเนินงานของยุโรปในเดือนเมษายน ๑๙๖๕ มีเพียงการตัดสินใจรวบรวมหน่วยงานบริหารของทั้งสามประชาคมเข้าด้วยกัน (ECSC, EEC และ Euratom) ให้เหลือคณะกรรมการเดียวสำหรับทั้งสามประชาคม และใช้คณะกรรมการชุดเดียวกันโดยเริ่มเข้าปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ๑๙๖๗

มาตรการทางศุลกากร ในเดือนตุลาคม ๑๙๖๒ แคนเนดีได้รับการสนับสนุนจากสภาองเกรสในการผ่านกฎหมายว่าด้วยศุลกากรที่ชื่อ Trade Expansion Act ซึ่งตามกฎหมายฉบับนี้ สหรัฐอเมริกาจะเจรจากับยุโรปในรอบของแอกต์เพื่อลดภาษีศุลกากรระหว่างกันลง ๕๐% เพื่อกระตุ้นการค้าภาคพื้นแอตแลนติก การเจรจาในครั้งนี้ถูกตั้งชื่อว่าการเจรจารอบเคนเนดี (Kennedy Round) จบลงเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๑๙๖๓ ที่กรุงเจนีวา ในการประชุมครั้งนี้ ประชาคมเศรษฐกิจยุโรปยืนยันถึงบทบาทของตนในการเป็นหุ้นส่วนหลักของสหรัฐอเมริกา สามารถต่อรองกับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับหนึ่งของโลกได้แบบตัวต่อตัว โดยมีเป้าหมายลดภาษีศุลกากรระหว่างกันตั้งแต่ปี ๑๙๖๘ เป็นต้นไป

วิกฤตในปี ๑๙๖๕ วิกฤตครั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่ฝรั่งเศสปฏิเสธไม่ยอมรับการขยายบทบาทของกองทุนเพื่อการวางแผนทางและประกันสินค้าเกษตรแห่งยุโรป (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF) ให้กว้างขวางขึ้น และการเปลี่ยนจากกติกาการลงมติด้วยเสียงเอกฉันท์ไปเป็นการลงมติด้วยเสียงข้างมากแทน วิกฤตนี้จึงสะท้อนความเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างสองแนวคิดในยุโรป ฝรั่งเศสไม่เข้าร่วมในที่ประชุมคณะมนตรีของประชาคมยุโรปและนำ “นโยบายเก้าอ้วาง” มาใช้เป็นเวลานาน ๖ เดือน ในเดือนมกราคม ๑๙๖๖ การประนีประนอมที่ลักเซมเบิร์กช่วยให้ฝรั่งเศสกลับมาเข้าร่วมในคณะมนตรีอีกครั้ง โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือการคงกติกาการลงมติด้วยเสียงเอกฉันท์สำหรับเรื่องที่เป็น “ผลประโยชน์ที่สำคัญมาก” การกลับมาดำเนินงานอีกครั้งของตลาดร่วมในเดือนพฤษภาคม ช่วยให้สามารถจัดตั้งสหภาพศุลกากรได้สำเร็จเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๑๙๖๘ (หนึ่งปีครึ่งก่อนกำหนด)

การวางระบบการเงินยุโรปแบบ “งูเลื้อยอยู่ในถ้ำ” (Snake in the tunnel) ส่วนสหภาพการเงินที่ริเริ่มในการประชุมที่กรุงเฮกในเดือนธันวาคม ๑๙๖๙ และต่อมามีรายละเอียดชัดเจนในการประชุมที่กรุงบรัสเซลส์ในเดือน

กุมภาพันธ์ ๑๙๗๑ ตามหลักการใน “รายงานเวิร์นเนอร์ (Werner)” กลับต้องหยุดชะงักจากการเกิดปัญหาระบบการเงินระหว่างประเทศระหว่างปี ๑๙๖๙ - ๑๙๗๑ และจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกที่เริ่มในปี ๑๙๗๓ เพื่อหลีกเลี่ยงความผันผวนของค่าเงินดอลลาร์ที่ขึ้นลงตามการเก็งกำไร EEC จึงวางระบบการเงินยุโรปแบบ “งูเลื้อย” ในเดือนเมษายน ๑๙๗๒ ซึ่งกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสกุลเงินต่างๆ ตายตัวและจำกัดการผันผวนให้อยู่ในขอบเขตที่สามารถรักษาการแลกเปลี่ยนให้เป็นระเบียบได้ และเพื่อปรับแก้ความเหลื่อมล้ำของศักยภาพในการแข่งขันที่ปรากฏภายในประชาคมเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอัตราการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้น จึงมีการจัดตั้งระบบภาษีและค่าชดเชยที่มีชื่อว่า “ยอดเงินทดแทน” (Monetary compensatory amounts : MCAs)

การร้องขอเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มเติม ตลาดร่วมดึงดูดหลายประเทศให้สมัครเข้าเป็นสมาชิกหรือขอเป็นหุ้นส่วน EEC จึงทำข้อตกลงกับกรีซ (ปี ๑๙๖๑) ตุรกี (ปี ๑๙๖๓) มอลต้า (ปี ๑๙๗๐) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อตกลงยาอุนเด (Yaoundé) (ปี ๑๙๖๓ และปี ๑๙๖๙) กับแอฟริกาตะวันตกอาณานิคมฝรั่งเศส ๑๘ ประเทศ

อังกฤษขอเจรจาขึ้นเตรียมการในปี ๑๙๖๑ ตามมาด้วยประเทศสมาชิกในสมาคมการค้าเสรีแห่งยุโรป (EFTA) นายพล เดอ โกล ปฏิเสธและให้ความเห็นในปี ๑๙๖๓ ว่า “ธรรมชาติ โครงสร้าง และกลไกเฉพาะของอังกฤษแตกต่างอย่างลึกซึ้งกับของภาคพื้นทวีป” อังกฤษร้องขอเข้าเป็นสมาชิกอีกครั้งในปี ๑๙๖๗ โดยนายกรัฐมนตรีพรรคแรงงาน นายวิลสัน (Harold Wilson) เพื่อกอบกู้เศรษฐกิจมากกว่ามีศรัทธาในยุโรป แต่ก็ถูกนายพล เดอ โกล ปฏิเสธอีกครั้ง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในฝรั่งเศสและอังกฤษช่วยแก้ปัญหาดังกล่าว ในฝรั่งเศส นายพล เดอ โกล ลาออกภายหลังการลงประชามติในปี ๑๙๖๙ โดยมีนายฌอร์ฌ ปงปีตู ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทน นายปงปีตูยังคงดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบเดียวกับเดอ โกล ยกเว้นเรื่องการรับอังกฤษเข้า

ตลาดร่วม ซึ่งเขาเสนอนโยบายสามประการระหว่างการประชุมที่กรุงเฮกในเดือน ธันวาคม ๑๙๖๙ ได้แก่ ทำนโยบายเกษตรร่วมให้สำเร็จ รั้งอังกฤษเข้าเป็นสมาชิก และบูรณาการเชิงลึก ในอังกฤษ มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๑๙๗๐ พรรคแรงงานพ่ายแพ้และได้นายกรัฐมนตรีพรรคอนุรักษนิยม นายเอ็ดเวิร์ด ฮีท (Edward Heath) การขึ้นมาของพรรคอนุรักษนิยมทำให้การเจรจาที่เริ่มมาตั้งแต่ สมัยของนายฮาโรลด์ วิลสัน ง่ายขึ้น แต่ก็มิได้ทำให้ความยุ่งยากลดลงซึ่งปัญหา หลักๆ ได้แก่ สัดส่วนการลงขันของอังกฤษในงบประมาณของประชาคม บทบาท ของเงินปอนด์ในฐานะสกุลเงินสำรอง และความผูกพันทางเศรษฐกิจกับคอมมอน เวลท์ (กรณีน้ำตาลและเนย) ซึ่งเป็นสิ่งที่อังกฤษต้องการคงไว้ และปฏิเสธไม่ปฏิบัติ ตามสนธิสัญญากรุงโรม ซึ่งบังคับให้จ่ายเงินเข้าประชาคมในอัตราร้อยละที่กำหนด หากมีการนำเข้าสินค้าเหล่านี้จากภายนอก การเจรจาตกลงกันได้ด้วยการ ประนีประนอมในเดือนมิถุนายน ๑๙๗๑ ที่ให้อังกฤษรับผิดชอบงบประมาณของ ประชาคมประมาณ ๘ % ในปี ๑๙๗๓ และเป็น ๑๙% ในปีถัดไป ส่วนกรณีการ นำเข้าเนยจากนิวซีแลนด์มายังอังกฤษแก้ไขโดยให้มีสถานะพิเศษ ขณะที่การ บูรณาการเงินปอนด์ในระบบการเงินยุโรปในอนาคตยังคงไม่มีคำตอบ

วันที่ ๒๒ มกราคม ๑๙๗๒ อังกฤษ พร้อมด้วยเดนมาร์ก ไอร์แลนด์ และ นอร์เวย์ ลงนามในสนธิสัญญาการเข้าเป็นสมาชิกที่กรุงบรัสเซลส์ แต่ต่อมานอร์เวย์ ปฏิเสธเข้าตลาดร่วมผ่านการลงประชามติ ยุโรปหกประเทศจึงเปลี่ยนเป็นยุโรป เก้าประเทศ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๑๙๗๓

วิกฤตในค่ายคอมมิวนิสต์

ทศวรรษ ๑๙๖๐ เป็นช่วงที่สหภาพโซเวียตมีเศรษฐกิจถดถอย เนื่องจาก ไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรและไม่สามารถไล่ทันความล่าช้าในการ ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค แม้ครุสชอฟจะเคยให้คำมั่นสัญญาว่าจะระดับคุณภาพชีวิต ของสหภาพโซเวียตจะตามทันและแซงหน้าระดับคุณภาพชีวิตของตะวันตก แต่ สหภาพโซเวียตไม่เพียงล่าช้าในเรื่องนี้เท่านั้น แต่ยังมีเทคโนโลยีที่ด้อยกว่ามาก

กลุ่มปัญญาชนชาวโซเวียตกล่าวโทษระบบราชการซึ่งถ้าสาวต่อไปก็คือพรรคคอมมิวนิสต์ ความยุ่งยากเหล่านี้เป็นสาเหตุโดยตรงของการหลุดจากอำนาจของนิคิตา ครุสชอฟ ซึ่งควบบั้ทั้งตำแหน่งเลขาธิการใหญ่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์และนายกรัฐมนตรี เขาจึงตกเป็นเหยื่อของการปฏิวัติภายในเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๑๙๖๔

ผู้สืบทอดต่อจากครุสชอฟคือนาย เลโอนิด เบรชเนฟ เลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต และนายกรัฐมนตรีโคซีกิน ทั้งคู่ประสบปัญหาเดียวกันคือการสร้างความทันสมัยให้กับระบบเศรษฐกิจและสังคมของสหภาพโซเวียต แนวนโยบายของเบรชเนฟเป็นฝ่ายมีชัย ซึ่งปฏิเสธที่จะมอบเสรีภาพให้แก่ชาวโซเวียต และส่งผลกระทบทั้งในและนอกประเทศ ในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๖๖ การพิจารณาคดีนักคิดชื่อ ซิเนียฟสกี (Siniaevski) และแดเนียล (Daniel) พร้อมกับโทษที่พวกเขาได้รับ แสดงให้เห็นว่านักอุดมการณ์ภายในพรรคซึ่งมีกองทัพบกสนับสนุน ต้องการควบคุมปัญญาชนให้อยู่ในเส้นที่ขีดไว้และให้รับใช้พรรคนับเป็นการเริ่มต้น “การแข่งขั้ทางวัฒนธรรมครั้งใหม่” และการลี้ภัยภายในของนายอเล็กซานเดอร์ โซลเซนิตซิน (Alexandre Soljenitsyne)

ต้นแบบโซเวียตสูญเสียภาพพจน์จากการเปิดเผยค่ายกักกัน (Gulag) และถูกจีนคอมมิวนิสต์และประเทศประชาธิปไตยประชาชนต่อต้านซึ่งในกลุ่มหลังนี้เริ่มแสดงความทะเยอทะยานทางชาตินิยมและเสรีภาพ

ความแตกแยกระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียต

ความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตเกิดขึ้นย้อนหลังไปในทศวรรษ ๑๙๕๐ แม้จะมีข้อตกลงความร่วมมือที่เชื่อมสองประเทศนี้เข้าด้วยกันอย่างแนบแน่นก็ตาม โดยเป็นทั้งความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ด้านอำนาจและเกี่ยวกับดินแดน รวมทั้งการมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งปะทุขึ้นมาในระหว่างการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตครั้งที่ ๒๐ ในปี ๑๙๕๖

นับตั้งแต่ปี ๑๙๕๗ สหภาพโซเวียตไม่มีปฏิกิริยาใด ๆ ต่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนคนละชาติ จีนต่อว่าสหภาพโซเวียตว่าต้องการแสวงหาสันติภาพอย่างถึงที่สุดและละทิ้งยุทธศาสตร์ปฏิวัติเพื่อแก้ไขลัทธิภายหลังเยือนกรุงมอสโก เหมาเจ๋อตงประกาศนโยบาย “ก้าวกระโดดไปข้างหน้า” ในปี ๑๙๕๘ และสร้างประชาคมมูน ขณะเดียวกันก็สั่งให้ระดมยิงเกาะหมาจูและจินเหมิน พร้อมทั้งพัฒนาความสัมพันธ์กับกลุ่มนิยมปฏิวัติสุดโต่งในโลกที่สาม จีนจึงท้าทายทั้งสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ครุสชอฟประณามการทดลองคอมมูนของจีน และในที่สุตระงับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเทคนิคพร้อมกับอพยพผู้เชี่ยวชาญโซเวียตหลายพันคนในจีนกลับประเทศ ความขัดแย้งระหว่างพรรคและการเผชิญหน้าทางอุดมการณ์ ถูกแทนที่ด้วยการต่อสู้อย่างไม่ยอมอ่อนข้อให้กันระหว่างรัฐสองรัฐซึ่งปะทุขึ้นมาในปี ๑๙๖๒ อย่างไรก็ตามนโยบาย “ก้าวกระโดดไปข้างหน้า” กลายเป็นความผิดพลาดของจีนและถูกค่ายสังคมนิยมโดดเดี่ยว จีนจึงกระชับความสัมพันธ์กับแอลเบเนีย (ข้อตกลงเดือนมกราคม ๑๙๖๒) และต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว

เดือนเมษายน ๑๙๖๒ มอสโกบ่มเพาะกลุ่มกบฏตามแนวชายแดนของแคว้นซินเจียง (Sinkiang) และสนับสนุนอินเดียในกรณีพิพาทกับจีนเรื่องทิเบต ความขัดแย้งเรื่องเขตแดนกรณีทิเบตรุนแรงขึ้นจากการคงอยู่ของลัทธิชาตินิยมทิเบตที่มีสัญลักษณ์เป็นองค์ดลาลามะซึ่งลี้ภัยอยู่ในอินเดีย ในเดือนกันยายนและตุลาคม ๑๙๖๒ จีนเปิดการรุกและได้รับชัยชนะเหนืออินเดีย จีนฉวยเอาวิกฤตควาบามาใช้กล่าวหาสหภาพโซเวียตว่ายอมจำนนต่อจักรวรรดิอเมริกา ระหว่างการประชุมผู้แทนพรรคที่กรุงมอสโกเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๑๙๖๒ ครุสชอฟกล่าวว่า “อันตรายหลักคือการถือแต่หลักโดยไม่ดูความจริงของบรรดาผู้นำจีน” และยังเห็นבแนมความนิ่งเฉยของจีนที่มีต่อ “ร่องรอยของจักรวรรดินิยม” ที่ฮ่องกง หมาเก๊า และไต้หวัน

ตั้งแต่ปี ๑๙๖๓ ความแตกแยกทางลัทธิระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนถูกซ้ำเติมด้วยข้อพิพาททางดินแดน ซึ่งเข้มข้นขึ้นเมื่อจีนเข้าร่วมสนธิสัญญาไคโล่สำเร็จเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๑๙๖๔ จีนได้กลับโดยการยกปัญหา “สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม” ขึ้นมา ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่รัสเซียทำขึ้นในศตวรรษที่ ๑๙ ที่อ้างว่ายึดเอาดินแดนจำนวนมากของจีนไป นอกจากนี้ยังมีการพิพาทกรณีเกาะในแม่น้ำอามูร์ (Amur) และอุสซูรี (Ussuri) จำนวน ๖๐๐ เกาะ สหภาพโซเวียตตอบกลับโดยกล่าวว่าการได้มาซึ่งดินแดนในศตวรรษที่ ๑๙ นั้นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้และเขตแดนของสหภาพโซเวียตก็จะต้องไม่ได้

การอ้างกรรมสิทธิ์ดินแดนเหล่านี้ไม่ทำให้การเผชิญหน้าทางอุดมการณ์ลดลง วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๑๙๖๓ เหมาเจ๋อตงส่งจดหมายถึงครุสชอฟ โดยให้เหตุผล ๒๕ ข้อ เพื่อปฏิเสธการมีอำนาจครอบงำของพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต ในสายตาของจีน “พระเจ้าซาร์แห่งเครมลิน” เป็นพวกลัทธิแก้และกลายเป็นพันธมิตรทางผลประโยชน์กับสหรัฐอเมริกา การต่อสู้เพื่อชิงการเป็นผู้นำในโลกคอมมิวนิสต์ระหว่างสองประเทศจึงเริ่มขึ้น แม้จะมีการสงบศึกระยะสั้นภายหลังการหลุดจากอำนาจของครุสชอฟ

เมื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีนเริ่มขึ้นในปี ๑๙๖๖ สหภาพโซเวียตต่อต้านเหมาเจ๋อตง และพยายามยุยงชนกลุ่มน้อยจีนเจียงให้เป็นศัตรูกับรัฐบาลกลาง หลังทดลองระเบิดปรมาณูลูกแรกเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๑๙๖๔ จีนก็ประสบความสำเร็จในการทดลองระเบิดเทอร์โมนิวเคลียร์เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๑๙๖๗ การขึ้นมาอยู่ในแถวเดียวกันกับมหาอำนาจเทอร์โมนิวเคลียร์มีที่ท้าทายทำให้สหภาพโซเวียตซึ่งโจมตีเพื่อ “ป้องกันตนเอง” ด้วยอาวุธนิวเคลียร์ต่อคลังนิวเคลียร์ของจีนในจีนเจียง ในปี ๑๙๖๙ สถานการณ์ดูเหมือนใกล้จะสุกงอม การสู้รบเกิดขึ้นตามแนวแม่น้ำอุสซูรี และจีนเอาจริงเอาจังกับการคุกคามของสหภาพโซเวียตอย่างมาก จึงเตรียมการพลิกกลับทางการทูต

การโต้แย้งในยุโรปตะวันออก

การโต้แย้งทางอุดมการณ์ที่นำไปโดยปักกิ่งในทศวรรษ ๑๙๖๐ สันคลอนเกียรติภูมิของสหภาพโซเวียตและส่งผลกระทบที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับประเทศประชาธิปไตยประชาชน แม้ว่าสหภาพโซเวียตจะยอมรับการมีความริเริ่มในบางเรื่องของโรมาเนีย แต่สหภาพโซเวียตไม่ลังเลที่จะปราบปรามการปฏิวัติในเชโกสโลวาเกีย

ยูโกสลาเวีย ปัญหาพื้นฐานคือการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แต่การหาผู้สืบทอดอำนาจต่อจากตีโตและการประท้วงของนักศึกษาที่ได้รับแนวความคิดมาจากตะวันตกทำให้ปัญหายุ่งยากมากขึ้น

ตีโตประสบความสำเร็จในการลดความตึงเครียดระหว่างชาวเซิร์บกับชาวโครแอตและยับยั้งการชุมนุมทั่วไปที่ก่อตัวขึ้นในปี ๑๙๖๓ อำนาจในยูโกสลาเวียตกไปอยู่ในมือของฝ่ายค้านเสรีนิยมของนายมิโลวัน ดิลาส (Milovan Dilas) แต่ภายหลังการแทรกแซงของสหภาพโซเวียตในเชโกสโลวาเกียซึ่งยูโกสลาเวียก็ไม่ได้เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว ยูโกสลาเวียจึงถูกโดดเดี่ยวอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

โปแลนด์ วลาดิสลัฟ โกลุมกาซึ่งอยู่ในอำนาจมานานถึง ๑๔ ปีปราบปรามการลุกฮือในเมืองกด์นุสก์ (Gdansk) (๑๔ - ๑๕ ธันวาคม ๑๙๗๐) อย่างรุนแรง แต่ความวุ่นวายที่แผ่ขยายออกไปทำให้นายโกลุมกาถูกถอดออกจากตำแหน่งและนายเอดเวิร์ด เกียริก (Edward Gierak) ขึ้นมาเป็นเลขาธิการพรรคแทน

โรมาเนีย ในตอนแรกแสดงความเป็นอิสระในระดับหนึ่งภายในสภาความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจ สหภาพโซเวียตปฏิเสธการกำหนดความชำนาญเฉพาะทางเศรษฐกิจให้กับโรมาเนีย ต่อมาโรมาเนียรักษาความเป็นกลางในความขัดแย้งระหว่างมอสโกกับปักกิ่ง และในปี ๑๙๖๔ โรมาเนียก็ประกาศ

อิสราเอลอย่างแท้จริง ตั้งแต่ฤดูใบไม้ผลิปี ๑๙๖๖ โรมานีเฝ้าคิดว่าพันธมิตรออร์ซอ ก็เป็นเพียงพันธมิตรหนึ่งในบรรดาพันธมิตรอื่น ๆ ซึ่งอิสราเอลของสมาชิกใน พันธมิตรไม่ใช่เรื่องเพื่อฝัน โรมานีเฝ้าดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ต่างออกไป โดยวางตัวเป็นกลาง กระตือรือร้นกับความขัดแย้งในตะวันออกไกล และสถาปนา ความสัมพันธ์ทางการทูตกับเยอรมนีตะวันตกเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๑๙๖๗ ใน เวลานั้น ฮังการี บัลแกเรีย และเชโกสโลวาเกียเห็นพ้องใน “หลักนิยมอัลบริชต์ (Ulbricht)” ที่กำหนดให้การรับรองเยอรมนีตะวันออกและการไม่เปลี่ยนแปลง เขตแดนของเยอรมันตะวันออกเป็นเงื่อนไขก่อนที่ประเทศใดจะไปปรับปรุง ความสัมพันธ์กับเยอรมนีตะวันตกให้กลับสู่ขั้นปกติ ในช่วงการแทรกแซงเชโกสโล วาเกียของพันธมิตรออร์ซอเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๑๙๖๘ โรมานีเฝ้าไม่เข้าร่วมใน ปฏิบัติการดังกล่าวและยังตำหนิสหภาพโซเวียตในสิ่งที่ได้กระทำไป ในเดือน สิงหาคม ๑๙๖๙ โรมานีเฝ้าเป็นสังคมนิยมประเทศแรก ยกเว้นสหภาพโซเวียต ที่ต้อนรับการเยือนของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา นายริชาร์ด นิกสัน

เชโกสโลวาเกียกับ “ฤดูใบไม้ผลิแห่งกรุงปราก” ขณะที่โรมานีเฝ้ายังรักษา ความเข้มงวดในการปกครองภายใน แต่เชโกสโลวาเกียปลดปล่อยเสรีภาพในระดับ หนึ่งตั้งแต่ปี ๑๙๖๓ ระหว่างการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ เชโกสโลวาเกียในปี ๑๙๖๒ มีการลบล้างระบอบสตาลินแม้ว่านายแอนโตนิน โนวอตนี่ (Antonin Novotny) สายสตาลินจะยังคงอยู่ในอำนาจก็ตาม มีความทะเยอทะยานทั้ง การปฏิรูปเศรษฐกิจ การให้สโลวาเกียมีอิสระจากโบฮีเมีย (Bohemia หรือ เช็ก) มากขึ้น และการเมืองที่เปิดกว้างมากขึ้น เช่น การแสดงจุดยืนในสงคราม อิสราเอล - อาหรับในเดือนมิถุนายน ๑๙๖๗ เป็นต้น นายอเล็กซานเดอร์ ดุบเชค (Alexander Dubcek) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์สโลวาเกียเป็นผู้นำกลุ่ม “เสรีนิยม” ต่อต้านนายโนวอตนี่อย่างเปิดเผยซึ่งก็ถูกสหภาพโซเวียตทอดทิ้ง ต่อมาวันที่ ๔ มกราคม ๑๙๖๘ นายโนวอตนี่ลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการใหญ่ พรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีนายดุบเชค คอมมิวนิสต์สายกลางขึ้นดำรงตำแหน่งแทน ขณะที่นายพลลุดวิก สว็อบดา (Ludvik Svoboda) ได้รับเลือกเป็นประมุขของ

ประเทศในเดือนมีนาคม นายคูเบชได้คะแนนนิยมมากขึ้นจากกลุ่มปัญญาชนและกรรมกร ทำให้เขาคิดว่าจะสามารถประนีประนอมระบอบสังคมนิยมกับการเคารพในเสรีภาพได้ พรรคคอมมิวนิสต์เชโกสโลวาเกียอนุมัติแผนงานในเดือนเมษายน ๑๙๖๘ มีทั้งการอนุญาตจัดตั้งพรรคการเมืองและให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชน เหตุการณ์นี้ถูกขนานนามว่า “ฤดูใบไม้ผลิแห่งกรุงปราก”

มีการเตรียมออกรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และมีรัฐบาลใหม่เข้ามาบริหาร นำโดยนายเซอร์นิก (Cernik) ผู้สนับสนุนการปลดปล่อยอิสรภาพและนายโอตา ซิก (Ota Sik) นักเศรษฐศาสตร์ ส่วนรัฐสภามีการเลือกบุคคลที่มีแนวคิด “เสรีนิยม” มากที่สุดในบรรดาชาวเชโกสโลวาเกียคอมมิวนิสต์ให้เป็นประธานรัฐสภาคือ นายสมเมกอฟสกี (Smrkovsky) การเตรียมจัดประชุมพรรคคอมมิวนิสต์เชโกสโลวาเกียเป็นโอกาสที่กลุ่มนิยมนายโนวอตนิกับกลุ่มสนับสนุนการปฏิรูปมาเผชิญหน้ากัน

สหภาพโซเวียตมอง “ฤดูใบไม้ผลิแห่งกรุงปราก” ด้วยความหวาดระแวง ผู้นำประเทศประชาธิปไตยประชาชนทั้งหลายต่างกลัวการติดเชื้อ ซึ่งสถานการณ์ก็อ่อนไหวอยู่แล้วในโปแลนด์ จึงบีบให้สหภาพโซเวียตเข้าแทรกแซง คูเบชปฏิเสธคำขอหารือจากกลุ่มผู้นำพันธมิตรวอร์ซอในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๘ แม้ว่าแผนการทบทวนสถานะต่าง ๆ ของพรรคคอมมิวนิสต์เชโกสโลวาเกียจะผ่านมติจากรัฐสภา (Presidium) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ๑๙๖๘ ซึ่งให้เสรีภาพในบางเรื่อง (การลงคะแนนลับ, สิทธิการแสดงความคิดเห็น) แต่การปฏิรูปก็ไม่ได้ไปไกลกว่าที่เป็นในฮังการี เพราะพรรคคอมมิวนิสต์ยังต้องรักษาอำนาจนำแม้จะมีการกลับคืนสู่ระบอบการเมืองหลายพรรค และก็ยังห่างไกลจากการประกาศสถานะความเป็นกลางอย่างเป็นทางการโดยเน้นย้ำการเป็นส่วนหนึ่งของพันธมิตรวอร์ซออยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม รัฐบาลคอมมิวนิสต์เชโกสโลวาเกียชุดนี้ได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชนอย่างล้นหลาม

วันที่ ๒๑ สิงหาคม กองกำลังพันธมิตรวอร์ซอจากห้าประเทศ (สหภาพโซเวียต เยอรมนีตะวันออก โปแลนด์ ฮังการี และบัลแกเรีย) เคลื่อนทัพเข้าเชโกสโลวาเกียและริบรุตเข้าควบคุมสถานที่สำคัญในกรุงปราก

เอกอัครราชทูตสหภาพโซเวียตประจำกรุงปราก นายเชียร์เนนโค (Chernenko) และชาวเช็กฝึกฝนสหภาพโซเวียตจับกุมกลุ่มผู้นำ “ฤดูใบไม้ผลิแห่งกรุงปราก” การต่อต้านเกิดขึ้นโดยมีประธานาธิบดีสโวาโบดาเป็นศูนย์กลางและมีการหยุดงานประท้วงตามมติพรรคที่ลี้ภัยประชุมอย่างผิดกฎหมาย

ต่อมาผู้นำเช็กได้รับการปล่อยตัวและกลับคืนสู่ตำแหน่งตามเดิม โดยถูกเรียกไปยังเครมลินเพื่อลงนามในข้อตกลงกรุงมอสโกเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ซึ่งตีกรอบการเปิดกว้างและการปฏิรูปอย่างเคร่งครัด วันที่ ๑๖ ตุลาคม สหภาพโซเวียตยึดเย็ดสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่ทำให้มีการวางกำลังของตนในเชโกสโลวาเกียได้ “ชั่วคราว” การเคลื่อนไหวต่อต้านสหภาพโซเวียตไม่ได้ลดลงไป ในเดือนมีนาคม และเมษายน ๑๙๖๙ ภายหลังการยื่นคำขาดจากจอมพลเกรตชโก (Gretchko) รัฐมนตรีกลาโหมสหภาพโซเวียต การกระทบกระทั่งจบลงด้วยการขับนายคูเบชออกจากตำแหน่งเลขาธิการใหญ่ของพรรคและถูกแทนที่โดยนายกุสตาฟ ฮูซัค (Gustav Husak) ตามด้วยการโยกย้ายและกวาดล้างศัตรูพรรคอย่างกว้างขวาง และนำการตรวจสอบสื่อกลับมาใช้

สหภาพโซเวียตป้องกันมิให้เหตุการณ์ในเชโกสโลวาเกียลุกลามไปยังรัฐบริวารอื่น ๆ ได้สำเร็จและเป็นชัยชนะของการตีความหมายใหม่ของพันธมิตรวอร์ซอในชื่อ “หลักนิยมเบรชเนฟ” ตามหลักนิยมนี้ อธิปไตยของประเทศสังคมนิยมถูกจำกัดโดยต้องละทิ้งไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาคมรัฐสังคมนิยม แต่การแทรกแซงในเชโกสโลวาเกียถูกตำหนิอย่างกว้างขวางในโลกตะวันตก รวมถึงจากพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลี ฝรั่งเศส และสเปนด้วย ส่วนภายในพันธมิตรวอร์ซอเอง โรมานิเยมีท่าทีไม่เห็นด้วยกับการกระทำครั้งนี้ ในขณะที่แอลเบเนียถอนตัวออกจากพันธมิตรในเดือนกันยายน ๑๙๖๘

ในการประชุม ๗๕ พรรคคอมมิวนิสต์ที่กรุงมอสโกระหว่าง ๕ - ๑๗ มิถุนายน ๑๙๖๙ เป็นทั้งการยอมรับบทบาทของสหภาพโซเวียตในการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์สากล และเป็นจุดจบของความเป็นรูปแบบเดียวกัน เพราะในที่ประชุมมีการประกาศหลักการไปสู่สังคมนิยมด้วยหนทางที่หลากหลาย

โลกที่สามในช่วงของการผ่อนคลายความตึงเครียด (ค.ศ.๑๙๖๒ - ๑๙๗๓)

บทบาทในเวทีระหว่างประเทศของโลกที่สามเกิดขึ้นภายใต้บริบทของวิกฤต (จากคลองสุเอซถึงคิวบา) แต่บทบาทของโลกที่สามโดดเด่นมากขึ้นในช่วงของการผ่อนคลายความตึงเครียด

การลดลงของบทบาททางจริยธรรมขององค์การสหประชาชาติ การรับรองประเทศเอกราชใหม่กระทำการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ทำให้มีจำนวนสมาชิกมากขึ้นแต่ก็ทำให้ปัญหาความยุ่งยากมากขึ้นด้วย ในปี ๑๙๗๓ องค์การสหประชาชาติมีสมาชิก ๑๓๕ ประเทศ ประเทศที่ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกมีเพียงสวิตเซอร์แลนด์ เกาหลีทั้งสองประเทศ เวียดนามทั้งสองประเทศ ไต้หวัน โรตัสเซียใต้ และบังกลาเทศ ในจำนวนสมาชิกทั้งหมดนั้นมี ๒๕ ประเทศ อยู่ในค่ายตะวันตกอีก ๑๒ ประเทศ อยู่ในค่ายตะวันออก ส่วนที่เหลือซึ่งเป็นส่วนใหญ่ต้องการและประกาศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด กลุ่มประเทศในโลกที่สามจึงมีจำนวนมากกว่าและมีเสียงข้างมากในสมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งกลายเป็นกระบอกเสียงให้กับโลกที่สามและทำให้องค์การได้รับผลกระทบตามมา เนื่องจากการปลดปล่อยอาณานิคมสร้างปัญหาอันหนักอึ้ง องค์การสหประชาชาติแทรกแซงในสงครามคองโกโดยมิได้มีทรัพยากรที่เพียงพอทั้งในด้านกำลังพลและงบประมาณ องค์การฯ จึงเสี่ยงต่อการล้มละลายครั้งใหญ่ เลขาธิการใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ นายตัก ฮัมมาโซลต์ ซึ่งคิดว่าตนมีบทบาทเสมือนกรรมการ จึงขัดแย้งกับหัวหน้ารัฐบาลหลายประเทศอย่างเปิดเผย ต่อมาในช่วงต้นวาระ (ปี ๑๙๖๑ - ๑๙๗๓) ของนายอู ถั่น ชาวพม่าซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่ม

แอฟริกา - เอเชียอย่างชัดเจน ประสบความสำเร็จในการถอนองค์การสหประชาชาติออกจากคองโกและเน้นย้ำถึงความเป็นกลางขององค์การสหประชาชาติหลายครั้ง แต่ก็เป็นช่วงเวลาที่ต้องการสหประชาชาติอ่อนแอลงด้วยเช่นกัน ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มแอฟริกา - เอเชีย องค์การสหประชาชาติใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการประณามระบอบการถือผิว (apartheid) ของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ระบอบเหยียดสีผิวของโรดเซียใต้ และการล่าอาณานิคมทุกรูปแบบ มีการออกมติที่เข้มงวดหลายสิบครั้งโดยไม่มีผลในทางปฏิบัติจริง เลขาธิการใหญ่จึงเผชิญกับความเสื่อมถอยของบทบาททางจริยธรรมขององค์การสหประชาชาติ

การพบปะกันครั้งแรกของประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ประเทศในโลกที่สามส่วนใหญ่ไม่แสดงจุดยืนและปฏิเสธไม่เข้าไปอยู่ทั้งในค่ายตะวันตกและค่ายตะวันออก การประชุมครั้งแรกของประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดมีขึ้นที่กรุงเบลเกรด ระหว่างวันที่ ๑ - ๖ กันยายน ๑๙๖๑ จากคำเชิญของประธานาธิบดียูโกสลาเวีย ตีโต ประธานาธิบดีอียิปต์นัสเซอร์ และประธานาธิบดีอินเดียนะห์รู สมาชิก ๒๕ ประเทศ ที่เข้าร่วมประชุมปฏิเสธการเมืองแบบแบ่งค่าย การล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่ซึ่งข้อจำกัดทางเศรษฐกิจมาแทนที่ความผูกพันทางการเมือง และการสะสมอาวุธที่มากเกินไปของมหาอำนาจ กลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเดินทางต่อสู่ในเรื่องดังกล่าวด้วยการนัดประชุมในเวลาต่อมาที่กรุงไคโร (ปี ๑๙๖๔) และที่กรุงลูซาคา (Lusaka) (ปี ๑๙๗๐) ซึ่งมีการเน้นย้ำถึงการมีเอกราชทางเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อยๆ ในการประชุมที่กรุงแอลเจียร์ในเดือนกันยายน ๑๙๗๓ มีการรับรองยุทธศาสตร์ใหม่ของการจับมือกันระหว่างประเทศผู้ส่งออกวัตถุดิบ

แต่กลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดก็ไม่ได้มีความสามัคคีอย่างแท้จริง เพราะมีการทะเลาะกันภายในด้วยเช่นกัน โดยภาพรวมแล้วความมีมิตรระหว่างกันนี้แสดงออกมาเป็นการประณามจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยพยายามสร้างสมดุลระหว่างสองมหาอำนาจและวางตัวเป็นกลางแต่หน้าฉาก มีความแตกแยกเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่ต้องการเป็นกลางอย่างเคร่งครัดกับกลุ่มที่แน่วแน่ในการต่อต้าน

การล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่ แต่ความตึงเครียดระหว่างประเทศในค่ายสังคมนิยมที่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกทางอุดมการณ์ระหว่างมอสโกกับปักกิ่ง ทำให้การเลือกข้างใดข้างหนึ่งกลายเป็นความลำบากใจ นอกจากนี้ การรวมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดยังกระทำในระดับภูมิภาค

การรวมกลุ่มประเทศในโลกที่สาม

ประเทศในโลกที่สามมักเกิดจากการตีเส้นแบ่งเขตแดนในยุคอาณานิคม จึงมีความหลากหลายภายในและเป็นหน่วยทางการเมืองที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ตั้งแต่ได้รับเอกราช เกิดมีแนวโน้มที่ต่างกันสองกระแสคือกลุ่มที่ต้องการแยกประเทศกับกลุ่มที่ต้องการรวมประเทศ การรวมเซเนกัลและซูดานเข้ากับมาลีอยู่ได้แค่ไม่กี่เดือน การรวมกันระหว่างอียิปต์กับซีเรียภายใต้สหสาธารณรัฐอาหรับกินเวลาจากปี ๑๙๕๘ จนถึง ๑๙๖๑ โดยทั่วไปประเทศในโลกที่สามนิยมการรวมกันแบบหลวมๆ มากกว่า เช่น คณะมนตรีแห่งความเข้าใจอันดี (Council of Understanding) ประกอบด้วยไอวอรีโคสต์ อัปเปอร์วอลตา ดาโฮมีย์ และไนเจอร์ ส่วนสันนิบาตแอฟริกามีความทะเยอทะยานที่จะสร้างเอกภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับทวีปแอฟริกา

แอฟริกาทุกประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสยกเว้นโตโก มาลี และกินี จัดตั้ง “กลุ่มบราซาวีล” ซึ่งเห็นชอบกับการมีความร่วมมือกับฝรั่งเศสในเดือนธันวาคม ๑๙๖๐ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสหภาพแอฟริกาและมาลากาซี (African and Malagasy Union : AMU) ในฤดูใบไม้ผลิปี ๑๙๖๑ และเปลี่ยนเป็นองค์การร่วมแอฟริกาและมาลากาซี (African and Malagasy Common Organization : AMCO) ในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๖๔ ประธานาธิบดีคนใหม่ของอดีตคองโกเบลเยียม (เปลี่ยนจากชื่อคองโก - เลออปอลวิลล์ [Congo-Léopoldville) เป็นคองโก - กินชาซา (Congo - Kinshasa) และซาอีร์ (Zaire) ในที่สุด ก็เข้าร่วมในองค์การนี้ด้วยเช่นกัน แต่ความขัดแย้งในเมืองไบอาฟรา (Biafra) นำมาซึ่งความแตกแยกในองค์การร่วมแอฟริกาและมาลากาซีนี

นอกจากพวกนิยมสายกลางใน “กลุ่มบราซิล” และ “กลุ่มมันโรเวีย (Monrovia)” แล้ว สมาชิก ๑๒ ประเทศ จากกลุ่มกรุงบราซิลกับแอฟริกาบางประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มคาซาบล็องกา” ในเดือนมกราคม ๑๙๖๑ ประกอบด้วยโมร็อกโก กานา กินี มาลี และสหสาธารณรัฐอาหรับ เพื่อต่อต้านการล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่และการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ของฝรั่งเศสในทะเลทรายซาฮารา จึงเป็นที่ชัดเจนว่ามีความแตกแยกในทวีปแอฟริกา

การยุติสงครามในแอลจีเรียทำให้ความตึงเครียดระหว่างแอฟริกาสองกลุ่มนี้ลดความรุนแรงลง ในโอกาสที่จักรพรรดิเฮลี เซลาสซี (Haile Selassie) แห่งเอธิโอเปียเชิญผู้นำแอฟริกา ๓๐ ประเทศ มาประชุมกันที่กรุงแอดดิสอาบาบา (Addis Ababa) ในเดือนพฤษภาคม ๑๙๖๓ มีการเห็นชอบในกฎบัตรแห่งองค์การเอกภาพแอฟริกา (Organisation of African Unity : OAU) (ดูตารางด้านล่าง)

สมาชิกองค์การเอกภาพแอฟริกา (OAU) (มีนาคม ๑๙๙๓)

แอลจีเรีย	มาลี
แองโกลา	โมร็อกโก*
เบนิน	มอริเชียส
บอตสวานา	มอริเตเนีย
บูร์กินาฟาโซ	โมซัมบิก
บุรุนดี	นามิเบีย
แคเมอรูน	ไนเจอร์
เคปเวิร์ด	ไนจีเรีย
คอโมโรส	ยูกันดา
คองโก	สาธารณรัฐประชาธิปไตยอาหรับชาห์ราวี
ไอวอรี โคสต์	สาธารณรัฐแอฟริกากลาง
จิบูตี	รวันดา
อียิปต์	เซาตูเม

เอริเทรีย	เซเนกัล
เอธิโอเปีย	เซเชลส์
กาบอง	เซียร์ราลีโอน
แกมเบีย	โซมาเลีย
กานา	ซูดาน
กินี	สวาซิแลนด์
กินีบิสเซา	แทนซาเนีย
อิเควทอเรียลกินี	ชาด
เคนยา	โตโก
เลโซโท	ตูนิเซีย
ไลบีเรีย	ชาอีร์
ลิเบีย	แซมเบีย
มาดากัสการ์	ซิมบับเว
มาลาวี	

*ภายหลังการรับสาธารณรัฐชาห์ราวี (Sahrawi) เข้าเป็นสมาชิกในปี ๑๙๘๒
โมร็อกโกตอบโต้ด้วยการถอนตัวออกจากองค์การฯ

แม้องค์การเอกภาพแห่งแอฟริกาจะไม่ประสบความสำเร็จในการรวม
แอฟริกาให้เหนียวแน่นขึ้น แต่ก็แสดงบทบาทที่ไม่อาจมองข้ามได้ในการปกป้อง
ผลประโยชน์ของประเทศในแอฟริกา เช่น ต่อต้านการแบ่งแยกประเทศไนจีเรีย
 เป็นต้น

ในตะวันออกกลาง สันนิบาตอาหรับพยายามทำให้เกิดการรวมกลุ่มรัฐ
อาหรับ แต่ก็มีผู้นำอาหรับหลายคน เช่น นัสเซอร์ และกลุ่มพลังทางการเมืองต่าง ๆ
 เช่น พรรคบาธ (Ba'ath) ออกมาเรียกร้องเอกภาพของโลกอาหรับด้วยเช่นกัน

ในลาตินอเมริกา องค์การรัฐอเมริกันต้องเผชิญปัญหาคิวบา ซึ่งถูกขับ
ออกจากองค์การฯ ในปี ๑๙๖๒ แต่รับกลับเข้ามาใหม่ในปี ๑๙๗๓ และประเด็น

สงครามกองโจรในโบลิเวีย โคลอมเบีย และเวเนซุเอลาซึ่งได้รับการบ่มเพาะจากคิวบา นอกจากนี้ มีการประชุมตัวแทนจากรัฐบาลและกลุ่มเคลื่อนไหวปฏิวัติต่าง ๆ จากแอฟริกา เอเชีย และลาตินอเมริกาในเดือนมกราคม ๑๙๖๖ และเลือกให้กรุงฮาวานาเป็นที่ตั้งขององค์การ “ไตรทวีป” เพื่อต่อสู้กับจักรวรรดินิยมในทุกหนทุกแห่ง

การพัฒนาเศรษฐกิจและความช่วยเหลือแก่โลกที่สาม

ตลอดทศวรรษ ๑๙๖๐ ช่องว่างของระดับคุณภาพชีวิตระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาห่างจากกันมากขึ้นเรื่อย ๆ จนผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัวของแต่ละฝ่ายมีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยในปี ๑๙๖๔ สหรัฐอเมริกามีค่าเป็น ๓,๓๒๐ ดอลลาร์ ขณะที่เฮติเป็น ๖๐ ดอลลาร์เท่านั้น อัตราการเพิ่มประชากรในประเทศยากจนสูงกว่าในประเทศร่ำรวยมากและกลายเป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเชิงลึกของประเทศเหล่านี้

มีเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้นที่เศรษฐกิจเริ่มไปได้ดีด้วยการสร้างแหล่งอุตสาหกรรมขึ้นมา แม้จะพยายามพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ แต่ประเทศด้อยพัฒนายังคงเป็นประเทศส่งออกวัตถุดิบและมีตัวเลขทางเศรษฐกิจ (สัดส่วนระหว่างมูลค่าการส่งออกกับมูลค่าการนำเข้า) ติดลบ ขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศพัฒนาแล้วมีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลจากอัตราเงินเฟ้อ แต่ราคาขายวัตถุดิบของประเทศด้อยพัฒนากลับลดลงอย่างเห็นได้ชัด ภาวะนี้จึงเป็น “การแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียม” ซึ่งสันคลอนโลกที่สามและทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปได้ยาก จึงปรากฏกลุ่มประเทศ “ผู้ใช้แรงงาน” ที่ร้องขอความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศ “เศรษฐกิจ”

รูปแบบความช่วยเหลือที่ให้แก่ประเทศด้อยพัฒนา ความช่วยเหลือมีทั้งจากภาครัฐและเอกชนโดยอยู่ในรูปการลงทุน การให้กู้ยืม หรือการให้เปล่า โดยความช่วยเหลือจากตะวันตกมีมากกว่า จากปี ๑๙๔๕ ถึงปี ๑๙๗๐ ความช่วยเหลือ

เหลือทั้งหมดที่ให้แก่โลกที่สามจำนวน ๑๖๕ พันล้านดอลลาร์นั้น เป็นความช่วยเหลือที่มาจากตะวันตก ๙๐%

ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกามีทั้งด้านเศรษฐกิจและการทหาร ซึ่งรวมถึงการส่งผู้เชี่ยวชาญและเจ้าหน้าที่ในภารกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรอบของหน่วยงานสันติภาพ (Peace corps) ขณะที่ความช่วยเหลือทางการเงินที่มอบให้โดยตรงจะผ่านทางองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (Agency for International Development : AID) แล้วส่งต่อไปกับหน่วยงานภาคเอกชนหรือองค์การระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก เป็นต้น ความช่วยเหลือนี้ให้เอเชียเป็นอันดับแรก (จีนคณะชาติ เกาหลีใต้ ไทย ปากีสถาน และเวียดนามใต้) รองลงมาคือตะวันออกกลาง และสุดท้ายลาตินอเมริกาและแอฟริกา วิกฤตคิวบาทำให้สหรัฐอเมริกาต้องปรับความช่วยเหลือมาให้ลาตินอเมริกา โดยมีการมอบโครงการความช่วยเหลือในกรอบพันธมิตรเพื่อความก้าวหน้า (Alliance for Progress) ระหว่างการประชุมในเดือนสิงหาคม ๑๙๖๑ ที่ปุนตาเดลเอสเต (Punta del Este) แต่โครงการนี้ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการสว่นท่าทีของหน่วยงานภาคเอกชนและสภาองเกรส หลังปี ๑๙๖๓ ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มลดลงเนื่องจากต้องใช้จ่ายในสงครามเวียดนาม

ความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตเพื่อช่วยให้เศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนามีอิสรภาพนั้นเป็นการให้แบบคัดสรรไว้ล่วงหน้า โดยจะช่วยเหลือในโครงการที่เป็นไปตามแผนพัฒนาและให้ความสำคัญกับการผลิตกระแสไฟฟ้าและอุตสาหกรรมหนักเป็นอันดับแรก ตัวอย่างเช่น สหภาพโซเวียตสนับสนุนงบประมาณในการสร้างเขื่อนอัสวานของอียิปต์ตั้งแต่ปี ๑๙๕๘ ถึงปี ๑๙๖๐ หรือการสร้างโรงงานถลุงเหล็กกล้าในอินเดีย ผู้ได้รับประโยชน์จากความช่วยเหลือนี้เป็นประเทศที่ประกาศความเป็นกลางเกือบทั้งหมด ได้แก่ เอธิโอเปีย กินี กานา อียิปต์ ซีเรีย อินเดีย อัฟกานิสถาน อินโดนีเซีย เยเมน ศรีลังกา และอิรัก ส่วนเงินให้เปล่าจะให้เป็นการพิเศษ ขณะที่เงินกู้จะมีเวลาชำระหนี้ ๑๒ ปี มีดอกเบี้ยต่ำและใช้คืน

เป็นสกุลเงินท้องถิ่นหรือเป็นวัตถุดิบประจำถิ่น แต่ความช่วยเหลือเหล่านี้ต้องใช้เครื่องมือและช่างเทคนิคชาวโซเวียต ความช่วยเหลือทางเทคนิคนี้มีความสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอียิปต์ เยเมน อัฟกานิสถาน อินเดีย และอินโดนีเซีย

ความช่วยเหลือของอังกฤษเป็นเรื่องเศรษฐกิจและการเงินเป็นส่วนใหญ่ โดยให้แก่กลุ่มประเทศที่ใช้สกุลเงินเดียวกันที่เรียกว่า เขตปอนด์สเตอร์ลิง (Sterling area)

ฝรั่งเศสให้ความช่วยเหลือที่มีมูลค่าสูงเมื่อพิจารณาจากสัดส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (เกือบ ๒% ในปี ๑๙๖๐) โดยให้แก่ประเทศในแอฟริกาเหนือ แอฟริกาใต้ และในแถบมหาสมุทรอินเดีย ภายใต้กรอบความร่วมมือ (สถาบันวิจัย โรงเรียน วิทยาลัย สื่อสาธารณะ สมาคมนักวิชาการ และการค้นคว้าทางโบราณคดี) ฝรั่งเศสส่งบุคลากรทางการศึกษากว่า ๓๐,๐๐๐ คนในกรอบความช่วยเหลือนอกประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศแถบแอฟริกาเหนือ

การลดลงและขีดจำกัดของความช่วยเหลือ ตั้งแต่ปี ๑๙๖๐ ความช่วยเหลือที่ให้แก่ประเทศด้อยพัฒนามีแนวโน้มลดลงอันเป็นผลมาจากความไม่เต็มใจของสาธารณะและความสงสัยที่เพิ่มมากขึ้นในประสิทธิภาพของความช่วยเหลือเหล่านี้ จากเดิมที่มีมูลค่าเกือบ ๒% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ความช่วยเหลือของฝรั่งเศสตกลงมาเหลือเพียง ๐.๖๘% ในปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ ยกเว้นความร่วมมือทางวัฒนธรรมและทางเทคนิคที่ยังคงพัฒนาต่อไป แต่ถ้านับจำนวนบุคลากรที่ส่งไปพัฒนานอกประเทศแล้ว ฝรั่งเศสมีมากที่สุดด้วยจำนวน ๕๒,๓๐๐ คน ในปี ๑๙๗๐ โดยในจำนวนนี้เป็นบุคลากรทางการศึกษา ๒๕,๕๐๐ คน ส่วนอังกฤษมีจำนวน ๒๙,๐๐๐ คน และเยอรมนีตะวันตกมีจำนวน ๒๗,๐๐๐ คน

ประเทศในโลกที่สามรับรู้ถึงข้อจำกัดและอุปสรรคในนโยบายให้ความช่วยเหลือ จึงต้องการจัดตั้งตลาดสินค้าวัตถุดิบที่ช่วยให้สามารถขายผลิตภัณฑ์ของตนได้มากกว่า

อันที่จริง การค้าระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาเป็นปัญหาใหญ่ เพราะสำหรับประเทศด้อยพัฒนาซึ่งส่งออกสินค้าเกษตรและวัตถุดิบ อิทธิพลของราคาสินค้าดังกล่าวในตลาดโลกมีผลเป็นอย่างมาก

ความล้มเหลวของ UNCTAD องค์การสหประชาชาติพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดประชุม UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development หรือการจัดประชุมว่าด้วยการค้าและการพัฒนา) ขึ้นมา โดยในการประชุมครั้งแรกระหว่างวันที่ ๒๓ มีนาคม ถึง ๑๕ มิถุนายน ๑๙๖๔ ที่กรุงเจนีวา มีสมาชิกเข้าร่วม ๑๒๐ ประเทศ ซึ่งในจำนวนนี้มี ๗๗ ประเทศ ที่เป็นประเทศด้อยพัฒนา มีการเสนอวิธีแก้ปัญหาสองแนวทางที่ขัดแย้งกัน แนวทางแรกเป็นของฝรั่งเศสที่เสนอให้มีข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อกำหนดราคาที่ตายตัว (ซึ่งกำหนดโดยกลไกตลาดการค้าเสรี) และร่วมกันลงขันในกองทุนความช่วยเหลือสำหรับประเทศด้อยพัฒนา ส่วนอีกแนวทางเป็นของกลุ่มประเทศแองโกลแซกซอน ซึ่งไม่เห็นด้วยกับความพยายามใด ๆ ที่เป็นการแทรกแซงราคาวัตถุดิบและต้องการให้มีการส่งเสริมการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศด้อยพัฒนา การประชุมจึงเข้าสู่ทางตัน มีเพียงมติเดียวที่เห็นชอบในที่ประชุมคือให้ประเทศอุตสาหกรรมช่วยเหลือโลกที่สามอย่างน้อยร้อยละ ๑ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ต่อมาประเทศกำลังพัฒนา ๗๗ ประเทศ ที่ร่วมหารือกับ UNCTAD จัดตั้งโครงสร้างพิเศษขึ้นมาในการประชุมที่กรุงแอลเจียร์ในเดือนตุลาคม ๑๙๖๗ เพื่อรวบรวมความคิดเห็นให้ไปในทิศทางเดียวกัน แต่เป็นเอกภาพที่ผิวเผินที่ไม่สามารถปิดบังความหลากหลายของสถานการณ์ในแต่ละประเทศ ความขัดแย้งจึงยังมีอยู่

การประชุม UNCTAD ครั้งที่ ๒ ที่กรุงนิวเดลี ระหว่างวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ถึง ๒๙ มีนาคม ๑๙๖๘ เป็นการต่อยอดจากมติการประชุมที่แอลเจียร์ โดยมีการเห็นชอบให้มีระบบราคาสินค้าอ้างอิงสำหรับประเทศด้อยพัฒนา

การประชุม UNCTAD ครั้งที่ ๓ ที่กรุงซันติอาโกของชิลี ระหว่างวันที่ ๑๓ เมษายน ถึง ๒๑ พฤษภาคม ๑๙๗๒ มีการให้ข้อสังเกตถึงความล้มเหลว เพราะ

ขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัวโดยเฉลี่ยในปี ๑๙๗๐ ประมาณ ๓,๒๐๐ ดอลลาร์ ประเทศในลาตินอเมริกามี ๗๕๐ แอฟริกา ๒๗๐ และเอเชีย ๒๖๐ มติเดียวในที่ประชุมที่สำคัญคือการให้ความช่วยเหลือพิเศษแก่ ๒๕ ประเทศ ที่ด้อยพัฒนาที่สุดซึ่งมีผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัวต่ำกว่า ๑๐๐ ดอลลาร์ต่อปี และมีสัดส่วนของรายได้ภาคอุตสาหกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่ำกว่าร้อยละ ๑๐

เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่าทั้งความช่วยเหลือและการค้าระหว่างประเทศไม่ช่วยให้ประเทศด้อยพัฒนาหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนาของตนได้ ประเทศผู้ส่งออกน้ำมันจำนวนหนึ่งจึงตัดสินใจรวมกลุ่มเพื่อกำหนดราคาน้ำมัน

การก่อตั้งโอเปก (OPEC) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ค่าธรรมเนียมสัมปทานซึ่งเป็นยอดเงินที่บริษัทน้ำมันยักษ์ใหญ่จ่ายให้แก่ประเทศเจ้าของบ่อน้ำมันนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ เช่น ๑๒.๕% ในตะวันออกกลาง เป็นต้น เวเนซุเอลาเริ่มใช้ระบบที่เรียกว่า ห้าสิบห้าสิบ ในปี ๑๙๔๘ ซึ่งหมายความว่าต้องจ่ายค่าสัมปทาน ๕๐% จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับบริษัทน้ำมันยักษ์ใหญ่อเมริกัน (Standard New Jersey, Socony Vacuum, Standard California, Texaco, Gulf) และอังกฤษ - ฮอลแลนด์ (British Petroleum, Royal Dutch Shell) ซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มทุน กลุ่มทุนนี้ตัดสินใจลดราคาน้ำมันดิบลงในเดือนสิงหาคม ๑๙๖๐ ประเทศผู้ส่งออกน้ำมันตอบโต้ด้วยการก่อตั้งองค์การประเทศผู้ส่งออกน้ำมันเป็นสินค้าออก (Organization of the Petroleum Exporting Countries หรือ OPEC) เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๑๙๖๐ ประกอบด้วย เวเนซุเอลา อิหร่าน อิรัก ซาอุดีอาระเบีย คูเวต และกาตาร์ ต่อมาธิบดีเยเมน แอลจีเรีย ไนจีเรีย และอะบูดาบี เข้าเป็นสมาชิกเพิ่ม เป้าหมายของ OPEC คือการขึ้นค่าสัมปทานและการแปรรูปกิจการน้ำมันมาเป็นของรัฐ เช่น อิรักยึดบริษัท Irak Petroleum Company เป็นของรัฐในปี ๑๙๗๒ เป็นต้น ประเทศในโลกที่สามจึงเริ่มใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่ตนมีก่อนที่จะเกิดวิกฤตในปี ๑๙๗๓ ด้วยซ้ำไป

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกที่สาม

โลกที่สามมีความสำคัญมากขึ้นจนกลายเป็นเดิมพันระหว่างค่ายตะวันออกกับค่ายตะวันตก วิกฤตในแต่ละค่ายเป็นทั้งสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในความสัมพันธ์เหนือ - ใต้ ภายใต้บรรยากาศของการผ่อนคลายความตึงเครียด การเผชิญหน้ายังคงดำเนินต่อไปโดยอาศัยการเดินทางในภูมิภาคชายขอบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียและแอฟริกา เช่น สงครามเวียดนามและวิกฤตในตะวันออกไกล เป็นต้น

แผนที่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงอย่างมากจากการปลดปล่อยอาณานิคม จากการแสดงบทบาทของลัทธิชาตินิยมท้องถิ่น และจากการรุกคืบของลัทธิคอมมิวนิสต์ ในปี ๑๙๕๔ สหรัฐอเมริการวบรวมรัฐที่นิยมตะวันตก ได้แก่ ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ และไทย เข้าร่วมในองค์การซีโต้กับมหาอำนาจตะวันตกทั้งสามประเทศ แต่ต้องการนี้อ่อนแอลงเรื่อยๆ ปากีสถานถอนตัวโดยหันไปทำข้อตกลงกับจีนในปี ๑๙๖๓ เพื่อเตรียมต่อต้านนโยบายทางการเมืองของอินเดีย ซึ่งพัฒนาสัมพันธ์มิตรที่แน่นแฟ้นกับสหภาพโซเวียตโดยเริ่มจากการเยือนอินเดียของครุสชอฟและบุลกาณินในปี ๑๙๕๕ ส่วนไทยนั้น ยิ่งสหรัฐอเมริกากล้าลึกเข้าสู่สงครามเวียดนามมากเท่าไร ไทยก็ยิ่งแปรสภาพเป็นฐานทัพทางทหารขนาดมหึมา แม้จะฝืนความรู้สึกของคนไทยก็ตาม

รัฐบาลชุดต่าง ๆ ของฟิลิปปินส์รวมถึงชุดที่นำโดยประธานาธิบดีมาร์กอสพยายามเรียกร้องการถอนฐานทัพอเมริกันออกไป แต่ฟิลิปปินส์ก็ยังต้องการให้สหรัฐอเมริกาสนับสนุนการอ้างสิทธิเหนือแคว้นซาบาร์ ที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะบอร์เนียวซึ่งถูกยกให้แก่มาเลเซีย สำหรับในภูมิภาคนี้ หลายสิ่งหลายอย่างมีความเชื่อมโยงกับสงครามเวียดนาม

สงครามเวียดนาม

ข้อตกลงกรุงเจนีวาปี ๑๙๕๔ ไม่ได้นำสันติภาพมาสู่อินโดจีน เนื่องจากเกิดรัฐขึ้นมาสองรัฐโดยมีเส้นขนานที่ ๑๗ ขึ้นกลาง ระหว่างเวียดนามเหนือ

คอมมิวนิสต์กับเวียดนามใต้ที่กลายเป็นสาธารณรัฐภายหลังขับไล่จักรพรรดิเบาได้
ผ่านการลงประชามติ ส่วนข้อตกลงที่ให้มีการลงประชามติเพื่อรวมเวียดนามภายใน
เวลา ๒ ปี นั้นก็ไม่ได้มีการนำไปปฏิบัติ

สหรัฐอเมริกาสนับสนุนเวียดนามใต้ภายใต้ระบอบของนายโง ดิญ เดียม
ชาวคาทอลิก ผู้นำต่อจากเบาได้ แต่ความไม่พอใจของประชาชนได้เส้นขนาน
ที่ ๑๗ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ เอื้อประโยชน์ต่อการโฆษณาชวนเชื่อของกลุ่ม
แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ (National Liberation Front : NLF) และต่อการ
บ่อนทำลายของเวียดกงซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามเหนือ กองกำลัง
เวียดนามเหนือแทรกซึมเข้าสู่เวียดนามใต้ เพื่อจกรแห่งสงครามจึงเริ่มหมุน
สหรัฐอเมริกาคิดว่า การแทรกแซงเพื่อให้เวียดนามใต้คงความเป็นเอกราชไว้ได้และ
ปลอดจากอิทธิพลของคอมมิวนิสต์มีความสำคัญอย่างยิ่ง จึงเริ่มส่งที่ปรึกษาทาง
ทหารเข้าช่วยเหลือเวียดนามใต้ ประธานาธิบดีเคนเนดีตัดสินใจในเดือนมกราคม
๑๙๖๑ เพิ่มยอดกำลังพล ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๖,๐๐๐ คน ในฤดูใบไม้ร่วงปี ๑๙๖๓
ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่โง ดิญ เดียม หดความนิยมและหลุดจากอำนาจ (๑ พฤศจิกายน
๑๙๖๓) สหรัฐอเมริกาจึงตัดสินใจรับผิดชอบสงครามเวียดนามโดยตรง
สหรัฐอเมริกาอ้างเหตุกระทบกระทั่งกันที่อ่าวตังเกี๋ย (สิงหาคม ๑๙๖๔) ซึ่งกองเรือ
สหรัฐอเมริกากล่าวว่าถูกเรือขีปนาวุธเวียดนามเหนือยิงเป็นเงื่อนไขของการประกาศสงคราม

การแทรกแซงทางทหารของสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีจอห์นสันเลือก
ที่จะแทรกแซงอย่างเต็มที่ภายใต้หลังได้รับความเห็นชอบจากคองเกรสในเดือน
สิงหาคม ๑๙๖๔ ตั้งแต่นั้นมา ยอดทหารสหรัฐฯ ก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนมีจำนวน
๕๔๓,๐๐๐ คน ในปี ๑๙๖๘ การทิ้งระเบิดทางอากาศเหนือเส้นขนานที่ ๑๗
บนเป้าหมายทางทหารเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๖๕ และเพิ่มเป้าหมายเป็น
ฐานเมืองฮานอยและไฮฟองในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๖

ปฏิบัติการทางอากาศดำเนินไปอย่างต่อเนื่องทั้งในเวียดนามเหนือ
และเวียดนามใต้ แม้จะมีความเหนือกว่าด้านยุทธวิธีอย่างมหาศาล แต่

สหรัฐอเมริกาที่ติดหล่มในสงครามซึ่งมีทั้งสงครามกองโจรและการรบตามแบบขนาดใหญ่ สงครามกระทบการดำเนินชีวิตในเวียดนามใต้และสันคลอนอำนาจทางการเมือง ประชาชนเรียกร้องสันติภาพ และชาวพุทธร้องขอให้เปิดการเจรจา ขณะที่เวียดนามเหนือก็เพิ่มความช่วยเหลือที่มาจากจีนและสหภาพโซเวียตให้แก่แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติเวียดนามใต้ เมื่อถึงปลายปี ๑๙๖๗ ความคิดเห็นของชาวอเมริกันเริ่มเปลี่ยน ในการสำรวจความคิดเห็นในเดือนตุลาคม ๑๙๖๗ ปรากฏว่ามีชาวอเมริกันที่ไม่เห็นด้วยกับสงครามเวียดนามมีมากกว่ากลุ่มที่สนับสนุน มีการเดินขบวนเพื่อสันติภาพในหลายเมืองของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม เพื่อให้หยุดการทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือ

การรุกของเวียดนาม สหรัฐอเมริกาคิดว่าสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยปฏิบัติการทางทหารจนถึงวันที่ ๓๑ มกราคม ๑๙๖๘ เนื้อความคาดหมายใดๆ เวียดนามเปิด “การรุกใหญ่เทศกาลตรุษญวน (Tet)” (วันปีใหม่ของชาวเวียดนาม) โจมตีเมืองและฐานที่มั่นต่างๆ พร้อมกัน รวมถึงกรุงไซ่ง่อนและเว้ ฐานที่มั่นสหรัฐอเมริกาที่เคซานห์ (Khe sanh) ถูกล้อมเป็นเวลาหลายสัปดาห์ เมืองเก่าเว้ก็ถูกยึดไป เวียดนามบุกเข้าถึงใจกลางกรุงไซ่ง่อน การรุกใหญ่ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์เลวร้ายกว่าที่คาดการณ์ไว้เยอะ กองทัพสหรัฐฯ ไม่สามารถคาดหวังในชัยชนะได้ การขาดความเชื่อมั่นของกองทัพและการต่อต้านสงครามเวียดนามของชาวอเมริกันส่วนหนึ่งที่รุนแรงขึ้น บังคับให้ประธานาธิบดีจอห์นสันประกาศเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๑๙๖๘ ระงับการทิ้งระเบิดบางส่วนต่อเวียดนามเหนือและถอนทหารออกจากเวียดนามใต้หากเวียดนามเหนือยอมถอนทหารของตนด้วยเช่นกัน เวียดนามเหนือยอมเปิดการเจรจาที่กรุงปารีสในเดือนพฤษภาคม

เวียดนามในภาวะสงคราม

การถอนทหารของสหรัฐอเมริกา ท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตก ปัญหาเวียดนามทำให้เกิดวิกฤตด้านจริยธรรมในสหรัฐอเมริกา ซึ่งรุนแรงมากจนถูกติเตียนจากทั่วโลก วิกฤตนี้แสดงขีดจำกัดของความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐอเมริกา และยังแสดงถึงความกังวลอย่างมากที่มีต่อรัฐบาลต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเกาหลีใต้และเวียดนามใต้ เนื่องจากสหรัฐอเมริกาต้องการให้ชาวเวียดนามเข้ามารับผิดชอบสงครามต่อจากตนเอง (Vietnamization) และเห็นความจำเป็นในการแสวงหา “ข้อตกลงชั่วคราว (modus vivendi)” กับสหภาพโซเวียตมากขึ้น

ขณะที่การทิ้งระเบิดทางอากาศระหว่างเส้นขนานที่ ๑๗ และเส้นขนานที่ ๒๐ ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป และการประท้วงต่อต้านสงครามขยายตัวมากขึ้น แต่การเจรจาที่เริ่มเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๑๙๖๘ ที่กรุงปารีสก็จบลงอย่างรวดเร็ว ประธานาธิบดีจอห์นสันประกาศเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๑๙๖๘ ยุติการทิ้งระเบิดทางอากาศทั้งหมดและขยายการเจรจาที่กรุงปารีสให้กับเวียดนามและเวียดนามใต้ แม้ทั้งสองฝ่ายจะปฏิเสธร่วมโต๊ะเจรจาก็ตาม

ทันทีที่เข้ารับตำแหน่งในเดือนมกราคม ๑๙๖๙ ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนใหม่ นายนิคสันก็นำนโยบายของตนมาปฏิบัติคือการแสวงหาสันติภาพที่มีเกียรติกับการทำให้ความขัดแย้งเป็นของชาวเวียดนามเพื่อให้สหรัฐอเมริกาสามารถถอนทหารออกมาได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปในขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาก็แทรกแซงกัมพูชาและลาวเพื่อทำลายฐานที่มั่นของเวียดนามเหนือ เนื่องจากฐานสนับสนุนเขมรแดงและขบวนการปะเทดลาวซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวชาตินิยมเพื่อความก้าวหน้า ก่อตั้งในปี ๑๙๕๐ เพื่อต่อต้านรัฐบาลลาว โดยใช้ชื่อว่ากลุ่มลาวรักชาติใหม่ สหรัฐอเมริกาถอนทหารครั้งแรกจำนวน ๒๕,๐๐๐ คน ในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๙ เมื่อถึงวันที่ ๑ พฤษภาคม ๑๙๗๑ สหรัฐอเมริกาเหลือทหารอยู่เพียง ๓๒๕,๐๐๐ คน

เดือนมีนาคม ๑๙๗๒ ทำให้สหรัฐอเมริกากลับมาทิ้งระเบิดเวียดนามเหนืออีกครั้ง ความล้มเหลวในการรุกรานครั้งนี้ช่วยให้มีการเจรจาฉบับใหม่อย่างลับ ๆ ที่กรุงปารีส ระหว่างนายเฮนรี คิสซิงเจอร์ ที่ปรึกษาของนิกสัน กับตัวแทนฝ่ายเวียดนามเหนือ นายเล ดึกเถาะ (Le Duc Tho) สหรัฐอเมริกาและเวียดนามเหนือบรรลุข้อตกลงในเดือนตุลาคม แต่หัวหน้ารัฐบาลเวียดนามใต้ นายพลเถี่ยว (Thieu) ไม่เห็นชอบในข้อตกลง และสหรัฐอเมริกากลับมาทิ้งระเบิดอีกครั้ง ในที่สุดมีการตกลงหยุดยิงที่กรุงปารีสวันที่ ๒๗ มกราคม ๑๙๗๓ พร้อมด้วยเงื่อนไขที่ซับซ้อน ได้แก่ การถอนกองกำลังต่างชาติทั้งหมด (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพสหรัฐฯ) ออกจากเวียดนามใต้ การตั้งสภาเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ประกอบด้วยสมาชิกจากแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติเวียดนามใต้ (NLF) (เปลี่ยนชื่อเป็น PRG หรือรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาล) และการจัดการเลือกตั้งเสรี มีการทำข้อตกลงทำนองเดียวกันในลาว แต่รัฐบาลชั่วคราวเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติถูกขบวนการปะเทดลาวควบคุมอย่างรวดเร็วและมีการสถาปนาระบอบคอมมิวนิสต์ ข้อตกลงเดือนมกราคม ๑๙๗๓ ได้รับความเห็นชอบในการประชุมที่กรุงปารีส (มีนาคม ๑๙๗๓) ซึ่งถือเป็นการยุติสงครามเวียดนามในเชิงทฤษฎี

ในกัมพูชา นายพลลอนนอล ซึ่งฝึกฝนสหรัฐอเมริกาถูกเขมรแดงคุกคามมากขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่ในเวียดนาม ความเป็นศัตรูกันระหว่างเวียดนามใต้กับเวียดนามเหนือและรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาล (PRG) ยังคงดำเนินต่อไป แต่สหรัฐอเมริกากลับมามีเสรีในการดำเนินนโยบายทางการทูต สหรัฐอเมริกาเสร็จสิ้นการถอนทหารออกจากเวียดนามวันที่ ๒๙ มีนาคม ๑๙๗๓

ในเดือนสิงหาคม ๑๙๗๓ สหรัฐอเมริกายุติการทิ้งระเบิดทางอากาศในกัมพูชา สถานการณ์ในกัมพูชาจึงเลวร้ายลงอย่างต่อเนื่อง อำนาจการบริหารของนิกสันอ่อนแอลง จนนิกสันลาออกเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๑๙๗๔ จากกรณีอื้อฉาววอเตอร์เกต การเข้ามารับตำแหน่งแทนของนายเจอร์ราร์ด ฟอร์ด ยิ่งทำให้สถานการณ์สุกงอม ภายใต้การสนับสนุนของจีนและสหภาพโซเวียต เขมรแดงบุกเข้ากรุงพนมเปญเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๑๙๗๕ เขมรแดงอ้างการสร้างสังคมใหม่ขึ้นมาแต่กลับเป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างแท้จริง

ในช่วงเวลาเดียวกัน ทหารเวียดนามเหนือและของรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาล (PRG) รุกคืบสู่เวียดนามใต้ ชาวอเมริกันกลุ่มสุดท้ายก็อพยพออกจากเวียดนามอย่างพลัดพลว เวียดนามเหนือปฏิเสธการเจรจาใด ๆ กับนายพลเซือง วัน มินญ (Duong Van Minh) ผู้นำคนใหม่ของเวียดนามใต้ และกรุงไซ่ง่อนถูกยึดเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๑๙๗๕ และเปลี่ยนชื่อเป็นนครโฮจิมินห์ นับเป็นความล้มเหลวของนโยบายแทรกแซงโดยตรงของสหรัฐอเมริกา และภาพยักษ์ใหญ่อเมริกาเข้าย่ำยีประเทศเล็ก ๆ แต่ทำไม่สำเร็จนี้ ทำให้สหรัฐอเมริกาถอยออกมาพร้อมเกียรติภูมิที่หม่นหมองลง

การเปรียบเทียบพลังอำนาจในเอเชีย

ช่วงต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกรอบงำด้วยอำนาจจาก ๓ ประเทศ คือ เวียดนาม อินเดีย และจีน ด้วยการมีกองทัพที่แข็งแกร่ง เวียดนามจึงมีทั้งเครื่องมือและความทะเยอทะยานที่จะขยายอำนาจของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และด้วยการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียต เวียดนามจึงท้าทายทั้งสหรัฐอเมริกาที่ฝ่ายตนทำให้กองทัพอเมริกันพ่ายแพ้ และจีนคอมมิวนิสต์

ส่วนอินโดนีเซียแม้ประเทศจะใหญ่เป็นอันดับที่ห้าในด้านจำนวนประชากร (รองจากจีน อินเดีย สหภาพโซเวียต และสหรัฐอเมริกา) แต่ด้วยการที่ประเทศประกอบขึ้นจากหมู่เกาะมากมายจึงไม่สามารถเป็นมหาอำนาจทางทหารได้ การรัฐประหารในเดือนกันยายน ๑๙๖๕ นำมาซึ่งการกวาดล้างพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียอย่างนองเลือด และขับซูการ์โนออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี พร้อมกับการเข้ายึดอำนาจของกองทัพ

ความยิ่งใหญ่ของอินเดียเหนืออนุทวีป

อินเดียแข็งแกร่งไม่แต่เฉพาะจากการมีประชากรจำนวนมากมหาศาล แต่ยังมีกองทัพที่ผ่านการฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดีและได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากสหภาพโซเวียต

อินเดียพิพาทกับปากีสถานกรณีแค้วนแคชเมียร์ ซึ่งถูกอินเดียผนวกเข้าเป็นของตน หลังเกิดการปะทะกันระหว่างสองประเทศนี้ในปี ๑๙๖๒ ปากีสถานจึงทำข้อตกลงปักปันเขตแดนกับจีนในปี ๑๙๖๓ เพื่อเตรียมรับมือกับนโยบายทางการเมืองของอินเดีย ในเดือนสิงหาคม ๑๙๖๕ เกิดสงครามสั้น ๆ ระหว่างสองประเทศนี้อีกครั้งโดยสหภาพโซเวียตใกล้เคียงให้ผู้นำอินเดียและปากีสถานประชุมกันที่กรุงทาชเคนต์ (Tashkent) ในเดือนมกราคม ๑๙๖๖ ช่วยให้สงครามยุติแต่ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาแค้วนแคชเมียร์แต่อย่างใด

ปากีสถานเป็นรัฐอิสลามแต่ขาดเสถียรภาพเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างสองภูมิภาคย่อย สองภูมิภาคนี้อยู่ห่างจากกันเป็นระยะทางกว่า ๑,๕๐๐ กิโลเมตร ปากีสถานตะวันตกใช้ภาษาอูรดู (urdu) เป็นหลัก ส่วนปากีสถานตะวันออกประกอบขึ้นจากแค้วนเบงกอลตะวันตกใช้ภาษาเบงกาลีเป็นหลัก จุดร่วมเดียวที่มีระหว่างสองภูมิภาคนี้คือการนับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ ความมั่งคั่งของปากีสถานมาจากการส่งออกต้นปอกระเจาและพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ ที่ปลูกในเบงกอลซึ่งมีประชากรหนาแน่นและยากจนมากแต่กลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากความมั่งคั่งนี้จึงเป็นที่มาของความยุ่งยากทั้งหลาย

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ มีการจัดตั้งกลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านปากีสถานตะวันตกและระบอบเผด็จการของนายพลอายูบ ข่าน (Ayub Khan) ซึ่งขึ้นมามีอำนาจตั้งแต่ปี ๑๙๕๘ ต่อมาหัวหน้าพรรคเบงกาลี นายชีค มุจิบู เราะห์มาน (Sheikh Mujibur Rahman) ถูกจับกุมในปี ๑๙๖๘ ในข้อหาสมรู้ร่วมคิดกับอินเดียเพื่อบ่อนทำลายปากีสถาน แต่ในปี ๑๙๖๙ ระบอบของอายูบ ข่าน สูญเสียอำนาจและถูกรัฐประหารในปี ๑๙๗๐ โดยนายพลอีกคนหนึ่งชื่อเยาะห์ยา ข่าน (Yahya Khan) ซึ่งจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป

สันนิบาตอวามี่ (Awami League) เรียกร้องให้ปากีสถานตะวันออกปกครองตนเองในระบอบสหพันธรัฐซึ่งจะทำให้ปากีสถานตะวันออกมีอำนาจบริหารเศรษฐกิจและการเงินของตน ผลการเลือกตั้งในเดือนธันวาคม ๑๙๗๐

สันนิบาตอวามีได้รับเสียงข้างมากทั้งห่างพรรคประชาชน (People's Party) ซึ่งมีหัวหน้าพรรคคือนายอาลี บุตโต (Ali Bhutto) ซึ่งเป็นผู้นำรองจากอายุบ ข่าน แต่สันนิบาตอวามีไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้

ต้นปี ๑๙๗๑ ขณะที่มีความตึงเครียดระหว่างอินเดียซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตกับปากีสถานซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาและจีนรุนแรงขึ้น สันนิบาตอวามีเรียกร้องเอกราชของบังกลาเทศและประกาศเอกราชเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๑๙๗๑ ท่ามกลางบรรยากาศของสงครามกลางเมืองและความตึงเครียดระหว่างประเทศ สหภาพโซเวียตและอินเดียลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพ และความร่วมมือเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ๑๙๗๑ ทำให้สมดุลทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคนี้เปลี่ยนแปลงไปและทำให้อินเดียได้เปรียบในสถานการณ์ดังกล่าว วันที่ ๓ ธันวาคม ๑๙๗๑ อินเดียแทรกแซงปากีสถานตะวันออก ปากีสถานตอบโต้ด้วยการบุกแคว้นแคชเมียร์ อินเดียได้เปรียบในการรบครั้งนี้ทำให้มีการเปลี่ยนผู้นำปากีสถานตะวันตกจากยะหยา ข่าน เป็นอาลี บุตโตในเดือนธันวาคม ๑๙๗๑ และมอบเอกราชให้แก่บังกลาเทศ รวมถึงทำให้อินเดียมีอำนาจนำในทางยุทธศาสตร์ในอนุทวีป

การเข้าสู่ระบบระหว่างประเทศของจีน

หลังจากอยู่โดดเดี่ยวเป็นเวลายี่สิบปี อันเนื่องจากการถูกมหาอำนาจตะวันตกกีดกันและมีปฏิวัติภายในเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จีนก็เข้าสู่เวทีโลกในช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๗๐ อันที่จริง การทูตจีนก้าวหน้าขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แอฟริกาเหนือและตะวันออกใกล้ ภายหลังการประชุมที่กรุงเจนีวา (ปี ๑๙๕๔) และที่บันดุง (ปี ๑๙๕๕)

สิบปีหลังการประกาศเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน จีนเป็นประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญแม้ว่าจะถูกสหรัฐอเมริกาห้ามเข้าร่วมในองค์การสหประชาชาติก็ตาม แต่การปฏิวัติวัฒนธรรมและความขัดแย้งจีน - สหภาพโซเวียตทำให้อิทธิพลในโลกของจีนถดถอยลง รวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย การครองอำนาจ

นำของทั้งสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกาถูกประณามทำให้จีนปิดตัวเอง จีนจึงพยายามสร้างสายสัมพันธ์กับประเทศที่ปฏิเสธการฝักใฝ่ฝ่ายใด เช่นฝรั่งเศสที่รับรองจีนเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๑๙๖๔ ความโดดเดี่ยวและความล้มเหลวในนโยบายต่างประเทศของตนทำให้จีนเปลี่ยนทิศทางการทูตและกลับมารื้อฟื้นความสัมพันธ์กับตะวันตก รวมถึงเปิดประเทศสู่โลกภายนอก ด้วยศักยภาพทางประชากรและเศรษฐกิจและพลังอำนาจทางทหาร จีนจึงกลายเป็นตัวแสดงหลักอย่างรวดเร็ว จึงเกิดคำถามว่า เจตนารมณ์ในนโยบายการต่างประเทศของจีนคืออะไร จีนต้องการเป็นอภิมหาอำนาจอันดับที่สามของโลกใช่หรือไม่ หรือจีนจะจำกัดความทะเยอทะยานของตนให้เล่นบทบาทมหาอำนาจระดับภูมิภาคในเอเชียเท่านั้น การที่จีนเปลี่ยนจากอันดับที่สองในค่ายสังคมนิยมไปเป็นอันดับที่สามในเวทีโลกนี้ จีนต้องการเผยแพร่อุดมการณ์ของตนโดยการสนับสนุนกลุ่มเคลื่อนไหวปลดแอกต่างๆ ใช่ว่าหรือไม่ หรือจีนเปลี่ยนอุดมการณ์มาใช้แนวทางสังคมนิยม (Realpolitik) ด้วยการผูกสัมพันธ์กับรัฐต่างๆ ไม่ว่ารัฐนั้นจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใดก็ตาม

นโยบายต่างประเทศใหม่ของจีนเริ่มนำมาใช้ในเดือนเมษายน ๑๙๗๑ มีทิศทางหลักคือการปฏิเสธการครองอำนาจนำของสหภาพโซเวียตและรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา โจว เอินไหล (Zhou Enlai) ทำทนายสหภาพโซเวียตในที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๑๙๗๓ ว่าให้สหภาพโซเวียตพิสูจน์เจตนารมณ์ผ่อนคลายความตึงเครียดด้วยการ “ถอนทหารของตนออกจากเขาสีโลวเกีย สาธารณรัฐประชาชนมองโกเลีย และเกาะคูริลทางตอนเหนือของญี่ปุ่นทั้งสี่เกาะ”

การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาเริ่มขึ้นจากการที่เฮนรี คิสซิงเจอร์เดินทางไปกรุงปักกิ่งอย่างลับๆ ในเดือนกรกฎาคม ๑๙๗๑ เพื่อปูทางและนำมาตราการทางการทูตอื่น ๆ มาใช้ เช่น การส่งทีมปิงปองสหรัฐฯ เข้าร่วมแข่งขันในจีน เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นความประหลาดใจครั้งใหญ่ เพราะตั้งแต่ปี ๑๙๔๙ สหรัฐอเมริกาคัดค้านการเป็นตัวแทนใด ๆ ของจีนคอมมิวนิสต์อย่างต่อเนื่องและให้ความเชื่อถือแก่ได้หวั่น ส่วนจีนก็ปฏิเสธอย่างแข็งขันตลอดเวลาใน

ทฤษฎีจีนสองประเทศและประธานาธิบดีจอร์จดีโอเมอริกัน การพลิกกลับในครั้งนี้เป็นทางการขึ้นมาเมื่อนิกสันเดินทางเยือนกรุงปักกิ่งระหว่างวันที่ ๒๑ - ๒๘ กุมภาพันธ์ ๑๙๗๒ แม้ว่าจะถูกประณามจากมอสโกแต่ก็ช่วยให้จีนออกจากการถูกโดดเดี่ยวในช่วงเวลาที่ยินดีและสหภาพโซเวียตมีสัมพันธภาพที่แน่นแฟ้นขึ้น

จีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๑๙๗๑ แทนที่จีนคณะชาติ รวมทั้งในคณะมนตรีความมั่นคงพร้อมสิทธิยับยั้ง เป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลกเพราะจีนเป็นกระบอกเสียงให้กับโลกที่สาม และสามารถขึ้นสู่แถวหน้าในเวทีโลกได้

จีนซึ่งยังคงรักษาความสัมพันธ์กับประเทศที่ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตหรือกับประเทศเป็นกลาง หรือแม้กระทั่งกับประเทศเผด็จการ เริ่มรุกร้าเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ความช่วยเหลือของจีนในแอฟริกาที่ให้แก่ประเทศเกิดใหม่มีลักษณะผูกมัดน้อยกว่าความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียต และตรงกับความต้องการของประเทศด้อยพัฒนามากกว่า แม้จะยังขาดศักยภาพอยู่ แต่จีนก็เสนอความร่วมมือกว่าร้อยโครงการ เช่น การสร้างถนนและทางรถไฟในแทนซาเนียและโซมาเลีย เป็นต้น ในตะวันออกใกล้ จีนสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวปาเลสไตน์ และพยายามแสดงท่าทีดึงดูดประเทศอาหรับด้วยการประณามสงครามคิปปูร์ (Kippur) ว่าเป็น “การจับมือ” ระหว่างสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกา และงดโหวตให้กับร่างมติหยุดยิงที่สองอภิมหาอำนาจเสนอเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๑๙๗๓ ในเอเชีย จีนมองสนธิสัญญาสหภาพโซเวียต - อินเดียและโครงการระบบความมั่นคงร่วมของเบรชเนฟว่าเป็นการปิดล้อมจีน จีนจึงบ่อนทำลายแผนการของสหภาพโซเวียต เห็นได้จากในลาตินอเมริกา จีนมอบความช่วยเหลือทางการเงินแก่ชิลีภายใต้การนำของซัลวาดอร์ อาเลนเด (Salvador Allende) มากกว่าที่สหภาพโซเวียตให้ จีนพยายามแข่งอิทธิพลสหภาพโซเวียตในคิวบาแม้จะไม่สำเร็จก็ตาม นอกจากนี้ จีนยังสนับสนุนการเรียกร้องของประเทศลาตินอเมริกาและเข้าร่วมในสนธิสัญญาเขตปลอดนิวเคลียร์ในลาตินอเมริกา ในการประชุมกลุ่มประเทศ

ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่กรุงแอลเจียร์ในเดือนกันยายน ๑๙๗๓ สหภาพโซเวียตตกเป็น
จำเลยของที่ประชุม การก่อวินาศกรรมของจีนสัมฤทธิ์ผลในโลกที่สาม

จีนยังปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศยุโรปตะวันตกและประชาคม
ยุโรป เนื่องจากจีนมองว่าเป็น “พื้นที่ก้ำกึ่ง” เหมาะสมสำหรับใช้ทำลายการครอง
อำนาจของสองอภิมหาอำนาจ โจว เอินไหล กล่าวต้อนรับการเยือนของ
ประธานาธิบดีปังกีในเดือนกันยายน ๑๙๗๓ อย่างชัดเจนว่า “ชาวจีนสนับสนุน
ประชาชนชาวยุโรปในการรวมตัวกันเพื่อรักษาไว้ซึ่งอธิปไตยและอิสรภาพของ
ชาติตน”

บทบาทของญี่ปุ่นในทวีปที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงนี้ สถานการณ์
ของญี่ปุ่นต่างออกไป แม้ญี่ปุ่นจะตั้งอยู่ในเอเชียทางกายภาพ แต่ญี่ปุ่นแตกต่าง
จากเพื่อนบ้านของตนอย่างสิ้นเชิง อันที่จริง ญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งของโลกตะวันตก
ญี่ปุ่นปกครองโดยรัฐบาลอนุรักษ์นิยม ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรของ
สหรัฐฯ รวมถึงได้พันธมิตรด้วย ญี่ปุ่นรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับเกาหลีใต้ (๒๒ มิถุนายน
๑๙๖๕) ญี่ปุ่นต้องการออกจากการมีสถานะภาพพิเศษแบบตัวต่อตัวกับสหรัฐอเมริกา
ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากประธานาธิบดีนิกสันทำให้ญี่ปุ่นพัฒนาศักยภาพด้าน
ความมั่นคงได้ตามความเหมาะสม (สุนทรพจน์เกาะกวมปี ๑๙๖๙) ญี่ปุ่นจึงไม่
สามารถนิ่งเฉยกับการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และโดย
เฉพาะอย่างยิ่งกับการตื่นตัวของจีน จีนและญี่ปุ่นทำข้อตกลงทางการค้าต่อกันใน
เดือนมีนาคม ๑๙๗๑ การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทำเป็นทางการเมื่อนายกรัฐมนตรี
ทานากะ (Tanaka) ไปเยือนจีน (๒๕ - ๓๐ กันยายน ๑๙๗๒) และญี่ปุ่นรับรอง
สาธารณรัฐประชาชนจีนให้เป็นตัวแทนจีนหนึ่งเดียว

ลาตินอเมริกา เดิมพันใหม่ระหว่างตะวันออกกับตะวันตก

มีความใฝ่ฝันอยากให้ลาตินอเมริกามีสันติภาพและห่างไกลจากความ
ตึงเครียดระหว่างประเทศทั้งปวง อันที่จริง มีความพยายามทำความฝันนี้ให้เป็น
จริง ในปี ๑๙๖๗ มีการทำสนธิสัญญาทาลาติลโลโกเพื่อสร้างลาตินอเมริกาให้เป็น

เขตปลอดนิวเคลียร์ และหลังการขึ้นสู่อำนาจของฟิเดล กัสโตร ดูเหมือนสหรัฐอเมริกาจะเอาใจใส่ทวีปของตนมากขึ้น แต่ “พันธมิตรเพื่อความก้าวหน้า” ที่เคนเนดีเป็นผู้ผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อตอบโต้ระบอบกัสโตรและลดความเสี่ยงจากการยึดอำนาจของคอมมิวนิสต์นั้นประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากสภาองเกรสของสหรัฐอเมริกากังวลในปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด จึงอนุมัติงบประมาณสำหรับลาตินอเมริกาเพียงเล็กน้อยและพิจารณาให้กับระบอบการปกครองที่อนุรักษ์นิยมมากที่สุดเป็นอันดับแรก

อันที่จริง ลาตินอเมริกาเป็นเวทีความขัดแย้งที่รุนแรง กองกำลังปฏิวัติต่างๆ ได้รับแรงกระตุ้นจากสภาพความทุกข์ยากในประเทศ จากตัวอย่างของคิวบา และบางครั้งได้รับการสนับสนุนจากโบสถ์คาทอลิกบางส่วน จึงลุกขึ้นสู้โดยใช้ความรุนแรง เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ปั่นป่วนซึ่งคุกคามเขตอิทธิพลดั้งเดิมของตน สหรัฐอเมริกาจึงสนับสนุนระบอบเผด็จการต่าง ๆ เช่น ระบอบเผด็จการของดูว์วาลีเย (Duvalier) ในเฮติ หรือไม่ก็ใช้การแทรกแซงโดยตรงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการเข้ายึดอำนาจของคอมมิวนิสต์ เช่น หลังเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในสาธารณรัฐโดมินิกัน สหรัฐอเมริกาจึงเข้าแทรกแซงในเดือนเมษายน ๑๙๖๕ เพื่อสถาปนาความสงบเรียบร้อย เป็นต้น ประธานาธิบดีจอห์นสันใช้เหตุการณ์นี้เพื่อแสดงความมุ่งมั่นของสหรัฐอเมริกาที่จะป้องกันภูมิภาคนี้ให้พ้นจากความพยายามยึดอำนาจของคอมมิวนิสต์

แต่กลายเป็นว่าผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับเป้าหมายของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากความรู้สึกเกลียดชังสหรัฐอเมริกายาวงออกไป ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการเผยแพร่อุดมการณ์ของกัสโตร จึงมีกลุ่มนิยมการปฏิวัติเกิดขึ้นในหลายประเทศ (โคลอมเบีย โบลิเวีย เปรู และชิลี)

ในปี ๑๙๖๖ ฟิเดล กัสโตร จัดการประชุมที่มีชื่อว่า “ไตรทวีป” ขึ้นที่กรุงฮาวานาเพื่อก่อตั้งองค์การเพื่อความเป็นปึกแผ่นของประชาชนชาวเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา นอกจากนี้ ผู้นำชาวคิวบาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เซ กูวารรา (ถูก

สังหารในโคลอมเบียในเดือนตุลาคม ๑๙๖๗) ก็สนับสนุนการทำสงครามกองโจรด้วยเช่นกัน

เกิดการรัฐประหารขึ้นบ่อยครั้งซึ่งที่เลื่องลือที่สุดคือการรัฐประหารที่ชิลีในเดือนกันยายน ๑๙๗๓ ระบอบสังคมนิยมซึ่งนำโดยนายชิลวาดอร์ อาเลนเดชนะการเลือกตั้งในเดือนกันยายน ๑๙๗๐ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่สูญเสียการสนับสนุนจากชนชั้นกลางอย่างรวดเร็ว จนทำให้ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาตึงเครียดขึ้นและถูกกองทัพทำรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๑๙๗๓ ซึ่งมีนายปิโนเชต์ (Pinochet) เป็นหัวหน้าและซีไอเอให้การสนับสนุน รัฐบาลของชิลวาดอร์ อาเลนเดถูกโค่นและนายชิลวาดอร์ถูกสังหาร

ผลกระทบจากการปลดปล่อยอาณานิคมในแอฟริกา

เนื่องจากการตีเส้นแบ่งเขตแดนในแอฟริกากระทำในยุคอานานิคมซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริงและไม่เคารพในความเป็นเอกภาพทางเชื้อชาติ ความขัดแย้งต่าง ๆ จึงพร้อมที่จะปะทุขึ้นมา สาธารณรัฐโซมาเลียได้รับเอกราชในปี ๑๙๖๐ โดยการรวมโซมาเลียอังกฤษเข้ากับโซมาเลียอิตาลี และอ้างกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเอธิโอเปียที่มีชื่อว่าโอกาเดน (Ogaden) และดินแดนบริเวณอดีตชายฝั่งโซมาลีฝรั่งเศสซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อว่าดินแดนของชนเผ่าอะฟาร์ (Afar) และอิสซา (Issa) ซึ่งอันหลังนี้ก็ถูกเอธิโอเปียอ้างกรรมสิทธิ์ด้วยเช่นกันเนื่องจากที่ตั้งของจิบูตี (Djibouti) มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ อีกกรณีพิพาทหนึ่งเกิดขึ้นระหว่างโมร็อกโกกับสาธารณรัฐอิสลามมอริเตเนียซึ่งได้รับเอกราชในปี ๑๙๖๐ แต่โมร็อกโกอ้างสิทธิ์การผนวกมอริเตเนีย ความขัดแย้งลดความรุนแรงลงโดยโมร็อกโกรับรองมอริเตเนียในปี ๑๙๖๙ แต่ทั้งสองประเทศกลับอ้างกรรมสิทธิ์เหนือซาฮาราสเปน (หรือซาฮาราตะวันตก) นอกจากนี้ ยังมีกรณีพิพาทระหว่างโมร็อกโกกับแอลจีเรียเกี่ยวกับพื้นที่ส่วนหนึ่งของทะเลทรายซาฮาราซึ่งถูกโมร็อกโกอ้างกรรมสิทธิ์ หลังจากแอลจีเรียได้เอกราชแล้ว ฝรั่งเศสรับรองอธิปไตยของแอลจีเรียเหนือซาฮาราทั้งหมด จึงเกิดสงคราม

สั้นๆ ระหว่างสองประเทศนี้ในเดือนตุลาคม ๑๙๖๓ โดยไม่ได้ข้อยุติใดๆ นับตั้งแต่
วิกฤตคองโกในปี ๑๙๖๑ มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงเส้นเขตแดนใดๆ ใน
แอฟริกาเสี่ยงต่อการเกิดผลกระทบที่รุนแรงขึ้นทั่วทวีปและการสถาปนารัฐ-ชาติ
แบบในยุโรปอาจเป็นต้นเหตุของความวุ่นวายได้ ดังนั้นหลักการไม่แตะต้องเส้น
เขตแดนจึงได้รับความเห็นชอบจากองค์การเอกภาพแอฟริกา

สงครามในไบอาฟราเป็นกรณีพิพาทเรื่องดินแดนที่รุนแรงที่สุดในช่วง
เวลานี้ของแอฟริกา ในจีเรีย (มีพื้นที่ ๙๒๘,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร และมีประชากร
๕.๕ ล้านคน ในปี ๑๙๖๓) เป็นดินแดนที่ร่ำรวยที่สุดในแอฟริกาตะวันตกเพราะมี
ทรัพยากรน้ำมันและได้รับเอกราชในปี ๑๙๖๐ ในจีเรียมีระบอบปกครองแบบ
สหพันธรัฐซึ่งอำนาจทางการเมืองอยู่ในมือของเผ่าเฮาซา (Hausa) และเผ่าฟูลา
(Fula) ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามอยู่ทางตอนเหนือของประเทศ ส่วนทางตอนใต้มี
เผ่าอิกโบ (Igbo) อาศัยอยู่และนับถือศาสนาคริสต์และเป็นประชากรส่วนใหญ่ใน
แคว้นไบอาฟรา ชาวอิกโบไม่ยอมรับการครอบงำดังกล่าวและถูกกวาดล้าง ต่อมา
มีการลอบสังหารนายกรัฐมนตรีเซอร์อูบูบาคาร์ ทาฟาว่า บาเลวา (Abubakar
Tafawa Balewa) เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๑๙๖๖ และผู้สืบทอดตำแหน่งคนต่อ
มาคือนายพลไอรอนไซ (Ironsi) ก็ถูกการลอบสังหารด้วยเช่นกัน ความตึงเครียด
รุนแรงขึ้นจนกระทั่งมีการประกาศให้แคว้นไบอาฟราเป็นเอกราชเมื่อวันที่ ๓๐
พฤษภาคม ๑๙๖๗ และกลายเป็นสงครามกลางเมืองเพราะรัฐบาลกลางไม่ยอมรับ
การแยกตัวของแคว้นนี้ซึ่งอุดมไปด้วยน้ำมัน

รัฐบาลในจีเรียซึ่งประเทศในโลกที่สามส่วนใหญ่ให้การสนับสนุน ทำ
สงครามอย่างไร้ความปรานีในไบอาฟรา ขณะที่ไบอาฟราถูกโดดเดี่ยวเพราะไม่
ประสบความสำเร็จในการขอการรับรองจากนานาชาติ มีเพียงแอฟริกาใต้ประเทศ
และเฮติเท่านั้นที่รับรอง ส่วนมหาอำนาจทั้งหลายก็สนับสนุนรัฐบาลสหพันธรัฐ
ยกเว้นนายพล เดอ โกล ที่อ้างสิทธิการกำหนดอนาคตของพลเมือง ฝรั่งเศสจึง
สนับสนุนการแยกตัวของไบอาฟราเช่นเดียวกับจีน แต่แรงสนับสนุนเหล่านี้อย่างคง

มีจำกัดและไม่เพียงพอที่จะช่วยไปอาฟราได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไปอาฟราจึงยอม
จำนนและวางอาวุธในเดือนมกราคม ๑๙๗๐

สงครามในตะวันออกไกล

ตะวันออกไกลเป็นภูมิภาคที่ประสบความวุ่นวายมากที่สุดในโลกเนื่องจาก
เผชิญกับความพลิกผันทางการเมืองและมีสงครามเกิดขึ้นสองครั้ง

สงครามหกวัน

สงครามหกวันเกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ๑๙๖๗ อิสราเอลชนะและได้
ควบคุมเวสต์แบงก์ (West Bank หรือ Cisjordan) และโกลาน (Golan) อันเป็น
การสร้างปัญหาที่ยืดเยื้อ ส่วนปาเลสไตน์ก็ต่อสู้กับอิสราเอลและอาหรับบาง
ประเทศโดยไม่ลังเลที่จะหันไปใช้การก่อการร้ายสากล ขณะที่สงครามคิปปูร์ในปี
๑๙๗๓ ส่งผลกระทบด้านพลังงานโดยเป็นต้นเหตุทำให้เศรษฐกิจโลกปั่นป่วน

ภายหลังวิกฤตคลองสุเอซ (ปี ๑๙๕๖) กองกำลังรักษาสันติภาพส่วนหนึ่ง
ประจำการในฝั่งอียิปต์ตลอดแนวพรมแดนระหว่างอิสราเอลกับอียิปต์ กับส่วนที่
เหลือประจำการอยู่ที่เมืองชาร์ม เอล ชิคซึ่งเป็นที่ยึดมั่นแข็งแรงตั้งอยู่ทางทิศตะวัน
ออกของคาบสมุทรไซนายในอ่าวอะกาบา (Akaba) และอยู่ใกล้กับท่าเรือโอลัด
(Eilat) ของอิสราเอลซึ่งเป็นจุดออกสู่ทะเลแดงเพียงแห่งเดียวของอิสราเอล
สันติภาพที่ไม่มั่นคงนี้ถูกซ้ำเติมด้วยท่าทีของมหาอำนาจ สหภาพโซเวียตกระชับ
ความสัมพันธ์กับอียิปต์ภายใต้การนำของนัสเซอร์ ส่วนสหรัฐอเมริกาเข้ามาแทนที่
ฝรั่งเศสในบทบาทผู้ปกป้องรัฐอิสราเอล

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๑๙๖๗ นัสเซอร์ร้องขอให้เลขาธิการใหญ่องค์การ
สหประชาชาติ นายอุ ถั่น ถอนกองกำลังรักษาสันติภาพออกจากอียิปต์โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งออกจากชาร์ม เอล ชิค และต่อมานัสเซอร์ปิดอ่าวอะกาบาห้ามเรืออิสราเอล
ผ่าน โดยได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและประเทศอาหรับ (ซีเรียและ
จอร์แดน) อิสราเอลจึงตัดสินใจทำสงครามโดยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา

อิสราเอลเปิดฉากทำสงครามป้องกันตนเองเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน โดยเริ่มจากการโจมตีทางอากาศ และจบลงด้วยชัยชนะอย่างเด็ดขาดของอิสราเอล กองทัพอิสราเอลรุกเข้าคาบสมุทรไซนาย เข้าตีกาซา (Gaza) ทางทิศตะวันตก และชาร์ม เอล ชิคทางทิศตะวันออก วางกำลังบนฝั่งตะวันออกของคลองสุเอซ พร้อมกับยกเลิกการปิดล้อมอ่าวอะกาบา ต่อมาเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน อิสราเอลรุกขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่เวสต์แบงก์และตัวเมืองเก่าของเยรูซาเลม ซึ่งทั้งสองแห่งนี้เป็นของจอร์แดน อิสราเอลยังยึดที่ราบสูงโกลานของซีเรียได้อีกด้วย トラบไคที่ยังไม่มีการหยุดยิง อิสราเอลก็รุกคืบต่อไปหรือไม่ก็เสริมที่มั่นตลอดแนวคลองสุเอซให้แข็งแรงขึ้น อียิปต์ยอมรับการหยุดยิงเมื่อวันที่ ๘ ส่วนซีเรียเมื่อวันที่ ๑๐ เมื่อการรุกรบเสร็จสิ้นลง ดินแดนที่อิสราเอลยึดครองเพิ่มจาก ๒๐,๓๐๐ ตารางกิโลเมตร เป็น ๑๐๒,๔๐๐ ตารางกิโลเมตร แม้จะถูกองค์การสหประชาชาติและมหาอำนาจคัดค้าน แต่รัฐสภาอิสราเอลก็ผนวกเยรูซาเลมส่วนของอาหรับไว้ได้เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน

การเจรจาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์การสหประชาชาติสำเร็จลงเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๑๙๖๗ ด้วยการโหวตรับมติที่ ๒๔๒ ขององค์การสหประชาชาติ ตามมตินี้และตามฉบับภาษาฝรั่งเศส อิสราเอลต้องถอนกำลังออกจากดินแดนทั้งหมดที่ตนเองยึดครองอยู่ แต่ตามฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ให้ถอนออกจากดินแดนที่ยึดครองไว้บางส่วน รวมทั้งมติดังรับรองสิทธิของแต่ละรัฐในภูมิภาคที่จะอยู่อย่างสันติภายในเขตแดนที่มั่นคงและเป็นที่ยอมรับ

ในทัศนคติของอิสราเอล สงครามหกวันสร้างความคลุมเครือเนื่องจากทำให้อิสราเอลได้รับชัยชนะก็จริงแต่ก็สร้างปัญหาที่ว่าจะทำอย่างไรกับดินแดนที่ได้มา อีกทั้งสงครามยังสร้างความอับอายให้แก่อาหรับซึ่งต้องการดินแดนเหล่านั้นคืน

ความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับโลกอาหรับ

๑๘๙๖

อีโอดอร์ เฮิร์ซล ตีพิมพ์ “The Jewish State” (รัฐยิว)

๑๘๙๒

๑๙๑๖	ข้อตกลงไซเกส-ปีโกต์ (Sykes-Picot)
พฤศจิกายน ๑๙๑๗	ปฏิญญาบล็องฟอร์
๑๙๑๙	อาณัติของอังกฤษเหนือปาเลสไตน์
๑๙๓๙	สมุดปกขาวอังกฤษว่าด้วยปาเลสไตน์
พฤศจิกายน ๑๙๔๗	แผนการแบ่งปาเลสไตน์ขององค์การสหประชาชาติ
๑๔ พฤษภาคม ๑๙๔๘	ประกาศก่อตั้งรัฐอิสราเอล
พฤษภาคม ๑๙๔๘ - มิถุนายน ๑๙๔๙	สงครามยิว-อาหรับครั้งที่ ๑
๒๖ กรกฎาคม ๑๙๕๖	นัสเซอร์ยึดคลองสุเอซเข้าเป็นของรัฐ
๒๒ - ๒๔ ตุลาคม ๑๙๕๖	ข้อตกลงลับแซฟร์ (Sèvres)
๒๙ ตุลาคม - ๖ พฤศจิกายน ๑๙๕๖	สงครามยิว-อาหรับครั้งที่ ๒ กองทัพอิสราเอลบุกไปยังคลองสุเอซ
๑๕ พฤศจิกายน ๑๙๕๖	กองกำลังรักษาสันติภาพเข้าประจำการ
๑๙ พฤษภาคม ๑๙๖๗	อียิปต์เรียกร้องการถอนกองกำลังรักษาสันติภาพ และต่อมาปิดช่องแคบที่ราน
๕ - ๑๐ มิถุนายน ๑๙๖๗	สงครามยิว-อาหรับครั้งที่ ๓ กองทัพอิสราเอลยึดเวสต์แบงก์และโกลาน
๒๒ พฤศจิกายน ๑๙๖๗	สหประชาชาติโหวตมติที่ ๒๔๒
๔ พฤศจิกายน ๑๙๖๙	ยัสเซอร์ อาราฟัต (Yasser Arafat) ขึ้นเป็นผู้นำฟิแอลโอ
๒๘ กันยายน ๑๙๗๐	พินเอกันสเซอร์ถึงแก่อสัญกรรม
๖ - ๒๒ ตุลาคม ๑๙๗๓	สงครามยิว-อาหรับครั้งที่ ๔
๑๙ - ๒๑ พฤศจิกายน ๑๙๗๓	ชาติที่เดินทางเยือนอิสราเอล
กันยายน ๑๙๗๘	การเจรจาที่แคมป์เดวิดระหว่างคาร์เตอร์ ชาติที่ และเบกิน
๒๖ มีนาคม ๑๙๗๙	สนธิสัญญาสันติภาพระหว่างอิสราเอลกับอียิปต์

୧୫୫

ฤดูร้อน ๒๐๐๖

กองทัพอิสราเอลเริ่มปฏิบัติการ “ลงโทษตามความผิด”(Operation Just Reward) ในเลบานอน

ฤดูใบไม้ผลิ ๒๐๐๗

ปิดล้อมฉนวนกาซา

(ดูลำดับเหตุการณ์ อิสราเอล/ปาเลสไตน์ หน้า ๒๐๙)

มีการพิจารณาแนวทางการแก้ปัญหาหลายแนวทาง นายพล เดอ โกล ซึ่งต่อต้านความก้าวร้าวของอิสราเอลตั้งแต่แรก ตัดสินใจหยุดส่งมอบเครื่องบินและอะไหล่ และเสนอให้มีการหารือระหว่างมหาอำนาจสี่ฝ่าย แต่แนวทางนี้ถูกปฏิเสธทั้งจากอิสราเอลและอาหรับ องค์การสหประชาชาติตัดสินใจส่งนายกันนาร์ จาร์ริง (Gunnar Jarring) เอกอัครราชทูตชาวสวีเดน เข้าไปไกล่เกลี่ยและเสนอแผนการที่ประกอบด้วย การถอนทหารอิสราเอล การยุติความเป็นศัตรู การเดินเรืออย่างเสรีซึ่งรวมถึงเรือของอิสราเอลในคลองสุเอซและในอ่าวอะกาบา และแนวทางแก้ปัญหาผู้อพยพชาวปาเลสไตน์ แม้จะมีความพยายามผลักดันแผนการนี้เป็นเวลาหลายปีแต่ภารกิจดังกล่าวก็ล้มเหลว

สหรัฐอเมริกาออกมาเคลื่อนไหวทางการทูตอย่างกระตือรือร้น เพราะสหรัฐอเมริกาคิดว่าดุลที่เสียไปและการได้เปรียบของอิสราเอลหลังสงครามหกวันไม่ใช่เรื่องดี นายวิลเลียม โรเจอร์ส (William Rogers) รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกา เจรจาโดยจำกัดขอบเขตเพื่อหาข้อตกลงหยุดยิงที่แท้จริง เนื่องจากทั้งสองฝั่งของคลองสุเอซ อียิปต์และอิสราเอลยังคงทำสงครามต่อกัน เช่น การยิงปะทะและปฏิบัติการทางทหารขนาดเล็ก เป็นต้น ภารกิจของนายโรเจอร์สช่วยให้มีการตกลงหยุดยิงเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๑๙๗๐ และขยายระยะเวลาออกไปจนถึงเดือนมีนาคม ๑๙๗๑ ข้อตกลงนี้ไม่มีการต่ออายุ แต่การปะทะกันก็ลดลงจนเกือบเข้าสู่ภาวะปกติ ต้องใช้เวลากว่าสามปีเพื่อให้การสู้รบยุติลงภายหลังสงครามหกวัน

แต่ขณะเดียวกันอิสราเอลก็ร้องขออาวุธที่ทันสมัยจากสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องบินขับไล่รุ่นแพนทอม (Phantom) ซึ่งสหรัฐอเมริกาส่งมอบให้อิสราเอลใช้ในจำนวนที่เล็กน้อยเท่านั้น

นอกจากสงครามหกวันจะไม่ช่วยแก้ปัญหาแล้ว ยังทำให้ภูมิภาคขาดเสถียรภาพและเกิดความรุนแรงทั้งเล็กและใหญ่ตามมาอีกด้วย ชาวปาเลสไตน์เร่งต่อต้าน ซึ่งเริ่มต้นในเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ๑๙๖๔ ด้วยการก่อตั้งองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization : PLO หรือพีแอลโอ) ตามกฎบัตรพีแอลโอได้รับการทบทวนอีกครั้งในเดือนมิถุนายน ๑๙๖๘ พีแอลโอปฏิเสธไม่ยอมรับการแบ่งดินแดนปาเลสไตน์และการตั้งรัฐอิสราเอล

୧୫୭

ที่ครอบครองสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของอิสลามเป็นเวลานานกว่าพันปีและปกครองราชอาณาจักรจอร์แดน)

อิสราเอลตั้งแต่ปี ๑๙๖๗ จนถึงปี ๒๐๐๒

๑๙๖๗ : ภายหลังสงครามหกวัน

สถานการณ์ในปี ๒๐๐๒

- ดินแดนที่ถูกยึดครองโดยอิสราเอล
(การถอยออกจากคาบสมุทรไซนายใน
เดือน เม.ย. ๑๙๘๒)

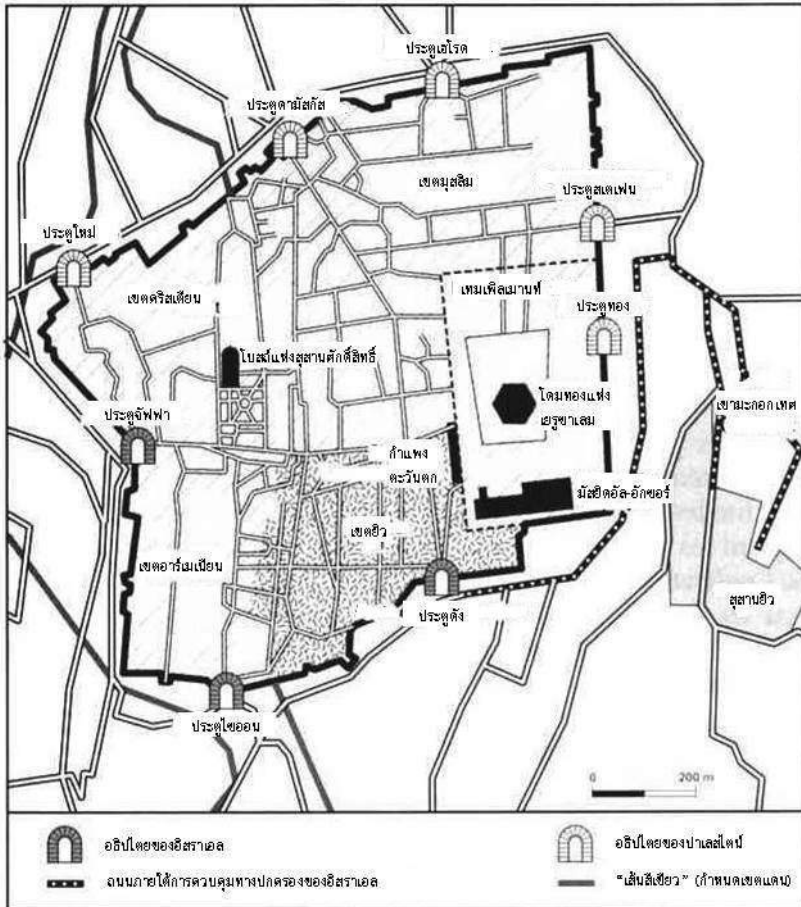

- เขตแบ่งกั้นและฉนวนกาซาปกครองตนเอง
ได้บางส่วน
- เขตและเมืองที่อยู่ในการปกครองของ
ทางการปาเลสไตน์

ที่มา : Le Monde

មេរ្តូរខាតែម

ในเดือนกันยายน ๑๙๗๐ กษัตริย์ฮุสเซนส่งกองทัพเข้าสถาปนาความสงบเรียบร้อยในค่ายผู้พลพหุชาวปาเลสไตน์ โดยมีข้อปฏิบัติการว่า “กันยาหมีฟ (Black September)” มีการกระทบกระทั่งที่นองเลือดและการจับกุมจำนวนมาก แม้ขณะนั้นซีเรียจะเริ่มแทรกแซงแล้วก็ตาม การกวาดล้างรุนแรงมากถึงขนาดที่ชาว

ปาเลสไตน์จำนวนมากต้องอพยพออกจากจอร์แดนเพื่อลี้ภัยไปยังลิเบีย ซีเรีย หรือ แม้กระทั่งอิสราเอล ส่วนกษัตริย์ฮุสเซนก็ถูกประเทศอาหรับอื่น ๆ ไลความสัมพันธ์

ชาวปาเลสไตน์ที่ถูกขับออกจากจอร์แดนและอพยพไปอยู่ในลิเบียถูกอิสราเอลจับตามองอย่างใกล้ชิดเนื่องจากชาวปาเลสไตน์เหล่านี้ขยายขอบเขตการก่อการร้ายด้วยการโจมตีสนามบินและจี้เครื่องบิน ที่น่าสยของขวัญคือันกรบเดนตายชาวปาเลสไตน์กลุ่มหนึ่งบุกสังหารนักกีฬาชาวยิวที่เมืองมิวนิกระหว่างการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกในเดือนกันยายน ๑๙๗๒

การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศในภูมิภาค

ระหว่างสงครามหกวันจนถึงสงครามคิปปูร์ ตะวันออกใกล้สั่นคลอนด้วยรัฐประหารหลายครั้งที่พลิกผันเกมการเมืองในภูมิภาค สหภาพโซเวียตอาศัยความได้เปรียบจากการที่สหรัฐอเมริกาลดบทบาทลงตามกระบวนการผ่อนคลายความตึงเครียดและผลของสงครามเวียดนาม เพื่อขยายอิทธิพลของตนในภูมิภาคแต่ก็มิได้ประสบความสำเร็จไปทั้งหมด

ชุดาน การรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม ๑๙๖๙ ทำให้นายพลเนไมรี (Nemeiry) ขึ้นสู่อำนาจและยุติความสัมพันธ์ที่ดีกับสหภาพโซเวียต ที่ปรึกษาชาวโซเวียตกว่า ๒,๐๐๐ คน ถูกขับออกนอกประเทศ และคอมมิวนิสต์ชุดานถูกไล่ล่า แม้ว่าพวกคอมมิวนิสต์จะพยายามเข้ายึดอำนาจในเดือนกรกฎาคม ๑๙๗๑ แต่นายพลเนไมรีก็ยังรักษาอำนาจไว้ได้

อิรัก นายพลอาเรฟ (Aref) ถูกนายพลบักร์ (Bakr) โค่นอำนาจในเดือนกรกฎาคม ๑๙๖๘ ท่ามกลางความยินดีของสหภาพโซเวียต พรรคบาธซึ่งไม่ฝักใฝ่ศาสนาใดศาสนาหนึ่งและยึดแนวทางสังคมนิยมและชาตินิยมกลับคืนสู่อำนาจอีกครั้ง หนึ่งในผู้นำพรรคบาธ นายซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussein) เดินทางไปกรุงมอสโกเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ครั้งสำคัญและประสบความสำเร็จ เป็นการลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตรอย่างแท้จริงระหว่างอิรักกับสหภาพโซเวียต

เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๑๙๗๒ ตามข้อตกลงนี้ สหภาพโซเวียตจะส่งมอบอาวุธของตนให้แก่อิรักและซื้อน้ำมันจากอิรักเพื่อทำลายอิทธิพลของบริษัทน้ำมัน Irak Petroleum Company ซึ่งต่อมารัฐบาลอิรักยึดเข้าเป็นของรัฐเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๑๙๗๒

ซีเรีย รัฐบาลในวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๙๗๐ ทำให้นายฮาเฟซ อัลอัสซาด (Hafez al - Assad) ขึ้นสู่อำนาจและจัดผู้นำที่นิยมสหภาพโซเวียตออกไป อย่างไรก็ตาม สหภาพโซเวียตยังทำทุกวิถีทางเพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับซีเรียไว้ ด้วยการส่งอาวุธจำนวนมากให้ซีเรีย เช่น เครื่องบินมิก ๒๑ และจรวดต่อสู้อากาศยานแซม เป็นต้น สหภาพโซเวียตยังเป็นศูนย์กลางในการสร้างความปรองดองระหว่างพี่น้องที่เป็นศัตรูกัน กล่าวคือพรรคบารอิรักกับพรรคบาชซีเรีย

อียิปต์ พันเอกนัสเซอร์เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๑๙๗๐ และรองประธานาธิบดีอันวาร์ อัล ซาดัท (Anwar al-Sadat) เข้ามารับตำแหน่งแทน ความสัมพันธ์อันดีระหว่างอียิปต์กับสหภาพโซเวียตยังคงดำเนินต่อไป ด้วยการส่งมอบเครื่องบินมิก ๒๓ และจรวดแซม พร้อมทั้งส่งที่ปรึกษาทางทหารจำนวน ๒๐,๐๐๐ คน ประธานาธิบดีปอดกอร์นี (Podgorny) เดินทางมาเปิดเงื่อนไขอัสวานในปี ๑๙๗๑ และมีการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพระหว่างสหภาพโซเวียตกับอียิปต์ที่กรุงไคโร ซึ่งตามสนธิสัญญานี้ ทั้งสองประเทศจะไม่แทรกแซงกิจการภายในระหว่างกัน เพิ่มความร่วมมือทางทหารและความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหภาพโซเวียต โดยแลกกับการอนุญาตให้กองทัพเรือสหภาพโซเวียตในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนใช้ท่าเรือในอียิปต์และซีเรียได้ อย่างไรก็ตาม อียิปต์ก็กังวลการพึ่งพาสหภาพโซเวียตที่มากเกินไป จึงสนับสนุนนายพลเนไมรีให้ต่อสู้กับรัฐบาลของพวกคอมมิวนิสต์ในซูดาน ต่อมาวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๑๙๗๒ อียิปต์ขับที่ปรึกษาชาวโซเวียตออกนอกประเทศและประกาศรวมอียิปต์เข้ากับลิเบียและซีเรีย

ลิเบีย กองทัพลิเบียทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๑๙๖๙ ขับไล่กษัตริย์อิเดริส (Idris) และประกาศให้ลิเบียเป็นสาธารณรัฐ พันเอกกัตดาฟี

(Gaddafi) ขึ้นเป็นหัวหน้ารัฐบาลและมโนนโยบายชาตินิยมแบบเดียวกับนัสเซอร์ ที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในการประชุมสุดยอดผู้นำประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่ กรุงแอลเจียร์ในปี ๑๙๗๓ กัดดาฟีโจมตี ฟิเดล กัสโตร อย่างรุนแรงและกล่าวหาฟิเดล กัสโตร ว่าเป็นพันธมิตรกับสหภาพโซเวียตและไม่อยู่ในสถานะที่จะเข้าร่วมการประชุมไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดได้

การก่อตั้งสหพันธ์สาธารณรัฐอาหรับ (Federation of Arab Republics) ระหว่างอียิปต์กับลิเบียเริ่มมีการหารือกันในปี ๑๙๗๑ และสำเร็จในปี ๑๙๗๒ แต่เผชิญอุปสรรคนานัปการซึ่งหนึ่งในนั้นคือความไม่ได้สัดส่วนระหว่างประเทศหนึ่งที่มีประชากรจำนวน ๓ ล้านคน กับอีกประเทศหนึ่งที่มีอยู่ ๔๐ ล้านคน เมื่อชาติทั้งสองแสดงความไม่พอใจในปี ๑๙๗๓ กัดดาฟีจึงชักชวนชาวลิเบียเดินทางไปยังอียิปต์ และมีการกระทบกระทั่งกันขึ้นที่พรมแดนใกล้กับเมอร์ซา มาทรูห์ (Mersa Matruh) แต่ก็ยุติไป

สงครามคิปปูร์ (Kippur)

ในปี ๑๙๗๒ ดูเหมือนนายอันวาร์ อัล ซาดัต ผู้นำต่อจากนัสเซอร์ต้องการทำสงคราม ฝรั่งเศสและหลายประเทศในยุโรปไม่พอใจอิสราเอลที่ต้องการรักษาดินแดนที่ยึดได้ในปี ๑๙๖๗ อิสราเอลจึงถูกโดดเดี่ยวอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าจะมีความพยายามอย่างหนักจากนายกรัฐมนตรีอิสราเอลคนใหม่ นางโกลดา เมร์ (Golda Meir) ซึ่งเดินทางไปทั่วโลก ขณะที่อาหรับประสบความสำเร็จในการเชื้อเชิญให้ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแอฟริกา ตัดความสัมพันธ์กับอิสราเอล

ความพยายามขององค์การสหประชาชาติถึงทางตัน วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๑๙๗๓ คณะมนตรีความมั่นคงลงคะแนนเสียงในมติหนึ่งซึ่งมีใจความกว้าง ๆ ว่าให้อิสราเอลถอยออกจากดินแดนที่ยึดครองอยู่ มี ๑๓ ประเทศ โหวตรับมติ ขณะที่จีนไม่ออกเสียง และสหรัฐอเมริกาออกเสียงยับยั้ง ทำให้โลกอาหรับมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือมีพลังอำนาจในระดับหนึ่ง เนื่องจากสหภาพโซเวียตรับมติและสนับสนุนการเรียกร้องของโลกอาหรับอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

อียิปต์และซีเรียเริ่มโจมตีเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๑๙๗๓ ในเดือนรอมฎอน (เทศกาลมุสลิม) และตรงกับวันคิปปูร์ (เทศกาลยิว) สร้างความประหลาดใจเป็นอย่างมาก อียิปต์ทำลายแนวป้องกันของอิสราเอล เคลื่อนทัพข้ามคลองสุเอซและรุกเข้าคาบสมุทรไซนาย สร้างแนวรบเป็นระยะทางกว่า ๑๘๐ กิโลเมตร ในขณะที่เดียวกัน ซีเรียก็บุกเข้าโกลาน เข้ายึดภูเขาเฮอร์มอน (Hermon) และเมืองกุนไนตรา (Quneitra) การรุกรานกลับของอิสราเอลในระลอกแรกเป็นไปอย่างสับสนอลหม่าน เพราะเจอการต้านทานที่เหนียวแน่นของซีเรียและอียิปต์ซึ่งมียุทธปณิธานสมัย แต่เมื่อเริ่มเข้าวันที่ ๑๒ ตุลาคม อิสราเอลก็กลับมาเป็นฝ่ายรุก วันที่ ๑๙ ตุลาคม อิสราเอลไม่ใช่แค่สามารถยึดโกลานคืนได้ทั้งหมดเท่านั้น แต่ยังรุกคืบจนอยู่ห่างจากกรุงดามัสกัสแค่ ๓๐ กิโลเมตร ขณะที่การกอบกู้สถานการณ์ของอิสราเอลในไซนายเชื่องช้ากว่าเพราะกำลังของอียิปต์มีจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อเริ่มเข้าวันที่ ๘ ตุลาคม กองพลหนึ่งซึ่งมีนายพลอาเรียล ชารอน (Ariel Sharon) เป็นผู้บัญชาการ สามารถตีเจาะช่องระหว่างกองทัพที่สองและกองทัพที่สามของอียิปต์ และรุกถึงคลองสุเอซเมื่อวันที่ ๑๕ และยังสามารถสถาปนาที่มั่นบนฝั่งตะวันตกของคลองสุเอซได้อีกด้วย

มหาอำนาจแต่ละประเทศพยายามเจรจาให้มีการหยุดยิง วันที่ ๑๙ ตุลาคม เบรชเนฟเชิญคิสซิงเจอร์ไปยังมอสโก และในคืนวันที่ ๒๑ - ๒๒ คณะมนตรีความมั่นคงโหวตด้วยคะแนนเสียงเห็นชอบ ๑๔ เสียง กับังตออกเสียง ๑ เสียง (จีน) รับมติที่ ๓๓๘ ให้มีการหยุดยิงใน ๑๒ ชั่วโมง, ให้นามมติที่ ๒๔๒ มาบังคับใช้เพื่อให้มีเจรจาสันติภาพที่เป็นธรรมและยั่งยืน แต่อิสราเอลยังคงปฏิบัติการต่อไปจนถึงวันที่ ๒๓ เพื่อปิดล้อมกองทัพที่สามของอียิปต์ให้สำเร็จ และเคลื่อนพลไปหยุดอยู่ห่างจากกรุงไคโร ๗๐ กิโลเมตร สหภาพโซเวียตชุดูที่จะเข้าแทรกแซงเพื่อช่วยเหลือชาติที่ ขณะที่สหรัฐอเมริกาที่สั่งให้กองกำลังทางยุทธศาสตร์ของตนเตรียมพร้อม แต่สหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกาส่งการทำให้สงครามนิวเคลียร์ไปได้เพราะข้อตกลงซอลต์ซึ่งให้ความสำคัญกับความร่วมมือของทั้งสอง

ประเทศมากกว่าการพิพาทในระดับภูมิภาค สหรัฐอเมริกาบีบอิสราเอลอย่างหนัก ให้เจรจาโดยตรงกับอียิปต์ การเจรจাবริเวณหลักกิโลเมตรที่ ๑๐๑ สำเร็จเป็นข้อตกลงฉบับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน และต่อมาฉบับที่ ๒ ที่สมบูรณ์มากกว่าในเดือนมกราคม ๑๙๗๔

สงครามคิปปูร์ส่งผลกระทบที่สำคัญหลายประการ ประการแรก สงครามแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมในการรบระหว่างอาหรับกับอิสราเอล แม้ว่าอิสราเอลจะเป็นฝ่ายชนะ แต่อาหรับก็สู้รบได้เป็นอย่างดีทั้งในด้านกำลังพลและเทคนิค ห่างไกลความอับอายของการยุทธ์ในเดือนมิถุนายน ๑๙๖๗ เป็นอย่างมาก ประการที่สอง ความไม่ปลอดภัยของอิสราเอล ทำให้อิสราเอลต้องจัดการกับดินแดนที่ได้มาด้วยความระมัดระวัง ประการที่สาม สงครามไม่ช่วยแก้ปัญหาใด ๆ และจำเป็นต้องอาศัยการเจรจา ความริเริ่มทางการทูตจึงกลับมาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา เพราะเป็นประเทศเดียวที่สามารถกดดันอิสราเอลได้ แต่อาหรับปฏิเสธสันติภาพใด ๆ ที่ทำแยกส่วนกัน ปัญหาปาเลสไตน์จึงกลายเป็นปัญหาสำคัญอันดับ ๑ ในเวลาต่อมา

ผลกระทบหลักของสงครามคิปปูร์คือการผลักดันให้ประเทศผู้ส่งออกน้ำมันที่ตั้งอยู่รอบอ่าวเปอร์เซียหันมาใช้วิธีการกดดันโลกตะวันตกด้วยการขึ้นราคาน้ำมัน ซึ่งภายในระยะเวลาเพียงสามเดือน ราคาน้ำมันพุ่งสูงขึ้นเป็นสี่เท่าตัว การขึ้นราคาน้ำมันในครั้งนี้เป็นสาเหตุโดยตรงของวิกฤตเศรษฐกิจที่โลกต้องเผชิญในปี ๑๙๗๓ และเปลี่ยนบริบทระหว่างประเทศไปอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าสองอภิมหาอำนาจจะบังคับให้อียิปต์และอิสราเอลยุติสงครามสำเร็จและยืนยันการจัดการปัญหาในโลกร่วมกันระหว่างสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกาภายใต้บรรยากาศการผ่อนคลายความตึงเครียด แต่ความไร้เสถียรภาพมีมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็น “สงครามเย็นครั้งใหม่” ในที่สุด

ช่วงเวลาหลายปีของการผ่อนคลายความตึงเครียดให้บทสรุปที่น่าทึ่ง ปัญหาเยอรมนีดูเหมือนจะแก้ไขได้แล้ว จีนคอมมิวนิสต์เข้าร่วมในเวทีนานาชาติ สันติภาพกลับคืนสู่เวียดนาม และสองอภิมหาอำนาจร่วมมือกันทำให้สงครามคิปปูร์สงบลง แต่การประชุมที่กรุงเฮลซิงกิ ซึ่งถือเป็นชัยชนะของการผ่อนคลายความตึงเครียดนั้น จะเป็นการแสดงออกครั้งสุดท้าย เนื่องจากตั้งแต่ปี ๑๙๗๓ เป็นต้นไป โลกจะเข้าสู่ยุคแห่งความไร้เสถียรภาพ อีกทั้งโลกตะวันตกก็มองว่าสหภาพโซเวียตได้ประโยชน์จากการผ่อนคลายความตึงเครียดมากเกินไป ด้วยการรับรอง “สถานภาพเดิม” (status quo) ของเขตแดนในยุโรปและขยายอิทธิพลของตนเข้าไปในเอเชียและตะวันออกไกล